

DIGITAL KOMPETENSUTVECKLING

Intention och digital kompetens i folkbibliotekets internutbildning

Helena Landström

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap
för masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Olof Sundin

År: 2019

© Helena Landström.

Användning tillåten enligt CC BY-SA (3.0).

Title

Digital Literacy Development: Intention and Digital Literacy in the Public Library's In-house Educational Program.

Abstract

Background – Digital literacy has become increasingly important. It's often linked to concepts like the information society, which we use to understand the complex changes in ways we socially and economically organize and run society today. This has in recent years shown in the Swedish political agenda where digital literacy has been identified as essential to being able to participate in democratic society. The public library is faced with the task of ensuring that the professional skills of their workforce are in line with what is expected – and also interpreting what is expected.

Purpose – The purpose of this thesis is to contribute to the understanding of how public libraries work to strengthen their digital literacies, and more specifically how the public librarian perceives their role in the function of strengthening citizen's digital literacy. And in doing so, provide insight into how the public library's understanding of their commissioned task informs professional development activities.

Method – A case study of the in-house educational program of a Swedish mid-sized public library has been conducted. Four librarians involved in the organisation of this program have been interviewed. Two observations at these educational events have been made. Furthermore, limited document studies have been conducted. I have based my study on a sociocultural approach with Jean Lave and Etienne Wenger's conceptual framework of communities of practice in focus.

Findings – Conclusions drawn in this study is that librarians understand the demands on their own digital literacy development through the needs of the library's users. They view their work with citizen's digital literacy development in a broader democratizing perspective, and as partially compensatory. The librarian incorporates an understanding of the societal implications of digitalization in the concept of digital literacy – this is shown in the broad approach to subject in the content of the in-house educational program. Beyond developing digital literacy skills within the organisation, the intention was to bridge the boundaries between the digital and physical library through contextual understanding of digitalization.

Master's thesis.

Keywords

ALM; library and information science (LIS), public library, librarian, profession, professional development, digital literacy, the digital library, democracy, public sector.

ABM; biblioteks- och informationsvetenskap (B&I), folkbibliotek, bibliotekarie, profession, kompetensutveckling, digital kompetens, det digitala biblioteket, demokrati, offentlig sektor.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning och problemområde	1
1.1	Syfte och forskningsfrågor	3
1.2	Avgränsning	4
1.3	Disposition	4
2	Bakgrund och litteraturgenomgång	5
2.1	Folkbibliotekets uppdrag och förutsättningar	5
2.2	Folkbibliotekets digitala samtid	8
2.3	Profession och kompetensutveckling	14
3	Teoretiskt ramverk	19
3.1	Praktikgemenskaper	20
3.2	Situerat lärande	22
4	Metod	24
4.1	Den kvalitativa metoden och fallstudien	24
4.2	Intervjuer	25
4.3	Observationer	28
4.4	Dokument	29
4.5	Analys och bearbetning av det empiriska materialet	29
5	Resultat och analys	31
5.1	Presentation av informanter	31
5.2	Presentation av internutbildningen	32
5.3	Det digitaliserade biblioteket	34
5.4	Digital kompetens och det demokratiska uppdraget	40
5.5	Kompetensutveckling och en lärande organisation	46
5.6	Digitalt självförtroende och en breddad ansats	52
6	Slutsatser	60
6.1	Sammanfattande slutsats	66
6.2	Förslag till forskningsutveckling	67
	Referenser	68
	Bilagor	73

Tack

Jag vill rikta ett enkelt *tack* till de personer som har bidragit till det här examensarbetets tillblivelse. Ett stort tack till studiens informanter vid folkbiblioteket för er tid, kunskap och samverkansvilja. Samt ett tack till min handledare för tålamod och vägledning.

1 Inledning och problemområde

Alla ska vara en del av och känna en grundtrygghet i den digitala samhällsutvecklingen. Delaktighet i demokratin förutsätter idag förmågan att inhämta och värdera kunskap via digitala medier. Medie- och informationskunnighet har därför blivit en allt viktigare kompetens för alla samhällsmedborgare oavsett ålder.

Regeringsbeslut 1:62

Så skriver regeringen i det regeringsbeslut (Regeringsbeslut 1:62) som aviserades till Kungliga biblioteket 2017, efter det förslag som lagts till budgetpropositionen för 2018. I beslutet menar regeringen att avsätta 25 miljoner kronor årligen mellan 2018-2020, för en nationell satsning på ett digitalt kompetenslyft för landets folkbibliotekarier (Regeringskansliet 2017). Regeringen ser satsningen som ett led i sin digitaliseringspolitik, där det ambitiösa målet är att Sverige ska vara ledande i världen på att utnyttja digitaliseringens möjligheter (Regeringskansliet 2017:2). Hanna Carlsson (2013, s. 14) beskriver i sin avhandling att folkbiblioteken genomgår en politisk positionsförflyttning i Sverige, i takt med att synen på kulturens samhällsroll i stort förändras. Den överbryggar nu flera domäner, varav det senaste etablerade sakområdet kan sägas vara digitaliserings- och informationspolitiken. I regeringsbeslut 1:62 som överlämnades till Kungliga biblioteket framgår det att ett viktigt skäl till beslutet är att det demokratiska deltagandet i dagens samhälle förutsätter en förtrogenhet med digitala verktyg och tjänster, och förmåga att orientera sig i digitala medier. Utvecklingen av medborgarens förmåga att göra just detta är folkbibliotekens angelägenhet, och därför är bibliotekariens *digitala kompetens* av stor konsekvens. Hur folkbiblioteken arbetar för att stärka bibliotekariernas digitala kompetens, samt hur folkbibliotekarien förstår sin roll i arbetet med medborgarens digitala kompetensutveckling, behandlas i föreliggande uppsats.

I dagsläget syns ett växande antal initiativ inom folkbiblioteksområdet kring digital kompetensutveckling, som inte sällan har ett adderat samverkande motiv gemensamt. 2017 inleddes *Digital Skillshare*; ett projekt som finansierats av Region Skåne med avsikt att stärka den digitala kompetensen hos bibliotekens personal och uppmuntra till erfarenhetsutbyte inom regionen (Region Skåne 2017). I samarbete med en privat aktör utvecklade Stockholms stadsbibliotek 2017 ett interaktivt koncept; *Mikoteket*, för intern kompetensutveckling inom medie- och informationskunnighet. Resurserna gjordes därefter fritt tillgängliga via en digital plattform (Mikoteket 2017). *Digitalt först* (SKL 2018) är regeringens satsning på digital uppdatering av det offentliga Sverige. Det är ett led i en digital samordning av myndigheterna. Regeringen överlämnade 2015 uppdraget att ta fram en nationell biblioteksstrategi för utveckling och av det allmänna biblioteksväsendet till Kungliga biblioteket. I uppdraget ingick att publicera ett antal rapporter som ska tjäna som underlag till den slutgiltiga strategin, en central sådan är omvärldsanalysen; *Den femte statsmakten: Bibliotekens roll för demokrati, utbildning,*

tillgänglighet och digitalisering; redaktörer är Erik Fichtelius, Eva Enarson, Krister Hansson, Jesper Klein, och Christina Persson (2017). Digitaliseringen av samhället upptar ett stort utrymme i rapporten så som titeln också antyder, men därtill genomsyrar den övriga ämnen till den grad att det går att vända på titeln och tala om digitaliseringens roll för demokrati, utbildning och tillgänglighet. Den del i Bibliotekslagen (SFS 2013:801 7§) som specifikt tilltalar frågan kring digital kompetens, anvisar att folkbiblioteken ska; "verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet". Denna anvisning kan tyckas otillräcklig för att förklara hur biblioteken ska arbeta med medborgarens digitala kompetens i den informationskomplexa omvärld som har medfört. Hur ska då folkbiblioteken förstå sitt uppdrag? Den nationella biblioteksstrategins omvärldsanalys (Fichtelius et al. 2017) försöker delvis kompensera för bibliotekslagens otillräckliga instruktioner på området.

Den utveckling i samtiden som ligger till grund för det som ofta refereras till som *informations- eller nätverkssamhället*, är nära kopplat till digitaliseringen av samhället. Marika Alneng (2017, s. 17) – praktiserande bibliotekarie, diskuterar i sin bok de problematiska följderna av utvecklingen som blir att en *digital klyfta* uppstår mellan de i befolkningen som aktivt deltar i den nya informationsgemenskapen och de som av olika anledningar står utanför. För att kunna erbjuda tjänster och program som möter de krav som samhället ställer på medborgaren, förutsätts en hög digital kompetensnivå hos bibliotekarien. Detta syns inte minst i Kungliga bibliotekets omvärldsanalys (2017, s. 425) som visar på ett visst tvivel inför utmaningen: "Frågan som kan ställas är om biblioteken klarar den kontinuerliga kompetensutveckling som krävs i ett informationssamhälle i ständig förändring"? Även om inte frågan som ställs kommer att besvaras i denna uppsats, så föregick den på flera vis uppsatsens ansats. Ett första steg i bibliotekets arbete med att stärka medborgarens digitala kompetens är att se till att den kompetensen finns i organisationen, hos bibliotekarien. Av denna anledning ser jag att det är intressant att undersöka hur ett folkbibliotek i landet går tillväga för att se till att den kompetensen finns hos bibliotekarierna. Detta gör jag genom en fallstudie vid ett svenskt folkbibliotek, av organisationen av en internutbildning med ett digitalt tema. Jag vill dock klargöra att uppsatsens syfte inte är att utvärdera utbildningens utfall eller nytta, utan förstå de bakomliggande intentioner och förutsättningar som har påverkat utformningen. Således står bibliotekarien – inte internutbildningen i fråga, i centrum för studien. Ett centralt fokus i uppsatsen är folkbibliotekariens förståelse för vad digital kompetens innebär – för dem själva i sin yrkesroll, och för medborgaren med utgångspunkt i att denna föregår och styr organisationen av kompetensutvecklande aktiviteter kring ämnet.

Genom den *sociokulturella* lins som Jean Lave (1991) och Etienne Wengers (1991; 1998) teoribildning kring *praktikgemenskaper* bidrar med, vill jag analysera hur lärande uppstår inom folkbibliotekens praktikgemenskap, samt hur folkbibliotekarien kan utvecklas i sin yrkesroll. På så vis kan föreliggande uppsats bidra med ny förståelse för hur enskilda bibliotek implementerar nya kunskaper i sin organisation, vilket är av största intresse för att förstå folkbibliotekens situation i samtiden. Ändå syns en liten

representation av sådan forskning inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet. Forskning kring digital kompetens eller relaterade ämnen är väl representerad nationellt och internationellt, men de flesta undersökningar som har gjorts kring kompetensutveckling sedan 90-talets början, är magister- eller masteruppsatser. Forskning som specifikt undersöker internutbildningar vid svenska bibliotek är till större del frånvarande, eller representeras i större omfattning av utredningar och rapporter som utgått från andra samhällsinstanser eller privata aktörer. Emily Calhoun och Bruce Joyce (2010, ss. 1-3) menar att forskning på kompetensutveckling är relativt nytt och att den befintliga forskningen ofta kretsar kring utlärn timer snarare än att titta på särskilda modeller för fördelaktig kompetensutveckling. Det utvärderande eller utredande material som finns att tillgå kring kompetensutveckling inom biblioteksväsendet, består till större del av rapporter som helt eller delvis utgår från institutionerna i fråga, i eventuellt samarbete med forskare. Cecilia Gärdén och Karen Nowé Hedvalls (2014) utvärdering av ett kompetensutvecklande projekt vid ett svenskt folkbibliotek får illustrera detta förhållande. Gärdén utgår från tydliga vetenskapliga strategier i sin utvärdering – liksom i föreliggande uppsats underbygger hon sin fallstudie genom Lave och Wengers (1991) teorier. Detta leder till att gränserna mellan utvärdering och forskning blir oklara. En avsikt med denna studie är bidra med underlag för generalisering inom forskningsfältet och kunskapsutveckling inom bibliotekspraktiken.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Uppsatsens syfte är att bidra till en förståelse för hur folkbiblioteken arbetar för att stärka bibliotekariernas digitala kompetens och mer specifikt hur folkbibliotekarien förstår digital kompetens och hur detta ges uttryck i folkbibliotekets internutbildning. En mer övergripande avsikt är att belysa folkbibliotekets folkbildande roll i det demokratiska samhället. Så sett vill jag undersöka bakomliggande föreställningar som motiverar folkbiblioteken i deras arbete med att stärka den egna digitala kompetensen. Jag har valt att göra en fallstudie vid ett folkbibliotek som i dagsläget genomför en internutbildning med digital inriktning. Inom ramen för fallstudien intervjuar jag fyra bibliotekarien som har varit involverade i organisationen av internutbildningen. Jag utför två observationer, samt begränsade dokumentstudier. Utifrån studiens syfte och analysens teoretiska ansats, kommer ett antal vägledande forskningsfrågor att användas:

- *Vilken innebörd tillskriver folkbibliotekarien digital kompetens?*
- *Hur förstår folkbibliotekarien sitt uppdrag med digital kompetens?*
- *Vilka intentioner hade folkbiblioteket med internutbildningen?*
- *Hur har folkbibliotekariens förståelse av digital kompetens informerats internutbildningen?*

1.2 Avgränsning

Uppsatsens centrala avgränsning ligger vid att omfatta en specifik internutbildning vid det folkbibliotek i fråga som organiserar utbildningen. Digital kompetens är det ämne som står i fokus i uppsatsens diskussioner, och diskuteras utifrån de bibliotekariers perspektiv som varit involverade i internutbildningens organisation – följaktligen behandlas inte deltagarnas perspektiv i uppsatsen. Valet återspeglar studiens ambition att undersöka folkbibliotekariers förståelse av digital kompetens och hur den förståelsen syns i internutbildningens utformning. Detta görs genom ett sociokulturellt teoretiskt ramverk som huvudsakligen utgår från Jean Lave (1991) och Etienne Wengers (1991; 1998) praktikteori kring praktikgemenskaper och situerat lärande. Teorin används för att förstå hur folkbibliotekariens yrkesidentitet samspelar med bibliotekariens förståelse för digital kompetens, samt hur lärande kan uppstå inom en praktikgemenskap.

1.3 Disposition

I detta avsnitt ger jag korta introduktioner till uppsatsens kapitel och avsnitt, och deras innehåll. Reflektioner kring konsekvenser av uppsatsens riktning, exempelvis gällande metod- och teorival, behandlas i respektive kapitel.

I kapitel 1 ger jag en introduktion till uppsatsens bakgrund och ämnen, samt forskningsproblem. Därefter följer studiens syfte, och de forskningsfrågor som utgår från syftet. I avsnitten som behandlar avgränsningar och uppsatsens disposition, ges information som jag menar ytterligare förtydligar studiens syfte och kontext. I kapitel 2 presenterar jag den omvärldsbild som legat till grund för studien. Jag har kombinerat uppsatsens bakgrundsbeskrivning och litteraturgenomgång av anledningen att styrdokument och rapporter från myndigheter och institutioner som är relevanta för folkbiblioteken, har upptagit en väsentlig del av litteraturunderlaget i uppsatsen. Sådana institutioner och dokument är viktiga då studiens intresserar sig för praktikgemenskaper. Kapitlet utgörs av fyra avsnitt som behandlar väsentliga ämnen för att ge en bakgrundsförståelse till digitaliseringen och folkbibliotekens praktikfält. Förtydligande beskrivningar och definitioner av centrala begrepp i uppsatsen återfinns också här. I kapitel 3 beskrivs studiens teoretiska ramverk, som omfattar praktikgemenskaper och koncept som återfinns inom teoribildningen så som; praktikgemenskaper, mening, praktik, gemenskap, identitet, artefakter, gränsöverskridande objekt, den medierande aktören, samt situerat lärande. I Kapitel 4 återfinns studiens metodbeskrivning avseende den kvalitativa metoden som används och fallstudiens förutsättningar, därefter följer en redogörelse för metodens genomförande, samt vilken analysmetod som utgår från uppsatsens teoretiska ramverk, som har använts. Etiska aspekter på metodens genomförande diskuteras löpande i de olika avsnitten. I kapitel 5 presenteras resultat och analys i en förenad diskussion. Kapitlet inleds med två avsnitt som ger en bakgrundsintroduktion till internutbildningen. I kapitel 6 presenterar jag i en sammanfattande ansats studiens slutsatser. För tydlighets skull är avsnittet strukturerat utifrån uppsatsens forskningsfrågor. Därefter följer en sammanfattning av studiens framträdande slutsatser, samt förslag till forskningsutveckling.

2 Bakgrund och litteraturgenomgång

Här beskriver jag bakgrund och tidigare forskning i en sammanställning. Kapitlet består av fyra avsnitt som presenterar den litteratur och tidigare forskning som tillsammans med teoribildningen praktikgemenskaper (se kapitel 3) ligger till grund för uppsatsens teoretiska ansats. I det fall jag inte anger annat, använder jag mig av forskning från det biblioteks- och/eller informationsvetenskapliga fältet, eller relaterade samhällsvetenskapliga forskningsfält. Jag har därtill valt att införa litteratur som är skriven av praktiserande bibliotekarier – i vilket fall jag anger detta i texten, för att på så vis i större utsträckning införa det praktiserande fältets perspektiv. I flera fall underbygger jag bakgrunden med hjälp av styrdokument, rapporter eller forskningsöversikter från myndigheter eller andra offentliga instanser, i vilket fall också detta framkommer i texten.

Kapitlets ämnen behandlas i kontext av folkbibliotekens praktik. Jag ger en bild av folkbibliotekets politiska förutsättningar och uppdrag genom viktig lagstiftning och styrdokument som påverkar verksamheten. Jag presenterar aktuella utmaningar och ämnen som påverkar folkbibliotekens verksamhet till följd av digitaliseringen av samhället. Vidare ser jag till bibliotekarieprofessionens situation och tongivande diskussioner i tiden kring yrkets utveckling, samt kompetensutvecklingens ställning och idén om den *lärande organisationen* relaterat till det livslånga lärandet.

2.1 Folkbibliotekets uppdrag och förutsättningar

Folkbiblioteket och dess verksamhet är i egenskap av en offentlig verksamhet och institution, en aktör i en större samhällelig kontext och politisk verklighet. Ett sätt dessa skiftningar i det samhälleliga och politiska klimatet når biblioteken och påverkar – eller styr verksamheten, är olika nationella och internationella styrdokument. Genom olika styrdokument påverkar flera högre politiska instanser folkbibliotekens strategiska och praktiska arbete. Av särskild vikt för institutionen är på internationell front FN:s kunskapsorganisation *Unesco:s folkbiblioteksmanifest* (Svenska Unescorådet 2006), som togs fram i samarbete med den internationella biblioteksorganisationen IFLA. Manifestet väcker associationer till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Manifestet behandlar på ett övergripande sätt hur nationella folkbibliotek bör organiseras; det tilltalar allt från folkbibliotekets uppdrag och professionens grundvärderingar, till hur lagstiftning, finansiering, samverkan, ledning och förvaltning kring folkbiblioteken bör se ut. Dessa rader inleder folkbiblioteksmanifestet som Unesco publicerade 1994:

Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina

demokratiska rättigheter och därigenom spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas egna deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.

Svenska Uneskorådet 2006, s. 9

Vad dessa första rader i manifestet fastslår, som kan sägas utgöra folkbibliotekets yttersta uppdrag; att genom olika folkbildande insatser verka för att stärka det demokratiska samhället. Svensk biblioteks förening avvägde nyligen vilka av de biblioteksmanifest som utgått från Svenska Uneskorådet eller IFLA var av särskild vikt, och publicerade dessa i ett samlat dokument. I förordet beskrivs att syftet med publiceringen var att "bidra till att biblioteken ännu tydligare ska kunna fullgöra sitt uppdrag för det demokratiska samhällets framväxt" (Svensk biblioteks förening 2014).

Manifestets (Svenska Uneskorådet 2006) idéer praktiseras i hög grad i den svenska bibliotekspolitik, och har varit viktigt för biblioteksutvecklingen – inte minst genom att informera det ytterst styrande juridiska dokument som formar de svenska folkbibliotekens verksamhet. *Bibliotekslag (SFS 2013:801)* är en svensk ramlag som blev gällande från och med 2014. Den ersatte 1996-års bibliotekslag (SFS 1996:1596). Också i bibliotekslagen återfinns det demokratifokus som genomsyrar Unesco:s folkbiblioteksmanifest (Svenska Uneskorådet 2006). Bibliotekslagen (SFS 2013:801 2§) anger att de offentliga bibliotekens ändamål är att "verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning". För den aktuella uppsatsens tema är detta uppdrag ett centralt ämne. Genom att utvärdera vilka ämnen, områden, samt vilken problematik som ges utrymme i ett styrningsdokument, kan verksamheter hitta fokus och prioritera i det strategiska arbetet. Folkbibliotekens ambition att stärka den egna digitala kompetensen härrör från deras arbete med medborgarens digitala kompetensutveckling. En kompetens som är nära kopplad till dennas förmåga att kunna tillgodogöra sig den information som är nödvändig för att fullvärdigt kunna delta i demokratiska processer. Bibliotekslagens (SFS 2013:801) anvisningar kan först få relevans när de blir praktisk politik, det vill säga när den omsätts i organisatoriska lösningar på institutionerna. Ett verktyg i en sådan omsättning är biblioteksplanen. Bibliotekslagen (SFS 2013:801 17§) reglerar att Sveriges kommuner "ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet". Dessa biblioteksplaner är menade att fungera som verksamhetsplaner för biblioteken, och är ett sätt att kvalitetssäkra det arbete som sker på folkbiblioteken. De tas fram i samverkan mellan kommunen och regionen, och överses på nationell nivå av Kungliga biblioteket (KB). KB ansvarar för hur biblioteksplanerna utformas, används och utvärderas (Kungliga biblioteket 2015).

Catarina Eriksson och Angela Zetterlund (2008, ss. 16-17) utvärderar vilka aktörer som formar den svenska biblioteksvärlden genom ringa in begreppet *biblioteksgeografi*. De menar att en genomgripande kartläggning av det svenska biblioteksväsendet inte bara utgörs av biblioteken i sig – så som folkbiblioteket, utan bör beskrivas utifrån flera operatörer och faktorer. Vid sidan intresseföreningar, fackliga organisationer, och centralt de offentliga institutioner som har ett tillsynsansvar för de svenska biblioteken, så är inte fullt så förväntade inslag i kartläggningen, är så kallade nätverksbaserade

miljöer och digitala tjänster, som de menar är aktiva aktörer som verkar formande och administrativt inom biblioteksväsendet. Digitaliserade biblioteksmiljöer möjliggör allt effektivare sammanförande av olika institutioner och olika samlingar, och upphäver på flera vis den fysiska platsbundenheten. Vidare pekar Eriksson och Zetterlund (2008, ss. 16-17) på problematik som denna tekniska organisation medför; den digitala *platsobundenheten* gör den också svårare att kontrollera och öppnar för en större risk för förvanskning av information. Därtill tillkommer en svaghet i att informationen och organiseringen som omger denna är beroende av internetuppkoppling och dess stabilitet.

Folkbiblioteken kan sägas genomgå en positionsförflyttning inom det politiska landskapet, liksom kulturen i stort. Hanna Carlsson (2013, s. 14) beskriver hur synen på kulturens samhällsroll förändras. Avseende folkbibliotekens politiska situation specifikt, så överbryggas den olika domäner. Vid sidan av kulturpolitiken, så berör den områden så som utbildningspolitik, integrationspolitik, och andra nyligen etablerade politiska sakområden så som digitaliserings- och informationspolitiken. I den nationella biblioteksstrategins utredning *Profession, utbildning, forskning* påpekar Hansson et al. (2018, s. 25-26) att denna politiska situation där biblioteksfrågorna växlas mellan olika områden, motverkar bibliotekens utveckling. Denna förhindrar att bibliotekarieprofessionen fullvärdigt kan uppfylla sin roll som en *välståndspprofession* – som i likhet med lärare, socionomer, sjuksköterskor, m.fl., är nära förknippat med expansionen och utvecklingen av den svenska välfärden (Hansson et al. 2018, s. 25-26). I kommunala sammanhang så kopplas tydligare folkbiblioteket fortfarande till kulturpolitiken och är oftast underställda kulturnämnden. Historiskt har den politiska linjen varit att kulturen innehar ett särskilt värde, och bör hållas relativt oberoende och avskild från övrig politisk agenda. Det *Betänkande av Kulturutredningen* (SOU 2009:16) som publicerades 2009, gav upphov till debatt inom kultursfären. Betänkandet efterfrågade en omprövning av kulturpolitiken som integrerar denna i en bredare politisk och samhällelig kontext, för att bättre kunna utnyttja kulturens nyttobärande egenskaper; exempelvis i ett demokratiseringsperspektiv. Den kulturpolitiska utvecklingen styrs mot att underordnas den övergripande politiska målsättningen, i egenskap av en samhällsaspekt bland andra som bidrar till ekonomisk tillväxt (Carlsson 2013, ss. 13-14). Detta märks inte minst på lokal politisk nivå där kulturlivet framhålls i egenskap av en lokal tillgång som förstärker stadens attraktionskraft, och följaktligen stärker den ekonomiska utvecklingen. Detta internationella fenomen – om så ett som gradvis utvecklats, har gett upphov till begreppet *upplevelsesamhället*. Carlsson (2013, ss. 14-15) menar att folkbibliotekets roll i denna stadsutveckling – avseende både biblioteksverksamheten och den fysiska byggnaden, är att vara en värdeskapande del i stadens varumärke.

Ett tidigare tecken på denna i viss mån marknadsorienterade förflyttning, menar Carlsson (2013, s. 13) är övergången till den förvaltningsform som refereras till som *New public management* (NPM). Denna stegvisa omorganisation som offentlig sektor genomgår sedan 1980-talet, är en av halvseklens mest utmärkande förändringar inom offentlig verksamhet i Sverige; och så också för folkbiblioteken. Förvaltningsformen innebär att även offentlig verksamhet bedrivs likt den privata sektorns

marknadsorienterade principer, som medför en konstitutiv ekonomisering av verksamheterna. Marin Lindqvist och Peder Söderlind (2009, s. 234) identifierar en liknande situation för folkbiblioteken i sin artikel, och tillägger att i informationshänseende liknar organisationsformerna inom olika samhälleliga sfärer i högre grad varandra; informationskulturerna i samhället, menar de, flyter samman. Liksom Carlsson (2013, s. 13) ser de att i medborgarens informationsintensiva vardag, behöver myndigheter använda sig av marknadsföring för att nå ut. I flera avseenden befinner sig folkbiblioteken i en marknadskontext inom offentlig sektor där de behöver konkurrera med offentliga såväl som privata organisationer, och därför behöver anpassa verksamhetens målsättning gentemot kvantifierbara resultat – dessutom i en mer ansträngd ekonomisk situation än privata marknadskrafter (Carlsson 2013, s. 13).

2.2 Folkbibliotekets digitala samtid

Omvärlden är uppe i en omställning till digitaliserat samhälle. De sociala, och kanske mest framträdande, tekniska kontexterna har förändrats. Hur radikal förändringen egentligen är historiskt i relation till tekniska innovationer som människor i alla tider har fått anpassa sig till, är under diskussion, och låter tiden utvisa. Vare sig vi ser på den tekniska och digitala utveckling vi möter i dag i egenskap av digital evolution eller revolution, så är det en av vår samtids utmaningar som vi behöver förhålla oss till. Carlsson (2013, s.12) menar att en av de mest framträdande utmaningarna för folkbiblioteken som diskuteras i biblioteksdebatten, samt inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet, är hur folkbiblioteken ska hantera den digitala utvecklingen och framväxten av informationssamhället. Rafael Capurro och Birger Hjörland (2003) förklarar att kunskap och kommunikation – som enkelt uttryckt kan sägas utgöra basen för informationsbegreppet, är historiskt grundläggande fenomen i varje mänskligt samhälle; det är informationsteknikens globala effekter som karakteriserar vårt samhälle som ett informationssamhälle. Relaterat är förståelsen för informationsbegreppet; för vilken innebörd information som sådan har. I sin avhandling ringar Jenny Lindberg (2015, ss. 16-17) in begreppet genom Mickael Bucklands (1991, ss. 351, 358-359) välkända utredning "Information as Thing"; som menar att information kan bestå i materiella former, den kunskap materialet innehåller, eller de processer som kommunicerar information. Lindberg menar därtill att i hennes avhandling förstås begreppet som kontextberoende och dynamiskt – som någonting som ges olika innebörd i olika praktiker och olika kontexter av olika individer – så förstås också begreppet i den föreliggande uppsatsen (Lindberg 2015, ss. 16-17). Det som är anmärkningsvärt i samtiden är informationens digitala natur (Capurro & Hjörland 2003, s. 343). Manuel Castell lanserade förståelsen av samhällsutvecklingen som ett nätverkssamhälle, skriver Edmund Dahlström (1999, s. 16) i sin utredning av stadssociologen Castells teorier. Informations- och nätverkssamhället innebär att människor lever i globala informationsnätverk där multimedial kommunikation integrerar ord, bild och ljud. De problematiska följderna blir att en digital klyfta uppstår mellan de i befolkningen som aktivt deltar i den nya informationsgemenskapen och de som blir passiva åskådare (Dahlström 1999, s. 16). Marika Alneng (2017, s. 17) är praktiserande bibliotekarie och författare. Hon skriver att kunskapsklyftorna ökar

mellan dem som är *digitalt deltagande* och har tillgång till teknikutvecklingen och de som står utanför utvecklingen; samt mellan dessa grupper och dem som har insikt i den nya informations- och medieorganisationen. Vad som följer den digitala utvecklingen är ett större krav på individen att förhålla sig källkritiskt till den representation av kunskap som finns på internet. Samt att förstå hur de kommersiella kunskapsbanker och söktjänster som vi använder påverkar sökresultat och vilken information som görs tillgänglig (Alneng 2017, s. 17, 14). Bibliotekslagen anvisar att folkbiblioteken ska "verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet" (SFS 2013: 801 7§). I enlighet framhåller Alneng att i takt med utmaningar och förändringar i tiden handlar folkbibliotekens uppdrag inte enbart om att tillhandahålla information utan också om att vägleda i användning och förståelse av denna (Alneng 2017, s. 8-9).

För att beskriva sådan insikt, har en rad olika termer – som utgår från olika arenor, varit i bruk sedan det så kallade nätverkssamhället globala utbredning. Olof Sundin (2012, ss. 142, 145-146) skriver i Litteraturutredningens forskningsantologi att i anslutningen till denna utveckling har den engelska termen *literacy* kommit i bruk i ny mening i anslutning till flera olika termer som refererar till informations- och kommunikationsteknikens digitala natur. David Bawden (2001, ss. 218-219, 246) utreder i sin artikel förhållandet mellan *information literacy* och *digital literacy*, och menar att de två är nära besläktade. Information literacy – som i svenska sammanhang frekvent översätts till informationskompetens, innefattar digitalitet. Liksom Sundin (2012, ss. 145-146) har Bawden (2001, ss. 218-219) sett att den senare termen – digital literacy, togs i bruk för att referera till de särskilda villkor som omger information och kommunikation i digitala miljöer. I svensk översättning har Sundin (2012, ss. 145-146, samt Lindberg (2015, s. 30) sett att digital literacy frekvent formuleras som digital kompetens. Alneng (2017, ss. 21, 23, 65) efterlyser en gemensam definition och term vid Sveriges offentliga instanser för att beskriva dessa kompetenser. Medan hon själv förordar begreppet *MIK (Medie- och informationskunnighet)* för att ersätta begrepp som *IKT (informations- och kommunikationsteknik)* och digital kompetens, framhåller hon att digital kompetens – eller dess engelska motsvarighet digital literacy, har fått större utbredning genom EU, och i den nationella biblioteksstrategin används mycket riktigt digital kompetens, med motiveringen att MIK har kommit att förknippas med skolväsendet (Alneng 2017, *ibid.*). Någon precis definition av vad digital kompetens innefattar är svår att nå, men sammanfattande kan det sägas innefatta de tekniska färdigheter och kritiska kunskaper som villkorar en kunnig användning av digital information (Lindberg 2015, s. 30; Sundin 2012, ss. 145-146). Bawden (2001, s. 225, 230) tillägger också att han ser en praktisk ingång till förståelsen av begreppet som innefattar de tekniska färdigheter som är nödvändiga för att arbeta och leva i (det västerländska) samhället. Han menar att vid sidan av färdigheter och kunskap, kräver digital kompetens också en viss inställning av individen – en inställning som framåt i uppsatsen behandlas som *digitalt självförtroende*.

Enligt Internetstiftelsens (2018) rapport *Svenskarna och internet 2017*, är internet svenskarnas huvudsakliga informationskanal. Medier och informationskanaler har

mångdubblats med internets demokratiserade kraft där också informationskonsumenten kan vara producent av innehållet. Web 2.0 är ett begrepp som hänvisar till just detta; den internetutveckling som medfört sociala medier och andra tjänster som definieras av interaktivitet och sitt användarproducerade innehåll, detta skriver Martin Lindqvist och Peder Söderlind (2009, s. 227). Vidare ser Lindqvist och Söderlind (2009, ss. 225-226) kritiskt på de de söktjänster vi använder i vardagen för att nå information och till stor del orientera oss på internet. De menar att det finns anledning att oroa sig för etiska tvivelaktigheter i tjänsternas funktioner då företagen har kommersiella intressen och att vi faktiskt inte vet hur söktjänsterna i detalj fungerar, eftersom detta är affärshemligheter. Det finns anledning att betrakta söktjänsterna i en förvaltarroll – s.k. *gatekeepers*, men hur väl dessa förvaltas är ett ämne för diskussion. Flera forskare – pekar Lindqvist och Söderlind (2009) på, menar att det behövs statlig översyn i form av lagstiftning och överenskommelser som reglerar söktjänsternas funktioner (Lindqvist & Söderlind 2009, ss. 225-226). Alneng (2017, s. 7) menar att bibliotekarien i egenskap av informationsexpert – av en professionell närvaro, har en självklar roll i detta sammanhang, och efterlyser att folkbiblioteken i Sverige skulle ta ett större ägarskap i dessa frågor – och eventuellt ta över den gatekeeper-roll som traditionellt vilat på mediernas producenter. Instämmer i detta gör David Lankes (2008, s. 679) som menar att få professionella är mer lämpade att orientera sig på internet än bibliotekarier. De är informationsagila generalister och tillika experter, som kliver ur en kultur av öppen och fri tillgång till idéer. Dessutom har biblioteken lite investerat i informationsproduktion och ser snarare till en bredd av informationsprodukter från olika källor (Lankes 2008, s. 679). Ändå känner inte alla bibliotekarier igen sig i denna expertroll, vilket blir särskilt framträdande i relationen till ny informationsteknik och digitala verktyg. Sue Greener och Craig Wakefield (2015, ss. 260, 263-264) – verksamma inom det samhällsvetenskapliga fältet med inriktning mot utbildning och pedagogik, har undersökt implementeringen av nya digitala verktyg inom utbildningsverksamhet. Det största hindret för sådan implementering i den vardagliga praktiken, var lärarnas självförtroende i relation till tekniken. Också de lärare som inte hade svårigheter i den konkreta tekniska användningen av verktygen, visade motvillighet i att använda tekniken i det dagliga arbetet. Greener och Wakefield (2015, s. 266) menar att detta berodde på att de bakomliggande pedagogiska metoderna och fundamenten för implementeringen inte var tydliga för lärarna. Således hade inte tekniken och dess omständighet inte syntetiserats i den personliga yrkesidentiteten, vilket visade sig vara ett avgörande självuppfyllande hinder i implementeringen.

Vad som avses med det *digitala biblioteket* inom forskningsfältet är under förhandling – liksom inom det praktiserande fältet. Det digitala biblioteket diskuteras inte sällan i ett sammanhang för sig; som en parallell verksamhet till biblioteket. Något som Shannon Shannon Mattern (2014) menar är anmärkningsvärt då folkbibliotekens digitala resurser i de flesta fall är outhärliga för att verksamhetens interna *informationsinfrastruktur*. Det digitala biblioteket sett i ljuset av det digitala samhället, är en central tjänst – eller en sammansättning av flera digitala verktyg tjänster, som vi behöver börja betrakta som mer än just en tjänst. Bibliotekets digitala rum behöver bli en relevant del av biblioteket på ett sätt som motsvarar bibliotekets i samhällets infrastruktur (Mattern 2014).

Unesco:s manifest om digitala bibliotek antogs 2011 av FN:s generalförsamling (Svensk biblioteks förening 2014, s. 53), i det går att läsa att "ett digitalt bibliotek är en samling digitala objekt, tillgängliga över nätet och med säkerställd kvalitet". Vid sidan av dessa rader ges en mycket liten definition av det digitala bibliotekets konstitution och i betydligt högre utsträckning definieras det efter vad det ska göra och hur det ska möta biblioteksanvändarens behov. Denna ingång till att förstå det digitala biblioteket är inte helt olik den som Karen Calhoun (2014, ss. 18-20) tar. Definitionen är formulerad med utgångspunkt i att digitala bibliotek är en arena under utveckling, och att en definition behöver vara öppen för tekniska såväl som sociala förändringar. Hon ger en dubbel definition av det digitala biblioteket – en definition som tar en tydlig akademisk utgångspunkt och utgår från det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsområdet. I definitionen går det att utläsa den traditionella föreställningen om det digitala biblioteket som en digital resurs och förvaringsplats, men därtill ett perspektiv som lyfter dess sociala roll:

- A field of research and practice with participants from many disciplines and professions, chiefly the computer, information and library sciences; publishing; the cultural heritage sector; and education.
- Systems and services, often openly available, that (a) supports the advancements of knowledge and culture; (b) contain managed collections of digital content (objects or links to objects, annotations and metadata) intended to serve the needs of defined communities; (c) often use an architecture that first emerged in the computer and information science/library domain and that typically features a repository, mechanisms supporting search and other services, resource identifiers, and user interfaces (human and machine).

Calhoun 2014, s. 18

Calhoun (2014, ss. 18-20) framhåller att vad som avses med det digitala biblioteket skiljer sig mellan olika fält inom forskningssamfundet; och inte minst mellan forskningsvärlden, den praktiserande, och bibliotekens användare. I en presentation som skildrar utvecklingen över tiden, menar hon att den splittring kring definitionen av det digitala biblioteket kvarstår i dag, mellan allmänheten, och inbördes mellan de som varit delaktiga i utvecklingen. Till följd av att forskning kring och utveckling av digitala bibliotek utförs inom en mängd olika fält är definitionerna många (Calhoun 2014, ss. 18-20). Calhoun ser en uppsättning gemensamma uppfattningar av det digitala biblioteket hos aktörerna. Allmänheten ser det som ett begrepp som fångar datoriseringen av traditionella bibliotek; bibliotekarier ser det digitala biblioteket som en form för att utföra bibliotekets funktioner på nya sätt och genom nya informationsresurser; medan den informationsvetenskapliga forskningen talar om informationssystem, informationstjänster, och system för sammanlänkade multimedia (Calhoun 2014, s. 19). Ett tongivande inslag i forskningssamfundets diskussion kring det digitala bibliotekets beskaffenhet, är luckan i de definitioner som återkommande ges inom forskningen, som handlar om förhållandet mellan digitala och analoga resurser. Calhoun (2014, s. 25) betonar att i takt med att bibliotekens samlingar i allt större omfattning inkluderar digital media, blir det svårare att dra gränser mellan biblioteket och det digitala biblioteket. För att överbrygga denna problematik har begreppet *hybridbibliotek* i vissa fall använts, för att ge uppmärksamhet åt bibliotekets verklighet där

de digitala inslagen är en naturlig del i bibliotekets informationsstruktur (Calhoun 2014, s. 25). Jeffrey Pomerantz och Gary Marchionini (2007, ss. 506-507, 518-519) samt Mattern (2014) ser den samma utveckling, och menar att i förlängning så blir gränserna mellan de fysiska och de digitala rummen suddigare i våra medvetanden. Det fysiska-såväl som digitala biblioteket är platser, och därmed påverkar i högsta grad det digitala rummet biblioteksanvändarens upplevelse av institutionens identitet. Vidare menar de att form och funktion går hand i hand; hur det digitala bibliotekets innehåll tillgängliggörs och presenteras är av största vikt för i vilken utsträckning användaren kan ta till sig den information som delges. Det moderna samhällets människa är specialiserad på att tolka olika kommunikativa signaler; det digitala bibliotekets organisation såväl som estetiska utformning spelar en stor roll för hur användaren uppfattar institutionens identitet och grad av professionalitet.

Carlsson (2013, ss. 11-14) som beskriver i sin avhandling de spänningar mellan förändring och stabilitet som präglat arbetet vid folkbiblioteken i Sverige på senare år. Kriskänslans ursprung kan delvis spåras till utvecklingen av digital informationsteknik som utmanar den traditionella verksamheten vid biblioteken. Osäkerheten hanteras inte sällan med hjälp av visioner om biblioteket som ett informationstekniskt innovationscentrum – en bild som varken bibliotekens verksamma eller användare kan relatera till i många fall. En diskrepans mellan vision och organisation står då i vägen för en god utveckling av verksamheterna vid biblioteken menar Carlsson (2013, ss. 11-14). För att kunna utvecklas inom en organisation behöver denna en identitet att samlas kring internt; också för att externt kunna kommunicera sin relevans och funktion med tydlighet. Mattern (2014) har sett detsamma och framhåller följaktligen vikten av att folkbiblioteken behöver utveckla egna digitala tjänster som är relevanta i förhållande till bibliotekets större uppdrag. Medan detta innebär att bibliotekets personal behöver vara insatta i vilka tekniska verktyg och tjänster som finns att tillgå, kan de inte falla för trender, utan måste alltid hålla ett öga på sina långsiktiga mål:

And while “keeping current” is a crucial goal, it’s important to place that pursuit in a larger cultural, political-economic and institutional context. Striving to stay technologically relevant can backfire when it means merely responding to the profit-driven innovations of commercial media; we see these mistakes — innovation for innovation’s sake — in the ed-tech arena quite often.

Mattern 2014

Utvecklandet av ett hållbart digitalt bibliotek kräver tjänster som är relevanta inom en bibliotekskontext. I relation till yrkeskårens kompetens behövs system som är enklare att underhålla och delvis utveckla. Elizabeth Jones (2017, s. 246) resonerar på ett liknande sätt som Mattern (2014) kring folkbibliotekets historiska förhållande till tekniska innovationer; fokuseras inte utvecklingen genom ett *användarorienterat* perspektiv, som ser till användarens behov och kanske främst olika kunskap och kapacitet så kommer folkbiblioteken inte att uppnå den effektivitet i informationsinfrastrukturen som eftersträvas. Calhoun (2014, s. 65) skriver att i praktiken använder sig biblioteken av flera system från olika leverantörer, och kan ha mycket liten möjlighet att påverka vilka system som ska användas – eller hur ofta dessa

kan uppdateras. Det digitala bibliotekets relevans är därtill avhängigt de lagar som rör immateriella rättigheter och kanske framförallt finns till för att skydda upphovsmannens rätt till ersättning. Detta är en utmaning för biblioteken eftersom de behöver system där de olika tekniska program och system som utgör det digitala biblioteket, har god förmåga att samverka och kommunicera med varandra. Sett från användarens – i detta fall också bibliotekariens perspektiv, möjliggör detta i bästa fall en enkel och omärkbar övergång från ett system till ett annat.

En central komponent i det digitala biblioteket är e-boken. Ann Steiner (2012, s. 32) skriver att e-boken skildras likt en symbol som får manifesteras en bättre framtid. I samma forskningsantologi bekräftar Katarina Renman Claesson (2012, ss. 262-263) sådana föreställningar i tiden. E-boken erbjuder nya informationsmöjligheter genom interaktiva texter, med hyperlänkar, ljud, video, etc. Läger man där till de digitala sociala nätverk som kan omspanna boken, förvandlas också den "ensamma" läsoplevelsen till en social aktivitet. Men även om e-bokens revolutionerande potential finns, så är den ett problematiskt område. Steiner (2012, s. 34, 38) framhåller att e-boken inte har fått något markant fäste på den svenska marknaden. Visserligen ökar intresset för e-böcker. I Internetstiftelsens rapport *Svenskarna och internet 2018* framkommer det att 37% av svenska folket läser eller lyssnar på e-böcker. Det är en ökning med 17% sedan två år tillbaka – där e-ljudböcker visserligen upptar en majoritet av ökningen (Internetstiftelsen i Sverige 2019). Steiner (2012, s. 34, 38) framhåller att e-medier – som visserligen inbegriper andra format än enbart e-boken, dominerar på forskningsbibliotek, men utgör en mycket liten del av det som lånas ut på folkbiblioteken. Elena Macevičiūtė, Kersti Nilsson, Tom Wilson, Annika Bergström och Lars Höglund (2014, ss. 82-83, 87) undersöker e-bokens etablering på den svenska bokmarknaden genom att titta på produktionskedjan från författare till läsare. De beskriver att den dominerande modellen för e-bokslån vid folkbiblioteken innebär att biblioteken betalar en fast summa för varje e-bokslån som görs av låntagarna. Denna modell är kostsam för biblioteken relativt sett till inköp av fysiska böcker. Dessutom erbjuder systemet en liten möjlighet till administration och bibliografisk organisation av samlingen till de enskilda biblioteken. Även om denna administrativa balans är under utveckling och har tagit signifikanta kliv mot möjligheter till större kontroll av biblioteken, innebär detta förhållande fortsatt att bibliotekets utbud delvis är kontrollerat av biblioteken och delvis av tjänstens leverantör. Så är också fallet med mer nyligen lanserade digitala lästjänster vid Sveriges folkbibliotek, som erbjuder låntagaren tillgång till en begränsad samling e-ljudböcker och e-böcker via en app (Axiell Media 2018). Vidare menar Renman Claesson (2012, ss. 267-268) att det licensavtal som oftast styr det upphovsrättsliga förhållandet mellan förlagen och biblioteken har upphovsrättslig status som väger till förlagens fördel. Upphovsrättsliga ämnen är av intresse för folkbiblioteken eftersom större delen av deras samlingar består av upphovsrättsligt skyddat material. De inskränkningar som finns reglerade i upphovsrättslagen (SFS 1960:729) har att göra med vilka undantag för kopiering av verket som finns; och eftersom dessa utgår från ett fysiskt verk blir lagen problematisk i hanteringen av e-böcker. Det digitala materialet kan till större omfattning kontrolleras och övervakas av förlagen och villkoras av teknik och avtal. Macevičiūtė et al. (2014,

ss. 75-76) tillägger att ytterligare en signifikant anledning till e-bokens långsamma genomslag är att Sverige är vad som refereras till som en "small language market" – därtill är en majoritet av befolkningen läskunniga i engelska eller andra europeiska språk. Det vill säga att det finns en mycket liten ekonomisk motivation för distributörer att producera svenskspråkiga e-böcker. Det går därför att spekulera i om den svenskspråkiga e-boken behöver offentliga subventioner för att bli ett betydande medium på marknaden (Macevičiūtė et al. 2014, ss. 75-76).

2.3 Profession och kompetensutveckling

Samhällsvillkoren för bibliotekariens yrkesutövning har förändrats. Yrket, liksom övriga professioner, är stöpt i förändring och en utvecklingssträvan; i samtiden syns konsekvenser för professionens utveckling som utgår från omställningen till ett digitaliserat-, samt ett globaliserat- och mångkulturellt samhälle. Lindberg (2015, s. 11-12) menar att de förändringsprocesser som har skett de senaste åren i bibliotekariens yrkesroll är dramatiska, även om det finns anledning att diskutera hur mycket av yrkets huvudsakliga funktioner och kärna som har förändrats – och när dessa förändringsprocesser egentligen tog sin början. Lindberg fokuserar sin avhandling kring bibliotekariers informationssökning och yrkesidentiteter f.o.m. 1990-talets början, då det skedde omfattande reformer inom den högre utbildningen i Sverige. Så också för bibliotekarieutbildningen som omvandlades till en akademisk ämnesutbildning i biblioteks- och informationsvetenskap 1991. I nationella biblioteksstrategins utredning kring det akademiska ämnets relation till professionens och dess utveckling, betonar Hansson et al. (2018, s. 25; Lindberg 2015 s. 11-12) samt Olof Sundin (2004, s. 277) denna händelse som historiskt viktig för professionaliseringen av yrket. Sundin (2004, 266, 269) menar att bibliotekarieyrket länge betraktats som en *semiprofession* – liksom återkommande bland kvinnodominerade yrken. Fortsatt genomgår yrket en akademisering och professionalisering, genom att utbildning och praktik i högre grad organiseras och förmedlas med ett teoretiskt innehåll.

Hansson et al. (2018, s. 25) ser att den professionella biblioteksutvecklingen är avhängig utbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap, också därför att det är så professionsutveckling sker; genom att bibliotekarier introducerar nya ämnen och inriktningar som de har inlett i under utbildningen. Således kan vad bibliotekarien förstår som sin yrkesroll förändras; Camilla Thunborg (1999, s. 38-40) menar att gemensamma *yrkesidentiteter* skapas genom att olika typer av tanke eller handlingsmönster reproduceras och legitimeras inom organisationer; yrkesidentiteter är i högsta grad sociala identiteter. Denna legitimering påverkas eller förstärks också av vad utomstående aktörer förstår som meningsfullt i professionen. I biblioteksstrategins utredning lyfter Hansson et al. (2018, s. 33) att "kunskapsprofessioner står på tre ben: utbildning, profession och yrkespraktik", när dessa samverkar kan de ge upphov till "en självförstärkande spiral". Lindberg (2015, s. 11) lyfter ett fall då dessa faktorer har sammanstrålat; i biblioteksprofessionens växande intresse för informationskompetens som en central expertis inom yrket. I ljuset av förändrade samhällsintressen – så som för medborgarens digitala kompetens, betonas bibliotekariens pedagogiska roll. Detta har

fått genklang i samhället i stort och legitimerats politiskt. Detta särskilt i anslutning till idén om det livslånga lärandet. Det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet har sedan längre tid uppmärksammat informationskompetens – särskilt vad avser mellan informationssökning, och kopplingen till lärande. Det har också anammats av praktiserande bibliotekarier, då informationskompetens och bibliografisk kunskap anses samstämma med bibliotekens traditionella funktioner. Således sammanstrålar här samhälls-, forsknings- och professions- intressen (Lindberg 2015, ss. 28, 32; Bawden 2001, s. 235). I andra fall diskuteras förhållandet mellan biblioteks- och informationsforskningen och praktiken ofta i termer som syftar på att det saknas viss korrelation där i mellan. Dock påpekar Hansson et al. (2018, s. 32) att detta glapp mellan teori och praktik är ofta återkommande inom professioner. Detta är framförallt problematiskt i de fall då bibliotekssektorns kompetenskrav inte möts genom den nyutexaminerade yrkeskåren. Därtill är bibliotekslagens ändamål (SFS 2013:801 2§) formulerad så att all offentligt finansierad biblioteksverksamhet tilldelas ett delat ansvar att främja intresset för folkbildning samt för forskning. De gränsöverskridande tendenser som ligger i tiden kan tänkas reflekteras i företeelsen, och kanske är ett svar på behovet av kunskapsutbyte mellan forskningsvärlden och inte bara yrkesutövare, utan allmänheten i stort.

Pedagogiskt arbete kring informationskompetens utgör vad Lindberg (2015, ss. 30-31) menar är en effektiv hävstång i bibliotekariens professionella utveckling och legitimering. Dessa kompetenser har använts för att hävda yrkesrollens värde när dess funktion har ifrågasatts. I stor utsträckning till följd av internets genomslag och allmänhetens tillgång till avancerade informationssökningsverktyg, har bibliotekariens informationsmonopol i viss mening brutits. Mark Stover (2004, ss. 273-274) diskuterar en utveckling av bibliotekariens yrkesroll som frångår föreställningen om bibliotekarien som expert. Genom att bibliotekarien antar en samverkande roll i *referenssamtalet* som bygger på en inställning som inte grundar sig i att bibliotekarien är expert, har det visat sig att biblioteksanvändaren upplever större tillfredsställelse i bibliotekets service. En sådan utveckling rör sig från bibliotekarien som auktoritativ informationsexpert och mot en inriktning på bibliotekets serviceinriktade uppdrag, som innefattar ett mer humanistiskt fokus (Stover, 2004, *ibid.*). Alneng (2017, s. 7) har sett att den kanske mest tongivande förändringen som återfinns i bibliotekens praktiker, är förflyttningen från den fysiska boken som den centrala informationsbärande källan. I med att expertisen ansågs bunden till boken och dess upphovsman, förflyttades också denna auktoritet från boken till bibliotekarien i dennes roll av förvaltare av boken. Ett tecken på att bibliotekariens expertis och funktion ifrågasatts är de växande antal obemannade bibliotek – s.k. *öppna bibliotek*, som Carl Gustav Johannsen (2017, ss. 8-9) uppmärksammar. Han lyfter dock att dessa bibliotek i praktiken sällan är obemannade, eftersom de är beroende av bibliotekariens organisation och tillsyn av bibliotekets lokaler och samling. Han lyfter argument ur diskussionen kring obemannade biblioteks varande som pekar på att fenomenet leder till en avprofessionalisering av bibliotekets service, och medför en stor begränsning i bibliotekens funktioner som relaterar till det pedagogiska arbetet (Johannsen 2017, ss. 8-9, 22-23). När medborgarens lärande kopplas till pedagogiska verksamheter vid biblioteken – så som informationssökning,

hamnar vissa yrkespraktiker i förgrunden – så som användarundervisning, menar Sundin (2004, ss. 266-267); i denna diskurs är informationskompetens ett centralt begrepp. Alneng (2017, s. 51-52) betonar att inom informationskompetens införstås att det är avgörande att kunna förstå informationen som förmedlas i relation till större sammanhang – men inte mindre i vardagliga sådana. Hon menar att bibliotekarien i sin position och yrkesroll är unikt rustad för reflekterande samtal i mötet med biblioteksanvändaren. Hon beskriver en allt mer populariserad idé kring detta möte, som ser på biblioteksanvändaren och bibliotekarien som likställda deltagare i ett sådant möte eller samtal, där läroprocessen är ömsesidig och rollerna växlar mellan lärare och lärande (Alneng 2017, s. 9).

I ljuset av denna utveckling som har beskrivits, är alltså informationskompetens och relaterade praktiker, samt den pedagogiska kompetensen två förmågor som lyfts i diskursen kring bibliotekariens yrkesroll i samtiden. Så menar Lindberg (2015, s. 32; Hansson et al. 2018, ss. 29, 12), och tillägger att diskussionen kring bibliotekariens kärnkompetens har pågått till synes i oändlighet. Ett återkommande tema är spänningen mellan specialist- och generalistkompetens (Sundin 2004, s. 276). Kanske är diskussionen så komplex därför att bibliotekariens specialistkompetens är en unik sammansättning av en rad olika kompetenser? I nationella biblioteksstrategins utredning relaterar Hansson et al. (2018, ss. 29-30) bibliotekariens kompetens till bibliotekets samhällsroll som har utvecklats från en förvaringsplats till en plats för möten, förmedling och skapande. I utredningen nämns också DIK:s rapport om bibliotekariens framtida yrkeskompetens (DIK 2011, s. 22). I rapporten skrivs ett antal kompetenser ut, som DIK:s arbetsgrupp har identifierat ett växande behov av inom bibliotekssektorn. Vidare beskrivs i rapporten mer specifikt vilka kompetenser som inbegrips i dessa övergripande kompetenser, som här anges:

- Digitalisering
- Läsning
- Vetenskaplig kommunikation
- Deltagarkultur
- Pedagogik och handledning
- Marknadsföring
- Akademikerkompetens

DIK 2011, ss. 22-23

Vidare i rapporten förmedlas sammanfattningsvis några reflektioner från DIK:s arbetsgrupp. I den lyfter de särskilt två frågor som diskuterats i relation till bibliotekariens framtida kompetens. De menar att bibliotekarien behöver ha ett förändringsbenäget förhållningssätt till sin profession. De ser också att troligtvis kommer både specialist- och generalistkompetens behövas vid biblioteken beroende på biblioteket i frågas storlek och belägenhet (DIK 2011, s. 22).

I sin lärobok förklarar beteendevetaren Henrik Kock (2010, s. 99, 101) begreppet *kompetensutveckling* som olika interna åtgärder arbetsgivare tar för att påverka

kompetensutbudet, genom rekrytering eller olika *formella* eller *informella lärandeaktiviteter*. Formellt och informellt lärande kan beskrivas som planerade och organiserade aktiviteter för lärande, respektive lärande i det dagliga arbetet. Kock (2010, *ibid.*) lyfter ett antal faktorer som påverkar kompetensutvecklingens effekter:

- Deltagarförutsättningar – tidigare erfarenheter av kompetensutveckling, självförtroende, motivation, kompetens, m.m.;
- Programrelaterade förutsättningar – innehåll, utformning (design) och genomförande;
- Företagens inre kontext – arbetsorganisation, ledarskap, företagskultur, etc.;
- Företags yttre kontext – konkurrenssituation, kundkrav, etc.

Kock 2010, s. 81

Beträffande vad som motiverar organisationer att initiera kompetensutvecklande aktiviteter framträder att verksamheten uppfattar ett starkt externt och internt förändringstryck (Kock 2010, ss. 92-93, 168). I nationella biblioteksstrategin lyfter Hansson et al. (2018, s. 33) att det finns ett utbrett behov av kompetensutveckling vid biblioteken – detta är närmast samtliga aktörer inom bibliotekssektorn samt forskningssamfundet eniga om. Förbättrade möjligheter till fort- och vidareutbildning för bibliotekarier, menar Hansson et al. (2018, *ibid.*) är en nyckelinsats i stärkandet av professionen. Alneng (2017, ss. 89, 91) framhåller vikten av kompetensutveckling, särskilt för att bibliotekarier ska kunna möta och känna ägarskap om frågor som rör medie- och informationskompetens och relaterad teknik. Ramirose Attebury (2017, ss. 235-239) har sett ett motsvarande växande intresse för bibliotekariers kompetensutveckling i USA, med anledning av bibliotekslandskapets intensifierade förändring. I hennes studie av framgångsfaktorer för kompetensutveckling bland bibliotekarier, framkom att de viktigaste framgångsfaktorerna för att bibliotekarierna skulle uppleva meningsfull professionell utveckling, var att kompetensutvecklingens aktiviteter var kontinuerliga och interaktiva.

Det internationella biblioteksförbundet IFLA sammanställde 2016 en reviderad version av sina riktlinjer för professionell utveckling inom bibliotekssektorn (IFLA 2016, ss. 7-12). I detta lägger de, liksom Alneng (2017, ss. 89, 91) tyngdpunkt vid kompetensutvecklingens kontinuitet. Liksom andra organisationer identifierar de att ett föränderligt samhälle och i synnerhet den teknologiska utvecklingen, har lett till ett tydligt behov av kunskapsutveckling bland bibliotekarier och andra informationsspecialister. IFLA (2016, ss. 8-11) vill understödja utbyggandet av kvalitativ utbildning och fortbildning för bibliotekarier, baserat på *best practice* principer – det vill säga den bästa möjliga praktiken. Organisationen presenterar ett antal riktlinjer för individerna respektive institutionerna som verkar inom bibliotekssektorn, som bör beaktas för att säkerställa bibliotekens kompetensbehov. De aktörer som innefattas är; individen, arbetsgivaren, yrkesorganisationer, myndigheter och andra organ med ansvar för biblioteksutveckling, Utbildningar med examinationsrätt i biblioteks- och informationsvetenskap, samt fortbildare. För medarbetaren, respektive arbetsgivaren anges följande principer:

- Den enskilda medarbetaren inom biblioteks- och informationssektorn är i första hand själv ansvarig att uppnå ett fortgående lärande som hela tiden ökar kunskapen och färdigheterna.
- Arbetsgivare för biblioteks- och informationspersonal är ansvariga att tillhandahålla kompetensutveckling och kompetensutvecklingsstöd för personalen.

IFLA 2016, ss. 8-9

Vidare menar Alneng (2017, ss. 54-56) att en kontinuerlig form för lärande är nödvändig sett i ljuset av det livslånga lärandet. Bibliotekarien, liksom inom andra professioner, behöver hitta fungerande sätt att anpassa oss till omständigheter i mer eller mindre ständig förändring; "det livslånga lärandet förutsätter alltså en acceptans av ovisshet och ambivalens" skriver hon (2017, s. 56). Tanya Sinclair (2017, ss. 684-685) har undersökt införandet av principer som utgår från begreppet lärande organisation vid ett antal amerikanska folkbibliotek. Hon beskriver att en lärande organisation är en organisation där anställda lär sig att kontinuerligt arbeta för att förbättra sig själva och sin praktik. Det är ett livslångt engagemang till ett livslångt lärande, fortsätter hon. Sinclair ser att detta förutsätter att yrkesutövaren är öppen för att ifrågasätta egna föreställningar, och delar organisationens gemensamma mål – något som förutsätter att individen förstår och identifierar sig med den egna praktikens värden och perspektiv (Sinclair 2017, ss. 684-685). Thunborg (1999, s. 35) ser den här typen av identifikation som ett rolltagande, där den individen antar någon annans perspektiv inom yrkesgruppen – i det här fallet organisationen i stort, och därigenom formas gemensamma föreställningar och individens yrkesidentitet stärks. I sammanhanget är också det *reflektiva tänkandet* relevant, som är en förutsättning för lärande, förklarar Thunborg (1999, s. 36). Det reflektiva tänkandet innebär att människor – antingen individuellt eller i grupp, analyserar varför specifika händelser eller handlingsmönster leder till vissa konsekvenser, och följaktligen formulerar möjliga svar och lösningar. Detta leder till att individen konfronteras med egna föreställningar i en social situation och i samspel med andra, vilket är en förutsättning för förändring av nya föreställningar, menar Thunborg (1999, s. 36-37).

3 Teoretiskt ramverk

I detta kapitel presenteras den teoribildning och de perspektiv som utgör uppsatsens analytiska verktyg. Ett antal utvalda begrepp inom teorin som bedöms vara centrala, är särskilt relevanta för förståelsen av fallstudiens innehåll och resonemang. Praktikgemenskaper och situerat lärande är omfattande teoretiska begrepp som i sig själva inbegriper teoretiska landskap och begrepp. Detta perspektiv har valts ut utifrån dess övergripande ansats som handlar om identitetsskapande processer inom organisationsfält, och mer specifikt de teoretiska verktyg som används för att förstå lärande inom praktikgemenskaper. Det teoretiska ramverket kring praktikgemenskaper används i föreliggande uppsats för att lyfta hur lärande aktiviteter – så som internutbildningen vid folkbiblioteket i fråga, bidrar till att forma praktik och yrkesidentiteter inom en organisation. I kapitel 4, avsnitt 4.3 går jag vidare in på hur specifika begrepp används i uppsatsens analys. I uppsatsen används svenska översättningar av teoribildningens centrala begrepp, i en ansats att bidra till det svenska forskningssamfundet genom att vidare befästa dessa begreppsöversättningar. I vissa fall är begrepp i egen översättning, i vilket fall detta framgår i texten. I de flesta fall är de översättningar som görs hämtade från svensk forskning, så som Jenny Lindberg (2015), och Karin Blom och Linnea Tells (2017) uppsats. Tillsammans med Ola Pilerot, Björn Hammarfelt och Camilla Moring (2017), samt Sanna Talja och Annemaree Lloyd (2010), har dessa bidragit med en förståelse för teoribildningen och hur denna kan användas inom den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen.

Det är utifrån de perspektiv som presenteras nedan som uppsatsens empiriska material kommer att tolkas. Det teoretiska ramverk som utgör det analytiska verktyget i uppsatsen är *communities of practice* som myntades av Etienne Wenger och Jean Lave enligt egen utsägo. *Communities of practice* översätts till praktikgemenskaper i uppsatsen. De introducerade begreppet i *Situated Learning: Legitimate peripheral Participation* (1991) och vidareutvecklade det i Wengers *Communities of Practice: Learning Meaning and Identity* (1998). I analysen kommer jag i större utsträckning att utgå från det senare verket. Teoribildningen är en tvärvetenskaplig sådan med rötter i flera teoribildningar, varav den närmast relaterade är sociokulturell teori – teoribildningen kring praktikgemenskaper kan sägas utgå från ett sociokulturellt perspektiv, och specifikt ett sociokulturellt perspektiv på lärande med en mer fokuserad *praktikteoretisk* inriktning. Louise Limberg, Olof Sundin och Sanna Talja (2012, ss. 95, 109) menar att det sociokulturella perspektivet frekvent används inom nordisk forskning för att förstå digital kompetens. Det används för att visa på att människors användning av information inte kan separeras från de sociala praktiker som verktygen för informationssökning är del av. Limberg, Sundin och Talja (2012, ss. 109) förklarar att synen på lärande som situerat genomsyrar det sociokulturella perspektivet – men att det i Lave och Wengers verk (1991) blev en teori i egen rätt.

3.1 Praktikgemenskaper

Wenger fokuserar sina antagande kring lärande och lärandets kontext med försatsen att vi är utpräglad sociala varelser som tänker i samspel med andra och vår omvärld; utifrån sådana villkor kan kompetens enbart mätas genom vårt deltagande i aktiviteter som vi värdesätter. Han förstår lärande som ett socialt deltagande, och menar att deltagande handlar om en allomfattande process där människor är aktiva deltagare i gemensamma praktiker inom sociala grupper – så som bibliotekarier som yrkesgrupp, och konstruerar identiteter utifrån gruppen (Wenger 1998, ss. 3-4). Således utgör bibliotekarier, eller de människor som arbetar inom en bibliotekskontext, en praktikgemenskap; en grupp med yrkesgemensamma praktiker. Här omfattar inte enbart begreppet praktiker just praktiska inslag som metoder, rutiner och tekniker, utan också värderingar, konventioner och berättelser; det vill säga en gemensam historia som omger yrkesrollen. Detta förhållande utgör en grundläggande verklighet som styr hur vi uppfattar och tar in situationer för lärande, och hur vi inom dessa grupper utvecklar metoder och förståelse för gemensamma intressen och måluppfyllelse (Wenger 1998, ss. 6-7).

Wenger använder begreppet praktikgemenskaper som en ingång till ett omfattande ramverk, och identifierar en uppsättning komponenter i ett socialt deltagande som lärande:

- *Meaning*: a way of talking about our (changing) ability – individually and collectively – to experience our life and the world as meaningful.
- *Practice*: a way of talking about the shared historical and social resources, frameworks, and perspectives that can sustain mutual engagement in action.
- *Community*: a way of talking about the social configurations in which our enterprises are defined as worth pursuing and our participation is recognizable as competence.
- *Identity*: a way of talking about how learning changes who we are and creates personal histories of becoming in the context of our communities.

Wenger 1998, s. 5

Dessa komponenter; mening, praktik, gemenskaper och identitet, står i ett tydligt ömsesidigt beroendeförhållande, men genom att göra denna uppdelning kan vi identifiera perspektiv på lärande situationer, som kan te sig så integrerade i våra dagliga praktiker att de blir formellt osynliga. Wenger menar att lyfta just deltagandet i lärande situationer har följder för yrkesgrupper och organisationer som förstärker vikten av att utveckla de egna praktikerna, och stimulera vägar till att utveckla gemensam yrkespraktik och kunskaper över organisatoriska gränser (Wenger 1998, ss. 7-8).

Wengers (1998) teorier kring lärandets förutsättningar utgår från en kritik av traditionell syn på lärande och av de strukturer som följer. Han menar att våra institutioner i stor utsträckning baserar våra former för lärande på idén om att inlärning är en isolerad individuell process, som påbörjas och avslutas inom en aktivitet och ett tidsförlopp. Exempelvis är traditionellt utformade prov i våra skolor menade att testa elevers kunskaper i en situation där problemlösning i samarbete med andra bedöms vara fusk.

Den inhämtade kunskapen ska därtill demonstreras utanför sin kontext, inom en föreställd eller abstrakt situation (Wenger 1998, ss. 3-4). Vi kan fråga oss vad som skulle hända med lärandets förutsättningar om vi blev bättre på att placera in det i våra upplevda kontexter och praktiska erfarenheter? I sin forskning drar Wenger slutsatsen att meningsskapande kring ämne och genom formerna för inläringen finns nyckeln till framtidens strategier för individens kunskapsutveckling. Lovande strategier inbegriper uppfinningsrika sätt att engagera människor i deras utbildning genom att skapa mening i praktiker. Detta genom diskussion och reflektion kring de större och mindre samhällen de deltar i, och ge dem tillgång till kognitivt stimulerande lärandehjälpmiddel och verktyg. Detta så att de kan identifiera sig med situationen de befinner sig i, och upplever engagemang i sina individuella vägar för lärande (Wenger 1998, s. 10).

Artefakt har en särskild innebörd inom den samhällsvetenskapliga forskningen, och vidare inom Lave och Wengers teorier kring praktikgemenskaper. Begreppet relaterar till de verktyg som används inom en praktikgemenskap. Artefakterna kan likväl vara tekniska verktyg som de kan vara tekniska metoder med specifika funktioner som på ett grundläggande vis formar praktiken och kulturen inom vilken den används. Genom att studera funktioner och aktiviteter som en artefakt är upphov till kan forskning få insikt i praktikgemenskaper. Utifrån ett pedagogiskt perspektiv kan medlemmen inom en praktikgemenskap få tillträde till gemenskapen och dess historia, genom interaktion med – för praktikgemenskapen, väsentliga artefakter. I samspelet mellan användning och förståelse av en praktikgemensam artefakt uppstår en lärandesituation av högt värde för det utvecklade deltagandet i en praktikgemenskap (Wenger 1998, ss. 101-103). Wenger (1998, s. 58) betonar att deltagande som involverar artefakter är särskilt effektiva medierande verktyg då de inte enbart inbegriper en funktion, utan också den kontext inom vilken den utvecklats. Artefakter utvecklas för att användas – och för deltagande i praktikgemenskapen. Sett i ljuset av detta, är reproducerande artefakter och aktiviteter av stor vikt för praktikgemenskapens förmåga att skapa en gemensam identitet, och överhuvudtaget gemensamma praktiker. Artefakten får en breddad och särskilt viktig funktion då den antar rollen av ett *gränsöverskridande objekt*. Gränsöverskridande objekt är fenomen som verkar för att sammanlänka och koordinera olika perspektiv inom praktikgemenskaper eller mellan olika praktikgemenskaper. Praktikgemenskaper förhåller sig på olika sätt till gränser av olika slag; tydliga gränser finns exempelvis mellan fält eller organisationer. Gränser återfinns också inom praktikgemenskaper, så som mellan enheter eller arbetsgrupper, eller också mindre tydligt markerade gränser, som inte desto mindre är påtagliga. Sådana gränser kan skapa förståelsebarriärer som är ett hinder för samverkan (Wenger 1998, s. 104).

I en betydelse står gränsöverskridande objekt och artefakter i nära relation till varandra. Vissa artefakter kan – också om de är förhållandevis bastanta eller oföränderliga, äga egenskaper som gör att de kan användas inom flera fält, organisationer, enheter, o.s.v. och på så vis bidrar dessa till en delad förståelse och underlättar koordination mellan aktiviteter. I den rollen kan det gränsöverskridande objektet i vissa fall utgöra en länk gentemot samhället. I vår professionella såväl som privata vardag, är det de facto så att vi använder artefakter som länkar oss till olika praktikgemenskaper som vi inte formellt

tillhör. En gränsöverskridande artefakt kan vara något så enkelt som ett meddelande från en enhet som går ut till en annan. Informationen som återfinns i meddelande har en medierande funktion som möjliggör samverkan över gränsen (Wenger 1998, ss. 106-108). Nedan återfinns Wengers (1998, s. 105) definition av gränsöverskridande objekt ("boundary object"), och därefter det andra gränsöverskridande fenomen som betraktas som centrala för ämnet:

- 1) *boundary objects* – artifacts, documents, terms, concepts, and other forms of reification around which communities of practice can organize their interconnections.
- 2) *brokering* – connections provided by people who can introduce elements of one practice into another.

Wenger 1998, s. 105

Wenger (1998, s. 109) ser att människor liksom objekt kan anta en gränsöverskridande funktion. Den *medierande aktören* ("brokering") är i egen översättning i uppsatsen. Rollen innehas ofta av någon som har medlemskap inom flera praktikgemenskaper inom den större, och använder sitt dubbla medlemskap till att överföra element från den ena till den andra. Inom en organisation hittar vi ofta ett exempel på denna rollen i människor som är involverade i projekt som står vid sidan av linjeorganisationen; men den medierande aktören kan givetvis vara betydligt mer subtil än så. Rollen är komplex och kräver tillräcklig insikt för att kunna tillrättalägga olika perspektiv, samt legitimitet för att kunna påverka utformningen av en praktik (Wenger 1998, s. 109).

3.2 Situerat lärande

Utvecklingen av Wengers (1998) teorier kring praktikgemenskaper klev ur de idéer han utvecklat kring situerat lärande tillsammans med Lave (Lave & Wenger 1991). Idén om det situerade lärandet är i beroendeställning av praktikgemenskaper. Lärande ses som en process som måste ske i inom en kontext som i någon mån är begränsad – eller fokuserad, för att att individen ska kunna tillgodogöra sig kunskap. Kunskap förstås som ett grundläggande element i den identitetsutveckling som sker i relationer mellan de praktikverksamma, deras praktiker och praktikens artefakter (Lave & Wenger 1991, s. 122-123). Vidare uppmärksammar de en viss tvetydighet i sina teorier och menar att idéerna kring situerat lärande behöver kopplas till social organisation, legitimitetsfrågor och resurser i reella organisationer, så som de gör i uppsatsen i fråga. *Legitimt perifert deltagande* – i uppsatsen införstås begreppet i situerat lärande, får tillämplighet i relation till personer, aktiviteter, kunskap, och omvärlden; samt relationerna mellan dessa (Lave & Wenger 1991, s. 37, 121). För att fullständigt kunna omfamna yrkeskunskaper och kompetenser så behöver individen röra sig närmare ett sociokulturellt deltagande i sin praktikgemenskap. När detta sker menar Lave och Wenger att den den situerade lärandeaktiviteten har omvandlats till ett skeende de gett benämningen legitimt perifert deltagande. Ett sådant lärande innefattar att individen rör sig med mottaglighet från periferin mot ett fullständigt deltagande i praktikgemenskapen. I realitet, menar Lave och Wenger att det knappast finns något som motsvarar ett perifert eller centralt deltagande i en praktikgemenskap, delvis för att

ett legitimerat deltagande i en praktikgemenskap behöver föregå processen för lärande, om lärandet ska kunna upplevas som meningsfullt och ett tillhörande (Lave & Wenger 1991, s. 36). Situationen blir särskilt tydlig när nya medlemmar kliver in i praktikgemenskapen och behöver gå igenom den här processen som omfattar såväl kunskaps- som identitetsutveckling, innan de kan delta i praktikgemenskapen fullt ut (Lave & Wenger 1991, s. 29-31). I uppsatsen förstås den här processen som ett utvecklings skeende hos individen som inte är unikt för nya medlemmar i en praktikgemenskap, utan en omvandling som ständigt måste ske hos varje medlem. I mötet med stora förändringar som på ett omfattande vis förändrar praktiken blir också den erfarna i en bemärkelse ny medlem. Kontinuitet och förflyttning av denna driver praktikgemenskaper i deras utveckling. Här spelar den gemensamma identiteten och målbilden en avgörande roll för att förändringen ska få legitimitet och spridning. I takt med att den praktikgemensamma praxisen förändras utifrån nya interna eller externa faktorer, behöver också den erfarna medlemmen ny kunskap för att inte röra sig mot periferin (Lave & Wenger 1991, s. 116).

När Lave och Wenger (1991) utvecklade begreppet hade situerat lärande länge använts som synonymt till något som motsvarar det engelska uttrycket *learning by doing*; en betydelse som de tar avstånd från. Det var nära kopplat till föreställningen om *lärlingskap*; ett begrepp jag inte använder mig av i uppsatsens analys, utan snarare diskuterar i termer av lärande. Nära associerat till lärlingskapet är relationen mellan den nyanställda praktikverksamma och den erfarna vars uppgift är att introducera den nya medlemmen i praktikgemenskapen. Den typifierade så kallade lärling-mästarrelationen är historiskt inte en god representation av lärlingskapet, menar Lave och Wenger (1991, s. 91). De framhåller att begreppet är betydligt mer omspannande och komplext än så; "a decentered view of the master as pedagogue, moves the focus of of analysis away from teaching and onto the intricate structuring of a community's learning resources" (Lave & Wenger 1991, s. 94). De intar en decentraliserad syn på upplärande inom praktikgemenskaper, där den pedagogiska rollen utgörs av praktikgemenskapen i sin helhet, och kan förkroppsligas genom flera olika instrument; exempelvis projekt, kollegor och teknologi. I den här förståelsen av lärling-mästarrelationen kan den internutbildning som uppsatsens fallstudie kretsar kring, betraktas som den pedagogiska instansen; mästaren (Lave & Wenger 1991, ss. 29-30).

4 Metod

I detta kapitel ger jag en kort introduktion till kvalitativa metoder och valet av fallstudie som ingång till ämnet. Vidare redogör jag för hur tillvägagångssättet i inhämtningen av uppsatsens empiriska underlag – datainsamlingen, har sett ut. Jag för löpande en diskussion kring de forskningsetiska aspekter som metodvalen har fört med sig. Slutligen redogör jag för den metod som använts i bearbetningen och analysen av materialet.

4.1 Den kvalitativa metoden och fallstudien

I uppsatsen används kvalitativa metoder. Metoderna kliver ur traditionella etnografiska metoder som ägnar sig åt insamling, bearbetning och analys av forskningsmaterial, och används ofta i forskning kring sociala och kulturella strukturer. Det är en ofta återkommande metod för humanister som vill få kunskap om samhällsprocesser. Forskning utifrån kvalitativa metoder är kontextbunden, och särskilt lämplig för att studera mångtydig empiri då analysmetoden behöver kunna anpassas till varje unik forskningskontext. Jag ser att kvalitativa metoder sammanfaller väl med uppsatsens ansats, då den aktuella fallstudien fokuserar på företeelser som är utpräglat beroende av dess kontext och därför i hög grad kräver utrymme för reflektion (Ahrne & Svensson 2011, ss. 11-13).

Fallstudiens förtjänst, som är att den kan ge en koncentration av det material ska studeras och leda till realistiska skildringar av ett enkelt fall. Tilläggsvis menar jag att det förutsätter att fallet studerats och koncentrerats genom ett fokuserat perspektiv. Fallstudien som metod för med sig en särskild uppsättning konsekvenser för undersökningen och den analys av det empiriska materialet som ska göras. Inte sällan – också i denna fallstudie, är en ambition med fallstudien att studera enskilda fall och dess unika förutsättningar i relation till ett större sammanhang. Johan Alvehus (2013, s. 75) formulerar det slagkraftigt som att "en spänning mellan unicitet och generalitet ligger inbyggd i själva idén om "fallet". Detta förhållande ger upphov till en fråga som ofta riktas mot fallstudien som metod; i vilken utsträckning är det möjligt att göra generaliseringar i forskningen utifrån det unika empiriska material som avses? Det är en central kritik som har följt med mig genom analysarbetet av uppsatsens empiriska material. Alvehus (2013, ss. 75-76) skriver i sitt kapitel om reliabilitet och validitet i uppsatsarbetet, att genom en hög grad transparens och tydlighet i resonemangen i uppsatsens redovisning, kan man delvis överbrygga den problematik som uppstår i spänningsfältet mellan fallstudiens unicitet och generalitet. Detta har också varit mitt förhållningssätt till frågan – samt övergripande strategi i att uppnå en god mån relevans i uppsatsens slutsatser.

I den aktuella fallstudien använder jag mig av tre metoder för insamling av data; intervjuer, observationer och dokumentstudier – där intervjuerna utgör det centrala underlaget för studiens slutsatser. För den här typen strategi i insamlingen av empiriskt material återkommer *trianguleringsmetaforen* i metodlitteratur. Den går ut på att man genom att angripa sitt studieobjekt från flera infallsvinklar kan få en bättre bild av fenomenet; det är ett vanligt argument för att använda flera metoder i fallstudier (Alvehus 2013, s. 71). Det främsta syftet med användningen av intervjun samt observation som metod, är att jag anser att de båda metoderna intervju samt observation behövs för att leva upp till uppsatsens syfte som innefattar ett intresse för internutbildningens intention samt utfall. På flera sätt är det material som utvunnits från studiens intervjuer det centrala empiriska underlaget i uppsatsen. Alvehus (2013) varnar dock att om intervjun som metod är den primära källan för empiriskt material, kommer det stoff som utvinns ur denna att handla om intervjupersonens utsaga kring ett ämne, inte ämnet i sig. Vidare skriver han att den data som utvinns ur exempelvis intervjuer är "fabricerade data" i den meningen att forskaren har icensatt situationen för inhämtningen – snarare vill han att forskare ska ägna sig åt "naturligt förekommande data", som har en närmare relation till det som sker utan forskarens inblandning. Delvis i den andan, har min ambition varit att de observationer som gjorts ska bidra till en – i någon mån, mer verklighetsnära bakgrund och förståelse för vad som varit de involverade bibliotekariernas intention med internutbildningen, så som uppsatsens frågeställning inbegriper (Alvehus 2013, ss. 35-36).

4.2 Intervjuer

Vetskap om internutbildningen fick jag genom den akademiska utbildning som uppsatsen i fråga skrivs inom ramarna för. Jag vill dock framföra att jag vid det tillfället arbetade vid folkbiblioteket i fråga, och därför såg en möjlig ingång till kontakt med de involverade i projektet. I flera fall kan en kontakt med praktiserande bibliotekarier vara svår att upprätta då deras engagemang i uppsatsen upptar värdefull arbetstid för dem. Att jag för tillfället arbetade vid folkbiblioteket var en fördel då kontakt kunde upprättas, men för med sig vissa forskningsetiska frågor. Så som huruvida en tidigare bekantskap med uppsatsens informanter, har påverkat de svar jag har fått under intervjuerna. Min uppfattning är att samtliga informanter förhöll sig professionellt och så sakligt som kan förväntas till intervjusituationen. Det kan ändå vara relevant att ta med sig denna bakomliggande insikt under en läsning av uppsatsens analys.

Då studien utförs i en forskningskontext inom det biblioteks-och informationsvetenskapliga fältet såg jag att det var viktigt att samtliga informanter hade en bibliotekarieutbildning i sin utbildningsbakgrund. Min bakomliggande tanke är att detta innebär att uppsatsens ämne kan förstås och vidare användas i ett professionsperspektiv utifrån bibliotekariernas gemensamma akademiska bakgrund. Urvalet av studiens informanter gjordes vid det folkbibliotek som den internutbildning som är föremål för fallstudien, är förlagd vid. Utifrån studiens ämne och syfte valde jag att enbart inbegripa de bibliotekarier som varit involverade i organisationen eller beslutsfattandet kring internutbildningens genomförande – därmed framträdde en tydlig

avgränsning i urvalet. Jag avgjorde att deltagarperspektivet i internutbildningen inte var av fundamental vikt då uppsatsens ämne kretsar kring intention och motiv i internutbildningens organisation. Därför har deltagarintervjuer inte genomförts. I ett avseende påverkades detta också av resursbegränsningar i form av tid för studiens genomförande. En initial avsikt var att genomföra ett par eller en enstaka deltagarintervju. Inte för att använda i uppsatsens huvudsakliga analys, men för att bidra till bakgrundsförståelsen för internutbildningens innehåll och genomförande. I ett vidare perspektiv vill jag dock framhålla att deltagarperspektivet i kompetensutveckling är av största relevans, men hade i föreliggande uppsats resulterat i att analysen hade blivit utvärderande, vilket inte är avsikten. I studiens undersökning framkommer det att planering och organisation av internutbildningen, i stort sett enbart har involverat tre bibliotekarier – varav den tredje i begränsad omfattning enligt egen utsago. Av denna anledning tackade också bibliotekarien nej till medverkan i undersökningen.¹ De två andra bibliotekarierna tackade ja till en intervju, de har ett gemensamt IKT-samordnande ansvar. Av de bibliotekarier på chefsnivå som på ett eller annat sätt varit kopplade till internutbildningen tillfrågades tre, varav två tackade ja till en intervju. Vid tillfället för intervjuerna hade folkbiblioteket i kommunen nyss genomgått en omorganisation. De chefer som intervjuades var enhetschefen för den enhet som i dagläget har ansvar för internutbildningen, samt enhetschefen för den enhet som hade ansvar för internutbildningen innan omorganisationen vid biblioteket. Fyra intervjuer har således genomförts. Jag anser att materialet som framkommit av de fyra intervjuer som genomförts har varit tillräckliga för att nå en mättnad i informationen – särskilt med anledning av att de som intervjuats är de som närmast varit involverade initiativet till och organisationen av utbildningen. Ett homogent urval – så som exempelvis då informanter har samma typ av uppgifter i sitt arbete, kan leda till att jämförelser dem emellan blir enklare; ett sådant urval är lämpligt om man vill göra generaliseringar i sin forskning. Medan ett heterogent urval kan bidra till fler nyanser i forskningsresultatet. Då studiens ambition är att göra båda, ser jag att den växelverkan mellan likartade och olikartade arbetssituationer – och till viss del uppdrag, som intervjupersonerna har, är i linje med uppsatsens ansats. De informanter som representerar det homogena urvalet i uppsatsen, har samma typ av uppgifter i sitt arbete som kretsar kring digitaliseringen vid folkbiblioteket i fråga. Detta påverkar med största sannolikhet de svar som ges under intervjuerna, i det avseende att dessa har större insikt digitala verksamheter vid folkbiblioteket än de bibliotekarier som inte arbetar direkt med dessa. Inom uppsatsens ramar betraktas detta inte som en problematik då det är bibliotekariers perspektiv som arbetar med digital kompetensutveckling som är av intresse – men faktumet är inte desto mindre viktigt att ha i åtanke (Alvehus 2013, ss. 69-70).

Intervjuerna varade vardera ungefär 45-60 minuter. Tid och plats för intervjuerna avtalades i förväg, och ägde rum under informanternas arbetstid på arbetsplatsen. Ahrne och Svensson (2011, s. 44) framhåller vikten av att intervjuaren är medveten om att det som framkommer i en intervjun på olika sätt kan präglas av den sociala och språkliga kontext som intervjun existerar inom. Utifrån kontexten för studien ser jag att det har

¹ Bibliotekarie vid folkbiblioteket, e-mail den 5-6 mars 2018.

varit en fördel att intervjuerna skett på arbetsplatsen. Intervjuerna sker då tydligare – ur ett socialt och språkligt perspektiv, inom en professionskontext. Avsikten med intervjuerna var att få svar på specifika frågor som behövde besvaras för att studiens forskningsfrågor och syfte ska kunna infrias, därför valde jag att använda mig av en strukturerad intervjumetod. Jag använde mig av två olika intervjuguider för bibliotekarierna som anpassats utifrån deras position som systembibliotekarier eller enhetschefer.² Intervjuguiderna utgjordes av färdigformulerade frågor som var menade för att ställas i en kronologisk ordning. En viss anpassning av vilka frågor som ställdes under intervjuens fortlöpande gjordes dock, efter vad som framkom av informanternas svar. Vilka intervjufrågor som ställdes baserades på uppsatsens syfte – mer specifikt formulerades de för att kunna besvara forskningsfrågorna. Frågorna som ställdes gjordes så inom en digital kontext – vare sig detta framgick direkt i frågans formulering eller inte. Informanterna var medvetna om detta vilket följaktligen har präglat svaren. Vidare uppmuntrades intervjupersonerna att själva utveckla svaren de gav, och spinna vidare på tankegångar och sidospår som uppkom. Detta därför att jag anser att en alltför styrd intervju utesluter det spontana elementet som kan leda till ny information (Alvehus 2013, s. 83).

Etiska aspekter att ta särskild hänsyn till inom en intervjukontext har ofta att göra med graden av konfidentialitet i studien som intervjupersonerna efterfrågar. Inom den aktuella fallstudien ramar tog jag tidigt beslutet att intervjupersonernas namn inte skulle skrivas ut i uppsatsen. Det främsta skälet för detta var för att skydda informanternas identiteter, men också i förlängning att styra fokuset till vad som har framkommit under intervjuerna och inte vem som har varit upphov till det. Samtliga informanter är utbildade bibliotekarier. Informanternas namn är anonymiserade i uppsatsen och har ersätts med en kod som avspeglar personens roll eller befattning inom organisationen; *IKT-samordnare A* och *-B*, samt *Enhetschef A* och *-B*. I vilken mån informanternas identiteter kan skyddas fullt ut är svår att avgöra. Troligtvis förstår man inom den avsedda organisationen vilka informanterna är utifrån deras bakgrund som presenteras i analyskapitlet (kapitel 5), men denna information har varit känd internt i organisationen under fallstudiens genomförande. Jag har också valt att anonymisera organisationsnamnet för biblioteket där fallstudien är situerad, detta för att ytterligare värna om informanternas integritet, samt att på detta vis framhålla studien i sin sak. Informanterna gavs inför intervjun information kring uppsatsens upplägg och vilka rättigheter de har som deltagare i ett studentarbete; som exempelvis graden av anonymisering eller valet att ljudinspelas under intervjun. De godkände sitt medverkande i undersökningen skriftligen genom ett formulär för informerat samtycke.³ Informerat samtycke innebär att personer som ställer upp på en intervju som utförs i forskningssyfte, också förstår vad den studie som forskningen avser innebär, och därtill råder över om deras identitet får avslöjas eller inte i representationer av forskningen (Ahrne & Svensson 2000). Samtliga informanter valde att låta sig ljudinspelas under intervjun, och erbjöds följaktligen att ta del av transkriberingen av deras intervju, som i efterhand gick ut till samtliga informanter för att få deras godkännande innan

² Se Bilaga 2: Intervjuguide 1 och Bilaga 3: Intervjuguide 2.

³ Se Bilaga 1: Blankett för informerat samtycke.

publicering av uppsatsen. I transkriberingarna som gått ut till informanterna bifogades också en kort guide till hur deras intervjuer anpassats till skriftspråk. Transkriberingen skrevs ut i ett anpassat skriftspråk för att texten ska bli tydlig för läsaren, men samtidigt bibehålla intervjuens ursprungliga samtalskaraktär. Framförallt innebär det att oavslutade meningar, eller utfyllnadsord har utelämnats i transkriberingen, samt att grammatiken delvis har korrigerats i texten. I uppsatsens resultatanalys har därtill uteslutningstecknet [...] använts för att markera att meningar i transkriberingen har uteslutits.

4.3 Observationer

Två observationsstudier har gjorts vid två tillfällen för den pågående internutbildningen. Dessa refereras till i uppsatsen som observation 1 (2018-03-01) och observation 2 (2018-04-06). De observationer som gjordes ägde rum i en semioffentlig miljö. Enligt ordningslagen (SFS 1993:1617) räknas bibliotek som en semioffentlig plats, vilket innebär en plats som allmänheten har tillträde till under vissa förhållanden. En publik observation eller observationer som görs i offentliga miljöer är mindre etiskt problematiska menar Alvehus (2013, s. 94). Vid tillfällena för observationerna var organisatörerna väl införstådda i anledningen till min närvaro. Samt var jag mån om att presentera mig själv och fallstudien för föreläsarna och fick deras medgivande till att ta del av och använda vad som framkom i deras föreläsning. Under observationerna har begränsade observationsanteckningar förts, mestadels kring praktiska inslag under observationerna, så som tid, plats och vilken följd de olika inslagen i utbildningstillfället har följt. Anledningen till att behovet av reflekterande anteckningar vid observationerna har varit litet, är att jag har fått ta del av de videoinspelningar av föreläsningarna som organisatörerna gör för att distribuera internt. Jag vill nämna att videoinspelningarna enbart gjorts av föreläsarna under själva föreläsningarna – det vill säga, inte under moment då deltagarna i internutbildningen har interagerat med föreläsarna eller vid interaktiva inslag då deltagarna diskuterar med varandra. Detta har varit ett etiskt ställningstagande som organisatörerna gjort gentemot sina deltagare. Jag har under observationerna gjort ett liknande ställningstagande och valt att inte behandla hur deltagarna har agerat och interagerat under utbildningstillfällena. Som tidigare nämnts, är att inte studera internutbildningen ur deltagarnas perspektiv en avgränsning som jag har gjort i fallstudien i sin helhet. Inspelningar från flera tillfällen fanns till mitt förfogande, men då jag inte hade dessa föreläsares medgivande att använda dessa i studien, bedömde jag att en sådan användning vore etiskt problematisk. Därför valde jag i stället att göra observationer vid de två föreläsningstillfällena jag hade möjlighet att närvara vid, och då få föreläsarens muntliga medgivande att använda föreläsningens innehåll i min studie. Därmed har jag också kunnat ta del av de videoinspelningar som gjordes av utbildningens organisatörer vid dessa tillfällen, och har därav i efterhand kunnat komplettera de observationer jag gjort med hjälp av dessa videoinspelningar. Ahrne och Svensson (2000, s. 101) uppmanar till att använda sig av akademiskt orienterade loggböcker under observationer, och i dessa föra teoretiskt tematiserande anteckningar utifrån vilka forskningsaspekter som är aktuella för fallstudien. Den här typen av anteckningar har jag i det här fallet fört under granskningen av videoinspelningarna.

4.4 Dokument

Bakgrundsinformation kring internutbildningen har förmedlats via en av studiens informanter som har varit min kontaktperson vid biblioteket. Denna information har förmedlats via e-mail, och refereras till i uppsatsens fotnoter. Den bakgrundsinformation som används i uppsatsens empiriska underlag, är information kring internutbildningens upplägg som gått ut till personalen, schemalistor över utbildningens föreläsare och ämnen, samt annan begränsad information om utbildningens praktiska förutsättningar, så som deltagarantal och finansiering. Detta material används enbart i begränsad omfattning i uppsatsens analys.

4.5 Analys och bearbetning av det empiriska materialet

Fallstudien utgår från en kvalitativ metod, och liksom med de flesta kvalitativa metoder är den tolkande i sin analys. Så ser Alvehus (2013, s. 107) att metoden bör fungera, och förtydligar att subjektivitet är en kärna i den kvalitativa analysmetoden, samtidigt som forskningsmaterialet är centralt och ska representeras tydligt och väl. Min ambition i analysen av fallstudiens empiriska material har varit att tillföra ett slags mervärde till det som sakligts sagts eller representerats. Exempelvis, så ser jag inte att informanternas svar på en fråga alltid kan ge ett fullvärdigt svar, utan måste uttolkas. Tolkningen görs med hjälp av den omvärldsbild och teoretiska insikt som uppsatsens teorigenomgång har bidragit med. Alvehus (2013, s. 113) menar att uppsatsen teori är avgörande i analysarbetet, men att det är viktigt att låta materialet vara centralt och vara mottaglig för dess komplexitet, så att intressanta jämförelser och motsägelser kan framträda. I linje med hans rekommendation, har jag eftersträvat att vara uppmärksam gentemot avvikande infallsvinklar, i arbetet med uppsatsens empiriska material gentemot teorin. Jag har också strävat efter att visa på transparens i analysen genom att tydligt visa hur jag har utvunnit mina slutsatser. Min förhoppning är att läsaren ska kunna följa med i analysens resonemang och hur jag kommit fram till uppsatsens slutsatser. Att redovisa resultat i anslutning till analys genom att sammanföra de två i ett kapitel, menar jag underlättar för läsaren att göra just det (Alvehus 2013, s. 107).

I bearbetningen av det empiriska materialet har jag till stor del använt mig av en metod som Alvehus (2013, s. 109) benämner som en variation av *abduktion*; en växelverkan mellan empirisk och teoretisk reflektion, där man i flera etapper reflekterar över empirins betydelse utifrån uppsatsens teoretiska perspektiv. I olika ansatser har jag gjort flera genomläsningar av transkriberingarna från uppsatsens intervjuer. De inledande genomläsningarna av de enskilda intervjuerna gick ut på att fritt reflektera över vilka teman och ämnen som framträdde. I vidare genomläsningar såg jag till det samlade intervjumaterialets helhet och jämförde de olika intervjuutsagorna med varandra för att hitta mönster och avvikelser. I nästa steg gjordes strategiska genomläsningar av de enskilda intervjuutsagorna med avsikten att sortera materialet; det som benämns av Alvehus (2013, s. 110) som att *tematisera*. Intervjumaterialet har sorterats och

kategoriserats genom framträdande teman och ämnen i informanternas resonemang. Därefter har det sorterade materialet analyserats genom uppsatsens teoretiska ramverk. Ett antal centrala begrepp inom ramverket har framförallt beaktats; praktik, gemenskap, identitet, artefakter, gränsöverskridande objekt, den medierande aktören, samt perifert deltagande. På så vis gjordes en *reducing* av materialet genom att delar av särskild relevans för uppsatsens ansats framträdde under bearbetningen, och utifrån dessa utdrag valdes representativa citat ut. Jag har strävat efter att låta samtliga informanternas perspektiv komma fram i citaturvalet, men har inte fullt lyckats. I avväganden mellan att låta samtliga informanter representeras i samma utsträckning i analysen, och att skriva ut det citat som är mest relevant för analysen, har jag valt att göra det senare. I vidare bemärkelse har den representation av intervjumaterialet som återfinns i uppsatsens analys, styrts av uppsatsens forskningsfrågor och syfte (Alvehus 2013, ss. 110-111).

5 Resultat och analys

I detta kapitel presenteras fallstudiens resultat och den analys som löpande görs av det empiriska materialet, som inbegriper studiens intervjuer, observationer, samt kompletterande information kring internutbildningens praktiska förutsättningar. Uppsatsens analysmetod – som beskrivs närmare i kapitel 4, utgår från uppsatsens teoretiska ramverk praktikgemenskaper; de centrala begreppen är praktik, gemenskap, identitet, artefakter, gränsöverskridande objekt, den medierande aktören, samt perifert deltagande i anslutning till situerat lärande.

Kapitlet inleds med en presentation av internutbildningens utformning som baseras på de observationer samt dokumentstudier som utförts inom ramarna för studien. Denna åtföljs av en kort introduktion till informanternas bakgrund. De tre avsnitt som följer baseras på ett underlag som utarbetats från studiens intervjuer. Resultatet redovisas i avsnitt som har rubricerats efter tematiskt innehåll.

5.1 Presentation av informanter

Här följer en kort introduktion till informanternas bakgrund och befattning. Så som jag närmare har beskrivit i uppsatsens metodkapitel (avsnitt 4.2), så skrivs informanternas namn inte ut i uppsatsen; i stället har de tilldelats kodnamn som avspeglar deras befattning vid biblioteket, eller deras roll i samband med internutbildningen i fråga.

IKT-samordnare A har en utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap. Vid tillfället för genomförandet av intervjun är informanten anställd vid biblioteket som bibliotekarie och IKT-samordnare. IKT-samordnare A är en utav tre bibliotekarier som huvudsakligen organiserat den digitala internutbildning vid biblioteket i fråga.

IKT-samordnare B har en utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap. Vid tillfället för genomförandet av intervjun är informanten anställd vid biblioteket som bibliotekarie och IKT-samordnare samt systemförvaltare. IKT-samordnare B är en utav tre bibliotekarier som huvudsakligen organiserat den digitala internutbildning vid biblioteket i fråga.

Enhetschef A har en utbildning i biblioteksvetenskap. Vid tillfället för genomförandet av intervjun är informanten anställd vid biblioteket som bibliotekarie och enhetschef. Informanten var enhetschef för den enhet som tidigare hade ansvar för internutbildningen t.o.m. årsskiftet 2017-2018.

Enhetschef B har en utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap. Vid tillfället för genomförandet av intervjun är informanten anställd vid biblioteket som bibliotekarie

och enhetschef för den enhet som vid tillfället för genomförandet av intervjun har ansvar för internutbildningen.

5.2 Presentation av internutbildningen

Den internutbildning som är bakgrund till uppsatsens fallstudie utgår från ett kommunalt stadsbibliotek. Internutbildningen inleddes i sin pilotfas våren 2017 och pågår fortlöpande vid tillfället för studiens genomförande. Organisatörerna beskrev utbildningen och dess syfte i den information som inledningsvis under första terminen utgick internt via e-mail till bibliotekets anställda:

Under 2017 bjuder vi in till digitala workshops cirka 1 gång i månaden. Målet och syftet med workshoppen är att höja vår digitala kompetens så att vi kan känna oss trygga med olika digitala verktyg, få koll på vad som händer i vår omvärld samt kunna sprida vidare vår kunskap till våra besökare.

E-mail, den 29 januari 2018

Utformningen har förändrats och utvecklats över tiden sen internutbildningens start. Fyra till fem utbildningstillfällen har genomförts varje termin under de tre terminer som internutbildningen har pågått. Inledningsvis finansierades utbildningen av folkbiblioteket i fråga. Internutbildningen var då avsedd för samtliga av bibliotekets anställda, samt tog organisatörerna initiativet att bjuda in andra parter inom kommunen som kunde tänkas ha intresse av utbildningen, så som IKT-samordnare, skolbibliotekspersonal, m.fl. Termin två och tre finansierades av regionen genom projektstöd som organisatörerna sökte. För att beviljas projektstödet behövde utbildningen avse hela regionen, följaktligen gick inbjudan ut till hela regionen från och med termin två. Besökarantalet den första terminen uppskattas ha varit 60 deltagare från det lokala folkbiblioteket och 40 deltagare från övriga regionen. Följande termin uppskattas den samma fördelning ha varit 70 respektive 30 deltagare. Under termin tre var maxantalet deltagare under ett utbildningstillfälle 60 deltagare, varav 30 platser var reserverade för personal vid det lokala folkbiblioteket.⁴

Under den inledande terminen våren 2017 organiserades fem utbildningstillfällen, teman för dessa var; *Faktaresistens*, *Bibliotekets digitala utbud: Tips och trix*, *Algoritmer i samhället*, *Integritet och säkerhet på nätet*, samt *Spelkultur på bibliotek: Programmering och robotworkshop*. Under höstterminen 2017 organiserades fortsatt fyra utbildningstillfällen med teman; *Nätmobbing, näthat och nätkärlek*, *Digitalisering och nya medievanor*, *Svensken och den digitala kompetensen*, samhälls- och framtidsanalys (okänd rubrik), samt *Kommunikation med rörlig bild*. Under vårterminen 2018 ändrades regin av internutbildningen något, och varje utbildningstillfälle genomfördes två gånger under två åtföljande dagar. Teman vid dessa fyra utbildningstillfällen var då; *Framtiden skapas tillsammans*, *Digital arbetsmiljö och Dela Digitalt*, *Biblioteken i en digital social värld*, samt *23 things for digital knowledge*. Upplägget för utbildningstillfällena beskrevs som att en föreläsning åtföljs av ett

⁴ Kontaktperson vid folkbiblioteket, e-mail den 29 januari 2018.

interaktivt inslag, exempelvis en workshop eller diskussion.⁵ Om föreläsaren för det aktuella tillfället gav sitt medgivande, filmades föreläsningen för att kunna distribueras internt till den personal som inte kunde närvara vid utbildningen. De interaktiva momenten filmades inte för värna om deltagarnas personliga integritet. Liksom utbildningstillfällena i sig var obligatoriska, var det obligatoriskt för bibliotekets personal att se inspelningarna av föreläsningarna i efterhand, om man inte hade möjlighet att närvara. Sådär skrev organisatörerna i den information som inledningsvis utgick internt:

Tillfällena är obligatoriska men kommer att filmas så att de som inte har möjlighet att delta kan få samma information som de som deltog. Vi kommer också att sammanställa de svar som kommer in vid efterföljande diskussioner så att vi kan jobba vidare med frågorna.

E-mail, den 29 januari 2018

Inför varje termin utgick ett schema över kommande tillfällen till utbildningens deltagare. I denna information ser jag att ämnes- och innehållsmässigt är utbildningsserien varierad, men att den vidhåller kopplingen till det digitala övergripande temat. Det digitala elementet finns alltid närvarande. Organisatörerna har i sin kommunikation med föreläsarna uttryckligen ombett att de ska relatera sitt ämne till bibliotekets praktiker i den utsträckning det är möjligt. Sammantaget rör sig utbildningens innehåll mellan det teoretiska och praktiska. Flera ämnen är akademiskt förankrade, med föreläsare från universitet och högskolor i Sverige eller utomlands; som i fallet med *23 things for digital knowledge*, *Nätmobbing, näthat och nätkärlek* och *Algoritmer i samhället*. Andra ämnen handlar om praktiska digitala färdigheter, som presenteras av yrkesutövare; som i fallet med *Biblioteken i en digital och social värld*, och *Kommunikation med rörlig bild*. I vissa fall innefattar detta ett konkret praktiskt moment; som i fallet med *Spelkultur på bibliotek*, där deltagarna själva fick programmera och konstruera robotar. Vid andra tillfällen var föreläsarna verksamma inom offentlig sektor, och arbetade med föreläsningens aktuella ämne vid en närliggande institution. Vid undantagsfall höll utbildningens organisatörer själva i föreläsningar, detta gällde två utbildningstillfällen under den första terminens pilotfas, våren 2017.⁶

De två utbildningstillfällen jag närvarade vid och utförde observationer, utgjordes av föreläsningar med korta interaktiva inslag. Utbildningstillfället vid den första observationen hade rubriken *Framtiden skapas tillsammans*, och leddes av en oberoende föreläsare som i sitt utförande drev en tes kring vilken roll biblioteket skulle spela i vårt samhälle i framtiden. Föreläsaren betraktade internets framväxt som en revolution, som har lett till att information demokratiserats. I med detta har utvecklingen accelererat då fler människor möjlighet att bidra till innovation. Hur samhället och individen ska kunna möta denna komplexitet och föränderlighet är genom att stärka individens inre kompass. Här, menar talaren, återfinns bibliotekariens funktion; att väcka nyfikenheten hos människor, och bibliotekets funktion; att vara en

⁵ Kontaktperson vid folkbiblioteket, e-mail den 29-31 januari 2018.

⁶ Kontaktperson vid folkbiblioteket, e-mail den 29-31 januari 2018.

fysisk plats där människor kan träffas och utbyta idéer. Under föredragets gång öppnade föreläsaren upp för publikens inspel. Interaktiva inslag under föredraget inbegrep ett tillfälle då föreläsaren ledde publiken i en diskussion genom en riktad fråga; varför finns bibliotek? Samt utfördes en övning vars syfte var att deltagarna skulle uppmärksamma varandras personer genom att ställa frågor. Den andra observationen gjordes vid ett utbildningstillfälle som hade rubriken *Digital arbetsmiljö och Dela Digitalt*. Föredraget leddes av representater från fackförbundet DIK och SKL (Sveriges Kommuner och Landsting). De framhöll att digitalisering är den starkaste förändringsfaktorn i vårt samhälle, och att många av samhällets utmaningar kan mötas genom digitala lösningar. Vid biblioteken har informationstekniken gått från att vara ett arbetsverktyg till en fullständigt integrerad del i arbetet. Föreläsningen fokuserades kring bibliotekens digitala arbetsmiljö och hur denna kan förbättras. Föreslagna insatser inkluderade kontinuerlig utvärdering av arbetsplatsens IT-system och digitala verktyg, att medarbetare deltar i upphandling av nya system, och kontinuerlig kompetensutveckling i dessa system. Vidare presenterades ett digitalt diskussionsforum; Dela Digitalt (SKL 2016) som utvecklats för offentlig sektor för att främja samordning. Utbildningstillfället avslutades med en kort genomgång av den nya dataskyddsförordningen GDPR (Datainspektionen u. å.) , som leddes av utbildningens organisatör samt SKL:s representant. Föreläsningens interaktiva moment utgjordes av en diskussion. Under övningen delades deltagarna upp i grupper om ungefär fem deltagare. Deltagarna gavs uppgiften att diskutera lösningar och utbyta erfarenheter kring ämnen och utmaningar som biblioteken möter i samtiden. Förslagen som framkom sammanställdes under diskussionens gång och publicerades och gjordes tillgängliga över en digital plattform.

5.3 Det digitaliserade biblioteket

Ett framträdande begrepp – om än terminologiskt problematiskt, är det digitala biblioteket, som används inom forskningsfältet såväl som inom det praktiserande fältet för att diskutera och beskriva digitaliseringens utbredning vid biblioteken. Det digitala biblioteket diskuteras inte sällan som en parallell verksamhet till mer traditionella praktiker vid biblioteken, samtidigt som det införstås i bibliotekets konceptuella mening (Mattern 2014; Calhoun 2014, s. 25. IKT-samordnare A bekräftar denna samtida motsättning och menar att nya digitala inslag vid folkbiblioteket "placeras i någon form av det digitala biblioteket-kontexten, och så glömmet vi att vi har hållit på med digitaliseringen under lång tid. I takt med samhället – i takt med våra användares ändrade behov och förväntningar och krav på biblioteket så följer vi med". Enhetschef A ger uttryck för ett liknande perspektiv och menar att bibliotekarierna vid folkbiblioteket i fråga "är vana vid att behöva lära sig mer och mer och nya digitala saker" och fortsätter med att framhålla att digitaliseringen "är ett verktyg för oss [bibliotekarier] bland många andra, och vi skulle ju inte kunna ha biblioteksverksamhet utan de verktygen". Frågan vad det digitala biblioteket är, riktades till samtliga informanter under deras intervjuer. Utifrån deras svar framträder det att bibliotekarierna mer eller mindre har olika förståelse av idén om det digitala biblioteket. Det framträder är en konkret förståelse där digital teknik och digitala tjänster i olika konstellationer utgör det digitala biblioteket, men också tolkningar där resurser som vägleder användaren i

användningen av det digitala biblioteket inbegrips. IKT-samordnare A ger ett resonerande svar på frågan, och ger uttryck för en mycket vidgad syn på begreppet där han spekulerar i en möjlig definition där "allt på biblioteket som på något sätt har ett digitalt element i sig är en del av ett digitalt bibliotek"; men landar inte i en sammanhållen förståelse av begreppet, utan fortsätter: "Jag tror inte vi tjänar något på att prata om vårt fysiska bibliotek och vårt digitala bibliotek". Enhetschef A och IKT-samordnare B gör åtskillnad mellan den digitala teknik som används för att administrera biblioteket och det digitala material som biblioteket tillhandahåller:

Egentligen kan man ju se det digitala biblioteket som vår webb – vår katalog; vår integrerade katalog och webbsida. Det kanske är det som är det digitala biblioteket – med e-böcker, strömmande film, databaser, där du söker efter fysiskt material, etcetera. Ett digitalt bibliotek för mig är kanske inte fysiskt – ett fysiskt bibliotek kan innehålla teknik, men jag är inte så säker på att det är ett digitalt bibliotek för att det innehåller teknik. [...] Jag är mer benägen att säga att om man säger det digitala biblioteket då är det mer webben man pratar om, och ett bibliotek som använder sig av digitala tjänster – teknik är en annan sak.

IKT-samordnare B

Jag tycker att det digitala biblioteket inte handlar om att böcker inte finns. Det är väl att biblioteket finns i den digitala världen. [...] Jag tänker på tillgången till material – till e-böcker, att vi visar våra tjänster på portalen, att vi har sociala medier där man kan se vad som händer.

Enhetschef A

Vid följdfrågan; "hur ser du på de digitala verktygen som finns i det fysiska biblioteket?", svarar enhetschef A att: "Sådant tänker inte jag på, det tycker jag bara är maskiner". Jag tolkar enhetschef A:s och IKT-samordnare B:s svar som att de har en liknande syn på det digitala biblioteket, där det digitala biblioteket är deras webbaserade databaser och utbud; det som ibland kallas biblioteket hemifrån inom den svenska folkbibliotekspraktiken – även om sådant utbud också går att nå vid det fysiska biblioteket, och ibland enbart inom det fysiska bibliotekets väggar. Enhetschef A nämner därtill folkbibliotekets sociala medier-praktik; en digital tjänst som inte administrerar bibliotekets digitala utbud, utan snarare intar rollen av digital informationskanal.

Återkommande inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet är föreställningen om att det digitala biblioteket är ett sociotekniskt system; det vill säga att det innefattar tekniska informationslösningar såväl som social samverkan (Calhoun 2014, ss. 18-20; Mattern 2014). I sin förståelse för det digitala bibliotekets innebörd och betydelse, bekräftar enhetschef B sådana föreställningar med ett anmärkningsvärt likartat resonemang. Anmärkningsvärt också avseende att det inom den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen återkommande förmedlas en utbredd diskrepans mellan forskningsfältets och det praktiserande fältets föreställningar kring det digitala bibliotekets definition (Calhoun 2014; Pomerantz & Marchionini 2007, Mattern 2014; m.fl.). Att enhetschef B delar en gemensam förståelse med forskningsfältet kan tyda på att en barriär mellan teori och praktik i någon mån har överbryggats på senare år inom området. På frågan vad det digitala biblioteket är, resonerar enhetschef B att:

Det kan ju betyda många olika saker. Jag tänker att det inte är en databas, eller katalog, eller länksamling, eller en uppsättning digitala tjänster – det kan det ju också vara, men jag tänker att det är en funktion som hjälper människor, dels att bygga upp sin digitala kompetens men också att navigera i ett digitalt samhälle. [...] Det kan ju vara en digital bibliotekarie, alltså inte i bemärkelsen att den är ett hologram, men en bibliotekarie med ett uppdrag att lotsa kring digital kompetens, digitala tjänster, och digital delaktighet.

Enhetschef B

Enhetschef B lägger vikten i sin framställning vid det digitala bibliotekets funktion, liksom gör Calhoun (2014, s. 18) i sin definition av det digitala biblioteket. Visserligen tillstår bibliotekarien att det digitala biblioteket därtill utgörs av tekniska resurser, men verkar ge uttryck för uppfattningen att den definierande kärnan är dess funktion och därför kan också bibliotekarien sägas ingå – i egenskap av den yttersta resursen i att tillhandahålla funktionen. Calhoun menar närliggande att det digitala biblioteket definieras av att det innefattar digitalt innehåll som görs tillgängligt genom tekniska och mänskliga resurser för att understödja utvecklingen av kunskap och kultur i samhället (Calhoun 2014, s. 18). Sammanfattningsvis kan det sägas att enhetschef B och Calhoun identifierar tre grundstenar i definitionen som något förenklat kan formuleras som innehåll, organisering och funktion; vilka är ömsesidigt nödvändiga för att få ett grepp om det digitala bibliotekets roll vid folkbiblioteket. Hur det digitala bibliotekets innehåll organiseras i system och förmedlas genom bibliotekariernas folkbildande insatser är avgörande för den sammantagna tillgängligheten, och därmed för vilken funktion eller värdeskapande effekt folkbibliotekens digitalisering kan ha i samhället (Pomerantz & Marchionini 2007, ss. 506-507, 518-519; Mattern 2014).

Att bibliotekarierna fokuserar sin förståelse av det digitala biblioteket genom dess vidgade funktion för användaren – och inte nödvändigtvis genom konkreta tekniska lösningar, ser jag som ytterligare ett tecken på att de förstår sin professionella roll genom sitt folkbildande och demokratiserande uppdrag. När tekniska lösningar är i ständig förändring inom deras praktik, kvarstår deras uppdrag och blir en viktig stabil och vägledande grund. Det digitala biblioteket medför ofrånkomligen omfattande förändringar vid folkbiblioteket – i organisationens praktik, för den enskilde deltagaren i praktiken. I ett praktikgemensamt perspektiv ser jag att bibliotekarierna i olika utsträckning har lyckats knyta digitaliseringen av ett flertal av deras praktiker till redan befästa meningsskapande värden inom professionen. Det digitala biblioteket betraktas som ett verktyg i gemensam måluppfyllelse, detta är en syftesförståelse som är avgörande för att förändringar ska få spridning inom praktikgemenskaper (Wenger 1998, ss. 6-7; Lave & Wenger 1991, s. 116).

Historiskt sett har information alltid varit en definierande och grundläggande byggsten i mänskliga samhällen, och på så vis är begreppet informations samhäll inte ett samtida fenomen. I stället har samtiden övergått till något vi kan kalla för nätverkssamhälle, då det är informationens digitala organisation som karaktäriserar samtiden – en digitalisering av människors privata och professionella liv pågår. Denna realitet är en utmaning på bred front i samhället. Liksom för andra organisationer inom offentlig-

såväl som privat sektor, är den digitala utvecklingen en av de mest framträdande utmaningarna för folkbiblioteken (Carlsson 2013, s.12; Sundin 2012, s. 141; Capurro & Hjörland 2003, s. 343).). När uppsatsens informanter ombeds lyfta utmärkande digitala förändringar i samhället i stort under de senaste åren – så som de har upplevt utvecklingen, kretsar svaren också kring just hur omfattande utvecklingen är: "det är så genomgripande förändringar som genomsyrar allt. Det genomsyrar hur samhället fungerar, information mellan människor, och till exempel myndigheter och människor", säger Enhetschef B.

IKT-samordnare A ser den utbredda tillgången till internet, men lyfter mer specifikt utbredningen av digitala verktyg. Denna nya verklighet där större antalet invånare i det svenska samhället vid alla tidpunkter på dygnet har tillgång till en smartmobil – och i förlängning dess definierade tillgång till internet:

[...] i princip så har ju nästan alla svenska medborgare en mobil enhet eller en smartphone – jag tror det är 95% i den senaste Svenskarna och internet-rapporten, vilket ju också i princip innebär att 95% har tillgång till internet. Så det är den största förändringen kan jag tycka, att för vissa är det en självklarhet – förutom för de sista 5 procenten, fyra-femhundredratusen som inte använder en digital enhet, men att alla andra på olika plan har tillgång till internet.

IKT-samordnare A

Den rapport som från Internetstiftelsen i Sverige (2018) som IKT-samordnare A refererar till, anger att 2017 använde 85% av svenskar över 12 år internet i mobilen och 95% hade tillgång till internet i hemmet. IKT-samordnare A är medveten om att 95% av alla svenskar har tillgång till internet, men ger intrycket av att vara av uppfattningen att densamma statistik gäller för användning av mobiler med internet i telefonen – här är som sagt siffran 85% och inte 95%. I vilket fall framgår det att IKT-samordnare A är välbekant med i den vid tiden för intervjun, mest närliggande rapporten från Internetstiftelsen i Sverige (2018) och insatt i utbredningen av internet i samhället och medborgarnas digitala vanor. Alneng, Lankes, m.fl. (2017, s. 7; 2008, s. 679) vill mena att att den här typen av samhällsorientering är bibliotekariers angelägenhet. Internet är på flera sätt den förvaringsplats som innefattar de databaser, kunskapsbanker och söktjänster som i stor utsträckning har ersatt de fysiska källor – så som encyklopedier och annan facklitteratur, som bibliotekarierna traditionellt har varit förvaltare av. I egenskap av informationsexperter borde det därför införstås i yrkesrollen att vara väl införstådd med olika digitala verktyg som används av allmänheten för att nå denna nya förvaringsplats. Sammantaget avläser jag i bibliotekariernas resonemang kring digitaliseringens påverkan i folkbibliotekens praktik, att de ser sådan kunskap kring digital informationsteknik som sin angelägenhet, men att användningen av- och relationen till denna, är komplex. Enhetschef A har tidigare arbetat med referensverksamhet vid folkbiblioteket, och berättar att det som den verksamheten då innebar idag har ersatts av "digitala saker". Ändå ger enhetschef A uttryck för en optimistisk syn på internets utbredning och säger att:

Tillgången till material; det är det som är det mest fantastiska – informationsfriheten, och möjligheterna för allmänheten att kunna fullgöra sin demokratiska plikt – eller vad man vill [kalla det]. Jag tycker att det är helt enastående. Men ett problem till en början – om man

tänker på biblioteket, det var att plötsligt började vissa böcker eller visst material att bara finnas online.

Enhetschef A

Vidare ställer jag då följdfrågan: "Upplever du hos låntagarna att det blir; syns det inte så finns det inte?", varpå enhetschef A svarar att: "Ja så är det – nu också. Det gäller ju inte bara besökarna utan också personalen". Det som här förklaras tolkar jag som att de verksamma bibliotekarierna vid praktiken kan uppleva svårigheter i att förhålla sig till digitala informationsresurser som inte finns i fysisk form vid biblioteket eller är direkt kopplade till folkbibliotekets verksamhet. Carlsson (2013, ss. 11-14) beskriver en relaterad osäkerhet som syns vid folkbiblioteken på bred nationell front. Digitala informationsresurser och teknik utmanar och konkurrerar med traditionella verksamheter vid folkbiblioteken; verksamheter som är nära kopplade till aktiviteter där den fysiska boken som medium står i centrum (Carlsson 2013, ss. 11-14). Sådana aktiviteter är sedan lång tid tillbaka förankrade i en yrkesroll som bibliotekarier historiskt kan identifiera sig med – dessa har då övergått i konventioner och sociala mönster som reproduceras inom organisationen. Därför verkar de tekniska verktyg och digitala miljöer som brukas inom organisationen formade av biblioteket och bibliotekarieprofessionen (Thunborg 1999, s. 39; Eriksson & Zetterlund 2008, ss. 16-17). Således kan den smarta mobilen – som IKT-samordnare A lyfte i egenskap av ett digitalt verktyg som används av bibliotekets målgrupp för att nå nätverksbaserade miljöer, förändra bibliotekariernas förståelse av sin verksamhet och yrkesroll. I Lave och Wengers (1991, ss. 101-103) sociokulturella förståelse av vad det innebär för den yrkesverksamma att röra sig från ett perifert deltagande i en praktikgemenskap, mot ett fullvärdigt sådant, spelar tekniska verktyg en särskild roll. Dessa utgör en del av praktikgemenskapens artefakter som möjliggör överförandet av kunskap som i sin tur möjliggör för den yrkesverksamma att delta i praktikgemenskapen och utvecklas i den individuella yrkesrollen och identifiera sig med denna. Bristande kunskaper kring sådana tekniska verktyg kan därför inverka negativt på individen och leda till att den egna yrkesidentiteten hamnar i en inre konflikt med rådande praktik inom organisationen (Lave & Wenger (1991, ss. 102-103, 111). I förlängning påverkar dessa interna motsättningar organisationen i stort och biblioteksväsendet på bredare front. Digitaliseringens historiskt hastiga utveckling och de förändringar den fört med sig har lett till spänningar mellan förändring och stabilitet, inte minst vid folkbiblioteken i egenskap av anrika samhällsinstitutioner. Carlsson (2013, ss. 11-14) har sett att otryggheten återkommande möts av visioner om biblioteket som en informationsteknisk samhällsresurs och bibliotekarien som den digitalt bevandrade experten – en bild som sannolikt kan spä på otryggheten i den professionella identiteten. Enhetschef A bekräftar att sådana idéer förekommer vid folkbiblioteket i fråga:

Jag tror man är på rätt väg om man till exempel har lärcentrum, där man kan bli guidad och få tillgång till dyra program som man inte har råd att köpa hemma; att man kan göra bilder eller affischer och liknande; enklare saker som allmänheten behöver. Folk som behöver något för ett litet företag eller så. Det är något som kan dra en annan publik tror jag.

Enhetschef A

Detta svarar enhetschef A på frågan om vilken efterfrågan som tillkommit den senaste tiden i med digitaliseringen. Jag tolkar det som att enhetschef A uttrycker att förhoppningen skulle vara att detta skulle leda till att en mål- eller intressegrupp som inte är vanliga besökare av biblioteket skulle upptäcka verksamheten. Därtill säger enhetschef A att "det är inte alltid som erbjudande och efterfrågan är i fas" och menar att vad bibliotekarier gärna vill bedriva för typ verksamheter och vad bibliotekets användare efterfrågar inte alltid överensstämmer. Om folkbiblioteket driver en användarorienterad verksamhet där bibliotekets verksamhet anpassas efter användarens behov och efterfrågan kommer sannolikt användaren att prioriteras i utvecklingsarbetet av verksamheten. I ett sådant perspektiv blir insatser för att överbrygga kunskapsbarriärer som följer vid större förändringsarbeten att vara av stor vikt. För att inte en allvarlig diskrepans mellan externa visioner för bibliotekets utveckling och bibliotekariernas förmåga att genomföra dessa ska uppstå, blir insatser för kompetensutveckling viktiga, men också insatser för att förmedla vidare mening och förståelse för sådana nya verksamheter hos bibliotekarien – för att dessa på ett reellt sätt ska kunna uppgå i praktikgemenskapen (Wenger 1998, ss. 5-7).

Mattern (2014) ser en strategi för att det offentliga biblioteksväsendet ska hitta en verkningfull roll i nätverkssamhället. Att i större utsträckning utveckla digitala tjänster som är anpassade till bibliotekens förutsättningar och roll i förhållande till dess större samhällsuppdrag, skulle kunna vara ett sätt att positionera sig på den större marknadsstyrda digitala arenan – som folkbiblioteken trots sin offentliga funktion konkurrerar med (Mattern 2014; Carlsson 2013, s. 13). Utmaningen i en sådan strategi är som IKT-samordnare A lyfter, att "det betalar sig inte idag att bygga saker inhouse". IKT-samordnare A syftar på att bibliotekarier vid enskilda bibliotek inte har resurser att utveckla digitala lösningar som är avsedda enbart för det enskilda biblioteket. I stället köper folkbiblioteket i fråga i allt större utsträckning digitala tjänster från privata företag. Kompromissen mellan skraddarsydda tekniska lösningar och tekniska lösningar som avsedda för en bred variation av organisationer och företag på den privata marknaden, har blivit att folkbiblioteket samarbetar med privata men väletablerade företag som är nischade mot bibliotek. IKT-samordnare A nämner en sådan tjänst; Princh,⁷ men leder resonemanget vidare in på en diskussion kring den mänskliga och pedagogiska aspekten i digitaliseringen av biblioteket:

Jag tror att emellanåt – eller personligen så kan jag i alla fall ibland förvilla mig i att vi ska bygga någonting som fungerar i alla led så att vi inte behöver involveras. Ta Princh – ett utskriftsprogram som finns här, där tror jag ändå att jag gick in med [tron] att om det här fungerar som det ska så behöver vi inte involveras alls. Men samtidigt får man någonstans också förstå att – det kan hända att de som kommer in faktiskt skulle klara detta själv om dem bara försökte, men att en del kanske också i besöket här faktiskt bara vill prata med en människa.

IKT-samordnare A

⁷ Princh är en mjukvarulösning för kopiering och utskrifter på bibliotek och andra företag. I Sverige levereras och administreras tjänsten av Axiell Sverige – den ledande leverantören av IT-lösningar och tjänster för bibliotek i Sverige (Axiell u.å.).

IKT-samordnare A utvecklar och förklarar att ingången till arbetet med den tekniska utvecklingen vid biblioteket, inte är att "ersätta en massa arbetskraft", utan att "nyckeln känner jag och många andra, är att de arbetsuppgifter som man kan ersätta med en robot – det är klart vi ska göra det, men vi ska ju göra det för att kunna frigöra mer tid till att möta de mänskliga behoven". Jag tolkar resonemanget så att det finns en föreställning om att tekniska lösningar vid biblioteket utvecklas för att effektivisera det dagliga arbetet för att lösgöra tid till bibliotekarierna att ägna sig åt andra uppgifter så som pedagogisk verksamhet: "Det ska inte vara så att vi automatiserar för att vi överhuvudtaget inte ska möta människor, utan för att vi ska få mer tid till att möta dem i andra sammanhang", specificerar IKT-samordnare A. Enhetschef A ser ett påfallande likartat sammanhang, när den samma tillfrågas hur bibliotekarieyrket har påverkats av digitaliseringen:

En annan aspekt är en ökad digitalisering och automatisering – och robotisering. Vi hade ett seminarium i januari kring vad det här med artificiell intelligens betyder; att det blir vanligare och att de kanske kommer att ta över arbetsuppgifter eller funktioner i samhället. Vad betyder det för oss människor och vad betyder det för oss som jobbar med människor på bibliotek. En effekt kan ju bli att de mänskliga mötena blir viktigare; och där har vi också ett uppdrag som mötesplats.

Enhetschef B

I ett vidare perspektiv ser jag att folkbiblioteket i fråga är insatta i olika digitala tjänster och verktyg som finns att tillgå, och är relevanta för deras verksamhet, men att de bibehåller fokus på den del av sitt uppfattade uppdrag som handlar om att möta och stödja människan och medborgaren. Att positionera sig i den digitala världen kan betyda att hitta en ram för en digitala närvaro, som få andra organisationer står för. Ett sådant fokus skulle kunna vara att ha lägga särskild vikt vid hållbara och långsiktiga mål som sätter den mänskliga aspekten i fokus – ett resonemang som bibliotekarierna har gett intryck av att föra.

5.4 Digital kompetens och det demokratiska uppdraget

Då samtliga bibliotekarier tillfrågas om att ge en definition på eller förklaring av vad digital kompetens innebär, framträder en gemensam förståelse för begreppet. Detta ges uttryck för – bland andra gemensamma resonemang, genom att samtliga bibliotekarier återkommer till att digital kompetens är nära kopplat till en föreställning om att det finns en rädsla inför digitala tjänster och verktyg, och uttrycker att det är det främsta hindret för individer att utvecklas:

Har man en digital kunskapsgrund att stå på, så klarar man sig rätt bra även med nya tjänster eller nya enheter som kommer. Men man måste ha en viss basnivå, annars vågar man inte prova – man kanske inte riktigt förstår grunderna bakom hur något kan fungera, och då kan man inte heller riktigt förstå det.

IKT-samordnare B

I grunden tror jag egentligen det handlar om att på nått sätt ha en förståelse för att – jag i princip inte kan förstöra något, jag kan testa, jag kan kasta mig ut i ett nytt program med en ny enhet – när jag säger enhet menar jag dator, platta, en touch-funktion, allt som har ett digitalt gränssnitt.

IKT-samordnare A

Jag tolkar svaren från IKT-samordnare A och B, som att de delvis ser på digital kompetens som en kunskap eller rent av en egenskap, snarare än en förmåga; eller möjligtvis att den attityd eller vilja som föregår kunskapen är den avgörande faktorn i individens förmåga att orientera sig i det digitala landskapet. Om informationskompetens – som står i nära relation till digital kompetens, skriver Bawden (2001, s. 232) att informationskompetenta individer är dem som har lärt sig hur de lär sig, för att de förstår hur kunskap är organiserad. IKT-samordnare B beskriver på ett likartat sätt, att om individen har en digital basnivå, så är nästa steg i den digitala kompetensutvecklingen inte ett lika stort kliv. Jag relaterar bibliotekariernas resonemang till digitalt självförtroende; Greener och Wakefield (2015, ss. 260, 266) menar att det digitala självförtroendet hos yrkesutövaren är en avgörande barriär för att implementera digitala verktyg i professionella verksamheter. Denna barriär förekommer sannolikt också hos personer i den privata sfären. IKT-samordnare A förklarar det som att "då tror man liksom på något sätt att min interaktion med den här digitala enheten skulle kunna sabba något monumentalt, medan det bara är en partikel i det enorma". Jag tolkar detta som att IKT-samordnare A ger uttryck för något som Greener och Wakefield (2015, s. 266) identifierade i sin studie; det att också en förståelse för den digitala teknikens omgivande omständigheter – och inte enbart förmågan att använda tekniken, är avgörande för användarens digitala självförtroende, och implementeringen av digital teknik i sin vardag. Även om informanten här talar ur ett användarperspektiv, är samma princip sann också för yrkesverksamma i en praktikgemensam kontext. Denna sortens syntetiserande, menar Lave och Wenger (1991, ss. 100-102; Wenger 1998 s. 29) är en del i den process då en artefakt – så som det digitala verktyget, blir en del av praktikgemenskapen och därmed också ett medel mot ett legitimerat deltagande.

Vidare ger IKT-samordnarna uttryck för att de inte lyfter in teknisk kunskap i större utsträckning i begreppet. IKT-samordnare A säger att digital kompetens inte handlar om att "kunna vissa saker, inte att veta hur ett bibliotekssystem fungerar i back-end, att förstå hur appar är uppbyggda eller att kunna programmera", och när IKT-samordnare B får frågan om digital kompetens handlar om systemförståelse, så är svaret:

Nej, inte systemförståelse men kanske ändå förstå att här kan man hämta information från det här stället och det är därför det ser ut som det gör. Absolut inte ha systemkunskap om kopplingar hit och dit och parametrar, det är på en annan nivå.

IKT-samordnare B

Vidare beskriver IKT-samordnare A att sådan förståelse kring hur digitala system talar med varandra är viktig för framtida möten med teknik, då individen kan känna igen funktionerna; "många känner att nu har jag precis lärt mig den här tjänsten och så byter ni, eller nu har ni bytt gränssnitt igen – fast i sitt fundament är det ändå det som man

känner igen sen tidigare". Jag tolkar detta resonemang som att informanten tänker på den standardisering av digitala verktyg och tjänster som är under utveckling, som exempelvis syns i en likartad utformning av gränssnitt i digitala tjänster. Enligt Wenger (1998, s. 107) är sådan standardisering en form av gränsöverskridande objekt, i det att funktionerna underlättar användarens anpassning till nya digitala verktyg – men också genom att vara funktioner som förstås inom flera praktikgemenskaper. Därmed blir sådan standardisering en möjlighet för bibliotekarierna att använda sig av digitala verktyg och tjänster som inte nödvändigtvis utformats för den egna praktiken.

Enhetschef A och B ger ett likartat uttryck i sin förståelse av digital kompetens i fråga om individens självförtroende eller oräddhet i mötet med det digitala, men beskriver digital kompetens i en tydligare samhällskontext:

Jag tänker att det är förmågan att kunna navigera i ett digitalt samhälle.

Enhetschef B

Det är att den digitala världen är en del av min vardag och att man inte känner sig osäker eller rädd. Att det är en naturlig del av mitt liv både som privatperson och bibliotekarie – eller enhetschef, eller så. Det är svårt att tala om det digitala, vad menar vi då? Är det mail, eller informationssökning eller kontakt med myndigheter – ska jag ställa om mina böcker, eller göra mina bankärenden, eller söka ett jobb?

Enhetschef A

Bibliotekariernas svar ger en bild av att deras förståelse av digital kompetens är nära förenat med individens förmåga att delta i samhället. I ett praktikgemensamt perspektiv ses aktiviteter – också de som inbegriper interaktion med tekniska verktyg i egenskap av artefakter, som ett socialt deltagande. Då kan digitala verktyg och tjänster kopplas till de samhällsfunktioner som de utför, och därmed är individens förmåga att använda dessa en del av individens förmåga att kunna delta i samhället (Wenger 1998, ss. 3-4). Detta går tillbaka till folkbibliotekets demokratiuppdrag genom kunskapsförmedling (SFS 2013:801). Jag tolkar bibliotekariernas förståelse av digital kompetens som färgat av deras praktik och yrkesidentitet; enligt Thunborg (1999, ss. 42-43; Wenger 1998, s. 46) skapas kollektiva identiteter inom en praktikgemenskap genom att vissa föreställningar reproduceras i samspel med andra. I det här ljuset kan bibliotekslagen – och mer specifikt det demokratiserande uppdraget, ha verkat som ett meningsskapande gränsöverskridande objekt som förenat bibliotekariernas förståelse för vad deras gemensamma mål är (Wenger 1998, ss. 6-7, 104-105).

Identifikation med praktikgemenskapen skapas på andra sätt än enbart genom deltagande i aktiviteter. Den bild av sig själv som yrkesutövaren formar kring sin roll i större processer – så som förandet av samhället, är en stor faktor i identitets- och meningsskapande i sin yrkesroll. Thunborg (1999, ss. 3, 40) har sett att yrkesidentiteten inom en profession på organisations- såväl som individnivå, alltid förstås och presenteras i relation till den roll som professionen fyller i samhällsprocesser. Yrkesidentiteten förstås och beskrivs delvis så som utomstående aktörer förstår och beskriver professionen och dess praktiker. Gemensamma och så småningom för givet

tagna föreställningar och handlingsmönster inom professionen formas utifrån vad aktörer som står eller inte står i förbindelse med organisationen, ser som meningsfullt (Thunborg 1999, ss. 3, 40; Wenger 1998, ss. 173-174). Denna relation syns i den bild som framträder av att bibliotekarierna på flera sätt förstår kraven på den professionella digitala kompetensen genom det demokratiska uppdrag de har gentemot bibliotekets användare:

Vi ska ju finnas i det samhälle där vi finns och rusta [medborgarna] att ha med sig det man behöver ha med sig för att kunna fungera i ett demokratiskt samhälle. Det har blivit både svårare och viktigare genom digitaliseringen.

Enhetschef B

Uppfattningen som enhetschef B här ger uttryck för; att folkbibliotekets demokratiserande arbete "har blivit både svårare och viktigare genom digitaliseringen", understöds av det politiskt förstärkta intresset för folkbiblioteken som syns. Mer specifikt handlar intresset om den potentiella funktion som folkbiblioteken kan fylla i att stärka medborgarnas digitala kompetens. Detta syns i utfallet att folkbiblioteken kan sägas genomgå en positionsförflyttning inom det politiska landskapet i Sverige. Från att tydligt ha placerats i en kulturpolitisk kontext överbryggas det nu olika domäner, därtill sakområden som digitaliserings- och informationspolitiken (Carlsson 2013, s. 14). Detta fokus på de offentliga arenorna förmedlar en ny syn på vilken roll kulturinstitutionerna kan ha i det senmoderna stadsbyggandet. Äldre idéer kring kulturens samspel med civilsamhälle och folkbildning ges en ny aktualitet i sammanhanget av det globaliserade informationssamhället. I takt med att det allmänna medvetandet kring vårt mångkulturella och mer differentierade samhälle har stigit, ges folkbibliotekets övergripande samhällsuppdrag att vara en demokratiserande kraft, mer tyngd. Särkilt i anslutning till vad som i bibliotekslagen formuleras som att bibliotekens ändamål bland andra är att bidra till "fri åsiktsbildning" (SFS 2013:801 2§); något som enhetschef B ordagrant lyfter i anslutning till folkbibliotekens demokratiserande roll, och nämner också att just det står i bibliotekslagen. I relation till samtidens utmaningar som relaterar till fragmentering och åsiktpolarisering i samhället, styrs folkbiblioteket politiskt mot att ta en större roll i utvecklingen av medborgarens digitala kompetens.

Digitaliseringen av samhället har inneburit fler och samtidigt färre gemensamma informationskällor; enhetschef B menar att: "Vi har ett informationsöverflöd på ett sätt, samtidigt som vi har filterbubblor [...] Det är paradoxalt tänker jag – stor tillgång och en större polarisering och större klyftor". Vad som följt är ett större krav på individen att förhålla sig källkritiskt till den representation av kunskap som finns på internet. Samt att förstå hur de kommersiella kunskapsbanker och söktjänster som vi använder påverkar sökresultat och vilken information som görs tillgänglig (Sundin 2012, ss. 141-142; Alneng 2017, s. 14, 16). IKT-samordnare A menar att även om organisationer alltid haft strategier för att påverka människor, så upplever hen att det "finns för alla företag och för alla verksamheter, en större möjlighet att med hjälp av digitala verktyg och tjänster påverka hur folk beter sig". Enhetschef B beskriver vidare:

Jag tänker att det kräver mer av oss kognitivt och tidsmässigt, att förstå all information som sköljer över en. Man ska kunna ta det till sig, man ska kunna sortera i det, man ska kunna göra en egen analys; vad betyder det för mig som individ, vilket ställer allt större krav på oss.

Enhetschef B

Jag ser att den insikt i individens – och i förlängning samhällets utmaningar, som enhetschef B visar, ligger till grund för folkbibliotekets arbete med källkritik. Jag tolkar det som att bibliotekarierna införstått en breddad syn på källkritik som en del av digital kompetens. Enhetschef B har – liksom Sundin (2012, s. 141), identifierat att den allt mer diversifierade informationsvärld som människor lever i och förväntas kunna orientera sig i har gett upphov till ett behov av en utvecklad källkritik som är anpassad efter nätverkssamhällets förutsättningar. Majoriteten av uppsatsen informanter rör vid ämnet digitalt utanförskap och uttrycker uppfattning att det inom deras demokratiseringsuppdrag, ryms uppgiften att jämna ut kunskapsklyftor. Kunskapsklyftorna ökar mellan dem i befolkningen som aktivt deltar i den nya informationsgemenskapen och dem som inte har tillgång till teknikutvecklingen eller insikt i den nya medieorganisationen. Denna klyfta refereras till som den *digitala klyftan* (Dahlström 1999, s. 16; Alneng 2017, s. 17). Enhetschef B lyfter ämnet digitalt utanförskap och säger att "digital inkludering" är "ett annat viktigt uppdrag för oss". Jag tolkar det som att bibliotekarierna inbegriper utjämnandet av digitala kunskapsklyftor som ett led i det övergripande arbetet med att utjämna kunskapsklyftor.

Bibliotekarierna ser på begreppet digital kompetens mer eller mindre i en professionskontext. De utgår i mindre grad från sig själva och deras individuella digitala kompetensutveckling i deras svar, och i större grad utifrån sin pedagogiska roll och det uppdrag folkbiblioteket har gentemot samhället och sina användare. Denna syn på yrkesidentiteten bekräftas av Sundin (2004, s. 267) som menar att en värdeförskjutning från bibliotekarien som expert mot bibliotekarien som pedagog kan ses på bred front inom biblioteksområdet. Enhetschef B bekräftar det demokratiska uppdragets vägledande funktion och relaterar detta till den pedagogiska rollen:

[...] vi har vårt demokratiska uppdrag; att bidra till att alla människor har tillgång till information, men inte bara tillgång till utan också förmåga att ta till sig den. Jag brukar tjata om det; det räcker inte bara att ha tillgång till det, utan du måste också ha verktygen att kunna förstå eller avkoda eller analysera.

Enhetschef B

I det resonemang som enhetschef B här för speglar den breddade förståelsen av bibliotekariens professionella roll. Den offentliga diskussionen kring bibliotekariens samtida yrkeskompetens fokuseras återkommande kring bibliotekariens utökade roll från informationsförmedlare till – så som enhetschef B formulerar saken, förmedlare av "verktygen att kunna förstå" information. Följaktligen har vissa yrkespraktiker så som användarundervisning fått hög status vid folkbiblioteken – biblioteken erbjuder en unik tjänst genom att bistå den enskilde användaren med en bred uppsättning insatser kring digital kompetens (Sundin 2004, ss. 266-267; Alneng 2017, ss. 51-52). Enhetschef A nämner "IT för ovana", som ett exempel på den typ av användarundervisning som

avses, och förklarar att "folk droppar in och får hjälp med precis vad som helst som de inte kan". Sådan professionell praktik är visserligen avhängig bibliotekariens informationskompetens, men ur ett sociokulturellt perspektiv lär sig lärare i samverkan med lärling; således utvecklas bibliotekariens digitala kompetens i den här typen av situerat lärande (Lave & Wenger 1991, ss. 29-30). Alneng (2017, s. 9) resonerar på ett liknande sätt som enhetschef B när hon beskriver informationskompetensens grund och menar att i begreppet införstås att kunna förstå informationen som förmedlas i relation till större sammanhang.

Detta sociala perspektiv syns vidare i bibliotekariernas resonemang. Det förhållningssätt till digital kompetens som enhetschef B som förmågan att kunna navigera i samhället, återkommer hos IKT-samordnare B. Informanten ser ett digitaliserat samhälle som ställer utbredda krav på sina medborgare vad gäller deras digitala kunskaper:

Mycket är numera online – tjänster som man kan utföra i dator och telefon [...] Till och med betalning och allt görs numera på ett helt annat sätt än hur det gjordes innan; vilket gör att många hamnar efter som inte har kunskap om datorer, telefoner och liknande enheter. [...] Vi får mycket frågor här nere [i biblioteket] och behöver hjälpa till med massor av olika tjänster som bara går att nå online. [...] Med blanketter som ska lämnas in, med ansökningar, med att få en utskrift på sin kontoutdrag och med hjälp att betala en räkning, eller liknande.

IKT-samordnare B

Framförallt lyfter informanten de samhällstjänster som har digitaliserats. Informanten menar att de "måste kunna hjälpa till, det är en demokratifråga, man ska kunna hjälpa till med den typen av ärenden". Sett på det viset kan en förmåga att navigera i samhället inneha en mer eller mindre bokstavig innebörd genom att det handlar om att ha kunskaper om hur man praktiskt lever i det svenska samhället. Företag, organisationer och myndigheter har till större del digitaliserat sin utåtriktade verksamhet och service. E-tjänsterna inbesparar en stor arbetsinsats för tjänsteleverantören. Exempelvis har offentlig sektor, och samhällstjänster så som banken, fått kunderna att utföra ett arbete som tidigare utfördes av dem (Lindqvist & Söderlind 2009, s. 233). Jag tolkar bibliotekariens uttalande som att denna typ av ärenden upplevs som ett ansvarsområde för biblioteken. IKT-samordnare A anmärker att "om man bygger ett system som gäller, då har man på något sätt tvingat folk in i en värld som de tidigare kunde välja bort".

En tolkning av sitt uppdrag – som visserligen tar sig olika uttryck, men återkommer hos informanterna, är att folkbiblioteken har en så kallad kompensatorisk uppgift. Bibliotekarieprofessionen ingår i de så kallade välfärdsprofessioner som är nära förknippade med utvecklingen av den svenska välfärden. Liksom det som brukar kallas skolans kompensatoriska uppdrag – då skolan ska väga upp för de resurser som eleverna inte får hemifrån, finns en liknande föreställning om folkbibliotekets uppdrag. Det vill säga att folkbiblioteken upplever att de på olika sätt ska väga upp för andra samhällstjänsters tillkortakommanden avseende medborgarnas kunskapsluckor (Hansson et al. 2018, s. 25-26). Så som sker i med det som refereras till som den digitala klyftan, där möjligheterna att fullt ut delta i samhället beror på individens tillgång till- eller tillräcklig kunskap om digital utveckling (Alneng 2017, s. 17). IKT-

bibliotekarie A uttrycker saken mycket konkret: "Den som går grundskolan i dag får med sig källkritik, sökkritik, och vissa grundläggande [kompetenser] och den gruppen – som rör sig mellan dem som idag är 25-30 och uppåt – och inte har haft en akademisk period i sitt liv, har inte fått det här med sig". Även om den digitala klyftan inte på något vis enbart titulerar generationsglapp, så sätter IKT-bibliotekarie A här fingret på en konkret diskrepans mellan den informationsverklighet som grundskolan baserar sin läroplan på idag och den som de gjorde då. Jag ser den här återkommande förståelsen av sitt uppdrag bland folkbibliotekarier som en föreställning inom praktikgemenskapen, som ges legitimitet genom att den reproducerats inom gemenskapen. Den kompensatoriska uppgiften kan också ses i ett praktikgemensamt ljus som en värdegrund som syntetiserats inom gemenskapen och blivit en del av den gemensamma yrkesidentiteten (Wenger 1998, s. 151). I det här fallet kan också den kompensatoriska uppgiften fungera som ett gränsöverskridande objekt (Lave & Wenger 1998, ss. 104-105). Genom bibliotekets och företrädesvis skolans ömsesidiga kompensatoriska funktion, kan denna idé fungera gränsöverskridande och överbygga förståelsebarriärer mellan välfärdsprofessionerna och främja samverkan (Hansson et al. 2018, ss. 25-26).

5.5 Kompetensutveckling och en lärande organisation

Kompetensutveckling i olika former är avgörande för stärkandet av bibliotekarieprofessionen, och att det finns ett utbrett behov av kompetensutveckling vid biblioteken är närmast samtliga aktörer inom bibliotekssektorn samt forskningssamfundet eniga om. I minst lyfts detta i nationella biblioteksstrategin (Hansson et al. 2018, s. 33) samt IFLA:s sammanställning av riktlinjer för professionell utveckling inom bibliotekssektorn (IFLA 2016, ss. 7-12). Uppsatsens informanter tillfrågades om arbetet med kompetensutveckling ingår i folkbibliotekets kärnverksamhet; samtliga svarade med mer eller mindre visshet, att de hade uppfattningen att det hade det. Enhetschef A och B svarade likartat att: "Det är ju livsviktigt för bibliotekets fortlevnad att personalen fortbildas. [...] Ja, indirekt så är det en del av kärnverksamheten", respektive: "Kompetensutveckling behöver man alltid syssla med för att kunna göra det man gör".

Bibliotekens situation och bibliotekariens profession är i mer eller mindre ständig förändring. I DIK:s (2011, s. 22) rapport angående bibliotekariens yrkeskompetens, förmedlas vid sidan om framställningen av kompetenser, att arbetsgruppen särskilt vill lyfta att bibliotekarien behöver ha ett förändringsbenäget förhållningssätt till sin profession. Enhetschef B visar stor medvetenhet kring denna realitet, och förklarar att en bakomliggande motivation till genomförandet av internutbildningen i fråga, har varit att ge folkbibliotekets medarbetare; "en förståelse för att grundförutsättningarna för hela vår verksamhet är under förändring, och kommer att fortsätta att vara under förändring". Det moderna samhället kräver ett förhållningssätt där det livslånga lärandet accepteras och förankras i organisationer, också genom reella insatser och initiativ som således utvecklar dessa som lärande organisationer. Om en stödjande lärmiljö som eftersträvas inom folkbiblioteket i fråga, innehar ledning och chefer en central roll (Kock 2010, ss. 174-175; Alneng 2017, ss. 54-56; Sinclair 2017, s. 691). Enhetschef B reflekterar över

sin egen roll i egenskap av enhetschef i kompetensutvecklande initiativ vid den egna organisationen:

Det behöver vara ett flöde där man är lyhörd för vad som händer i vår omvärld och vad vår organisation befinner sig i det. Sen har ju vi uppgift att sätta ramar för det – tidsmässigt och ekonomiskt, och kanske inriktningen; ska det vara brett eller [smalt], sådana bitar, ramarna tänker jag är vår uppgift. [...] Jag tänker att min roll är just att ge dem de här ramarna, och utrymme för att kunna fortsätta jobba med de här frågorna.

Enhetschef B

En möjlig tolkning av enhetschef B:s svar är att hen ser att den egna rollen i arbetet med kompetensutveckling vid den egna organisationen är tudelat. Den kan innebära att initiera och organisera kompetensutvecklande aktiviteter som sedan personalen vidareutvecklar och genomför – eller att ge personalen utrymme att själva initiera och organisera kompetensutveckling. Kock (2010, s. 168) har sett att för att organisationer ska genomföra kompetensutvecklande aktiviteter, krävs det i realitet starka interna och externa påtryckningar. Detta ofta i form av en kombination av att verksamheten upplever yttre krav på att möta en förändrad marknadssituation – exempelvis till följd av teknisk utveckling; att organisationen mottar ekonomiskt stöd; att personalen vid den egna organisationen ställer krav på specifika kompetensutvecklande aktiviteter (Kock 2010, ss. 89, 90-91). I internutbildningen i frågas fall, infrias samtliga av dessa motiv. Detta leder mig till följdfrågan om kompetensutveckling kan sägas vara en del av kärnverksamheten och realitet prioriteras vid folkbiblioteket, om dessa tre motiv – som inte utgår från bibliotekets ledning, är bakgrunden till att genomföra kompetensutvecklande aktiviteter så som utbildningen i fråga?

IKT-samordnare A och B upplever att deras initiativtagande och arbete med internutbildningen i fråga, har mottagits från ledningen på ett vis som speglar att organisationen värdesätter kompetensutveckling. De svarar på frågan om de upplever att kompetensutveckling behandlas som en kärnverksamhet inom organisationen: IKT-samordnare A säger att "Det tycker jag nog. Sen kan det vara diskussioner emellanåt kring var fokus ska ligga i den kompetensutvecklingen", IKT-samordnare B menar att:

Det tror jag nog att det gör. Kompetensutbildning är ett måste för att vi ska kunna fortsätta att utvecklas, och om man inte har med ledningen så kommer man inte så långt. Självt anser jag att det är jätte nödvändigt att man hänger med och man måste också se till att man själv får den kompetensutveckling man behöver.

IKT-samordnare B

Vidare lyfter här IKT-samordnare B det egna ansvaret i den kompetensutvecklande lärandet. Denna reflektion återkommer hos enhetschef A, apropå en annan kompetensutvecklingsaktivitet vid folkbiblioteket än internutbildningen i fråga:

Vi har också i den nya organisationen infört något som jag är väldigt förtjust i som heter fördjupningstid. [...] Man får tid till att förkovra sig – det tycker jag är ett fantastiskt erbjudande till personalen, men man får ta ansvaret för att man gör någonting.

Enhetschef A

Bibliotekarierna resonerar här mer eller mindre medvetet kring ansvarsfördelningen mellan organisationens ledning och den enskilda medarbetaren vad angår kompetensutveckling. En möjligt tolkning av IKT-samordnare B kan vara att hen menar att den enskilda medarbetaren har ett ansvar i att identifiera de egna kompetensbehoven och förmedla dessa till ledningen för att denna i sin tur ska kunna bistå med kompetensutvecklande aktiviteter som möter behoven. Enhetschef A tycks mena att – i anslutning till den avsedda aktiviteten, är medarbetarens ansvar att identifiera de egna kompetensbehoven och därtill utforma den aktivitet som kan fylla igen en eventuell kunskapslucka eller vidareutveckla en kompetens. I båda fall, samt med reservation för olika tolkningar av informanternas svar, så är de eniga om att den enskilda medarbetaren har ett delat ansvar med ledningen att tillgodogöra sig kompetensutveckling. En sådan uppfattning får stöd av IFLA (2016, ss-8-9) i deras rapport kring bibliotekariers professionella utveckling, där de tillskriver individerna respektive institutionerna som verkar inom bibliotekssektorn, ett delat ansvar för att säkerställa bibliotekens kompetensbehov – men hur en sådan fördelning konkret skulle se ut är oklar: I rapporten skrivs det ut att den enskilda medarbetaren har det yttersta ansvaret för sitt fortgående lärande, men att arbetsgivaren också har ett ansvar att tillhandahålla kompetensutveckling (IFLA 2016, ss. 8-9). Enhetschef B tillhandahåller en reflektion som bidrar med en möjlig förståelse:

Sedan tänker jag att kompetensutveckling är ett lurigt ord för det antyder att man går en kurs och sen kan man det och kan svaren på alla frågor och det är en fälla, för det handlar mist lika mycket om förhållningssätt och hur du förhåller dig till ditt uppdrag, och till användare, och till din egen kompetens.

Enhetschef B

Jag ser att det kan vara så att IFLA med sin formulering avseende ansvarsfördelningen för kompetensutveckling vid biblioteken, har en liknande utgångspunkt som enhetschef B. Det vill säga att de avser att ålägga ansvaret att tillhandahålla kompetensutvecklande aktiviteter på institutionerna, men uppmana den enskilda medarbetaren att anta ett förhållningssätt till sitt eget lärande där individen ser det som ett ansvar anamma en utvecklings- och förändringsbenägen attityd. Det skulle innebära att medarbetaren möter olika formella eller informella lärandesituationer med utgångspunkten att de kan lära sig något relevant. Ett sådant förhållningssätt är avgörande för att organisationer ska kunna utvecklas som lärande organisationer. Vid sidan av ledningens ansvar att utveckla en stödjande lärmiljö för medarbetarna, är det avgörande att individen engagerar sig i det egna livslånga lärandet (Sinclair 2017, ss. 684-685; Kock 2010, s. 171).

IKT-samordnare B menar vidare att de fått gehör från högre instanser än folkbibliotekets ledning har spelat en roll i utbildningens utveckling:

[...] det började egentligen som något mycket mindre och sen blev det mycket större med medel från Region Skåne, och hela Skåne blev inbjudna, etcetera. Jag tror att man insåg att det behövdes en insats.

IKT-samordnare B

Internutbildningens genomförande tilldelades efter sin inledande fas, ekonomiskt stöd från Region Skåne. Liksom jag här tolkar IKT-samordnare B, ser jag att stödet bekräftar ett utbrett behov av digital kompetensutveckling inte bara vid folkbiblioteket i fråga utan inom hela regionen. I ett sociokulturellt perspektiv är den här typen av legitimering från instanser som inte ingår i den egna praktikgemenskapen av stor vikt för vilka föreställningar som så småningom institutionaliseras vid den egna praktiken. Liksom individen ingår i en social gemenskap vid den egna praktiken, ingår praktikgemenskapen i ett samhälleligt socialt sammanhang; följaktligen påverkas vilka praktiker – så som internutbildningen i fråga, som tillåts varande av extern legitimering. Sådan legitimering påverkar de attityder som föregår huruvida internutbildningens deltagare upplever internutbildningen som meningsfull (Thunborg 1999, ss. 40-43; Wenger 1998, ss. 6-7).

Att folkbiblioteket upplever externt tryck gällande att utveckla den egna kompetensen kring digitalisering och samhällets tekniska utveckling kan antas. Inte minst genom att det är ett utav de mest framträdande ämnena i den samtida biblioteksdebatten (Carlsson 2013, s.12). Samt ges digitaliseringen och relaterade ämnen stort utrymme i flera aktuella styrdokument för bibliotekssektorn (Hansson et al. 2018, ss. 29-30; DIK 2011, s. 22). Det framkommer i intervjuerna med uppsatsens informanter, att folkbiblioteket nyligen avslutat arbetet med en ny biblioteksplan. Biblioteksplanen i sin nuvarande skepnad fanns således inte under internutbildningen i frågas inledning, men i dagsläget berättar enhetschef B att ett utvecklingsområde som heter "vässad kompetens" ingår – som handlar om just kompetensutveckling vid biblioteket. Enhetschef B beskriver vidare att:

[...] när vi fick uppdraget att ta fram biblioteksplanen; då fanns det från början några tydligt definierade utvecklingsområden – prioriterade målgrupper, osv., digitalisering fanns med där som ett tydligt utvecklingsområde, och då är det ju underförstått att det är någonting man har identifierat som underutvecklat.

Enhetschef B

Enhetschef A nämner i stället bibliotekets verksamhetsplan, som är under arbete vid tillfället för undersökningens genomförande. I den säger enhetschef A att kompetensutveckling diskuteras, och att den bland annat anger att "varje enhet ska bidra med något för att fortbilda sina kollegor". IKT-samordnare A och B resonerar tillika kring bibliotekets interna styrdokument, men förmedlar att de inte har en precis uppfattning om vad som står i biblioteksplanen, mer än att denna innehåller ett avsnitt eller ett område som upptas av digitaliseringen. Således har inte biblioteksplanen uppfyllt sin fulla potential i egenskap av artefakt i bibliotekets praktikgemenskap. Biblioteksplanen har potentialen att bidra till en gemensam förståelse bland bibliotekarierna för vad digitaliseringen kan betyda för dem i deras yrkesroll. Genom att samtliga av landets bibliotek anvisas att "anta biblioteksplaner för sin verksamhet" i bibliotekslagen (SFS 2013:801), kan också biblioteksplanen fylla funktionen av ett gränsöverskridande objekt i den mening att den kan bidra till att överbygga förståelsebarriärer för vilken bibliotekens och den enskilda bibliotekariens roll i

digitaliseringen av samhället är. Det går inte att säga i vilken omfattning biblioteksplanen och dess övergripande ämnen verkar i folkbibliotekets praktikgemenskap i fråga; även då bibliotekarierna inte har kunskap om precisa formuleringar i dokumentet kan det ha en indirekt påverkan på en gemensam förståelse för den professionella rollen. För att optimera biblioteksplanens verkan i högre grad, kan det vara en god idé att involvera medarbetarna i processen eller i formulerandet av biblioteksplanen.

I Wengers (1998, s. 29) förståelse av lärande inom en praktikgemenskap, framhålls det som en fördel att medarbetare involveras i utformningen av kompetensutvecklande insatser på den egna arbetsplatsen. I en decentraliserad syn på lärande betonas att lärande sker vid utläring. I fallet med internutbildningen i fråga utformades den av medarbetare inom praktikgemenskapen – om så av ett begränsat antal. I vilken utsträckning medarbetare kan involveras i utformningen av kompetensutvecklande aktiviteter går tillbaka till vilka resurser i form av medarbetarnas tid som är rimliga att avsätta i planeringsfasen av ett kompetensutvecklande projekt. Att avsätta tid för att analysera vilka kompetensutvecklingsbehov som finns bland medarbetarna, eller att maximera deras påverkansmöjligheter, är en god strategi för att uppnå högre effekter i kompetensutveckling. Större påverkansmöjligheter kan innebära att deltagare upplever att de har investerat i aktiviteten och därför bemöter lärandesituationen som meningsfull (Kock 2010, s. 172; Wenger 1998, ss. 5-7). Det framgår i intervjuerna med IKT-samordnarna att de har haft ambitioner att involvera folkbibliotekets medarbetare i utformningen av utbildningen. Detta dels genom en enkätundersökning där de "stälde frågor om vad de skulle vilja lära sig mer av och vad", dels har personalen uppmanats att "maila ämnen som man anser vara viktiga och relevanta att utbildas i", säger IKT-samordnare B. Så som tidigare beskrivits, är ett vanligt och avgörande skäl till att organisationer genomför kompetensutvecklande aktiviteter, att medarbetare inom organisationen är pådrivande (Kock 2010, ss. 90-91). I fallet med internutbildningen ifråga stämmer detta, då organisationens IKT-samordnare initierade och utvecklade utbildningen; enhetschef A bekräftar detta, och enhetschef B förklarar att på vissa sätt låg utbildningen utanför den ordinarie organisationen och därmed enheternas ansvarsområde, då det var ett tvärprojekt. Lave och Wenger (1998, ss. 104, 109) beskriver att detta är en vanligt förekommande omständighet. Inom praktikgemenskaper finns gränser – så som mellan enheter inom den egna organisationen, som kan ge upphov till kommunikationsbarriärer. Liksom gränsöverskridande objekt kan människor anta gränsöverskridande funktioner inom en praktikgemenskap; en roll som refereras till som den medierande aktören. Denna roll antas inte sällan av medarbetare som är involverade i projekt som står utanför linjeorganisationen så som internutbildningen i fråga. Jag betraktar det som att IKT-samordnarna antar en medierande gränsöverskridande funktion. De använder sina medlemskap i olika officiella och inofficiella arbetsgrupper inom praktikgemenskapen för att initiera kommunikativa lärandeaktiviteter som överför kunskaper inom en arbetsgrupp till praktikgemenskapen i stort. flera enheter till den andra (Lave & Wenger 1998, *ibid.*).

I det resonemang som IKT-samordnare B för nedan, utläser jag att bibliotekarien är medveten om vikten av att medarbetarna tar initiativ till kompetensutveckling för att sådan ska finnas – jag tolkar det som att IKT-samordnare B betraktar initiering av kompetensutvecklande aktiviteter som ett ansvar som ingår i yrkesrollen – oklart är denna är i egenskap av bibliotekarie eller IKT-samordnare. Samt ser jag att IKT-samordnare B lyfter tidigare resonemang kring värdet av att medarbetare involveras i organisationen av kompetensutveckling, och menar att i egenskap av en medarbetare har hen en värdefull insikt i praktiken vid folkbiblioteket:

Sen kanske inte medvetenheten är lika stor om att man behöver fortsätta kontinuerligt, som den är hos oss som ser det dagliga användandet och säkerheten hos medarbetare och oss själva, mer än vad kanske ledningen gör. Det är hela tiden någonting som behöver hända, det räcker inte med den här insatsen och sen kan vi ligga lågt i tre år och tro att vi är med. Det hoppas jag och tror att också ledningen är med på – men vi kanske ibland måste pusha lite mer än vad vi kanske har gjort hittills. För nu har vi haft stora grejer och såklart finns det andra grejer som det också behövs kompetensutvecklas kring.

IKT-samordnare B

IKT-samordnare B lyfter här frågetecken kring huruvida det inom organisationen – och organisationens ledning, finns en medvetenhet kring vikten av kontinuerliga insatser. Att kompetensutvecklande insatser genomförs fortlöpande är avgörande för att uppnå en integrerad – och därmed långsiktig, kompetensutvecklingsstrategi; en grundsten inom en lärande organisation (Kock 2010, s. 172; Sinclair 2017, s. 691). Jag har sett att det finns en sådan medvetenhet hos samtliga av informanterna; ett tema som tydligt framträder i samtliga informanters resonemang är att kompletterande och kontinuerliga kompetensutvecklande insatser behövs – även då de inte vid något tillfälle ställs en direktfråga kring ämnet. Enhetschef B förmedlar att hen inte vill se de kompetensutvecklande ambitionerna avstanna: "Se till att vi inte landar i; nu har vi gjort den här satsningen då är vi klara med det, check". Enhetschef B säger vid ett annat tillfälle under intervjun att även om internutbildningen i frågas ambition har varit att ge en översikt kring digitaliseringens implikationer så behövs det också "lite mer fördjupning eller fokus på vissa saker". Detta är i linje med vad IKT-samordnare B efterlyser i framtida digitala kompetensutveckling vid biblioteket: "Man behöver storföreläsningar för att få helheten och ett vidare grepp, men man behöver också ha de här kortare tillfällena, mindre personer – mer specifik genomgång". Kock (2010, s. 172) beskriver ett liknande förhållande där en integrerad kompetensutvecklingsstrategi vid en organisation inte innebär att formella lärandeaktiviteter bör undvikas – grupper med längre formell utbildning efterfrågar ofta dessa. Utmaningen ligger i att balansera formella och informella lärandeaktiviteter, men att börja betrakta kompetensutveckling som del av kärnverksamheten vid biblioteket kan få konsekvensen att informell kompetensutveckling integreras i den dagliga verksamheten. Detta på ett sätt som leder till att den ekonomiska och resursmässiga ansträngningen minskar. Enligt Kock (2010, s. 115) kan en sådan integrerad strategi kopplas till att organisationen i högre grad har en stödjande lärmiljö; vilket kan ankyta till att i en decentraliserad syn på upplärande inom praktikgemenskaper, utgörs den pedagogiska rollen av praktikgemenskapen i sin helhet (Lave & Wenger 1991, ss. 29-30).

5.6 Digitalt självförtroende och en breddad ansats

Man pratar om den digitala klyftan, och den skulle jag vilja säga finns även bland personalen – kanske för att vi har olika uppdrag. För att biblioteket ska ha ett existensberättigande, för att det ska överleva, tror jag att man måste skapa ett mervärde; man måste kunna få något här som man inte kan få någon annanstans.

Enhetschef A

Enhetschef A lyfter här att den digitala klyfta som leder till att medborgare har olika förmåga att delta i samhället, existerar inom folkbiblioteket. Liksom för medborgaren, kan sådana kunskapsskillnader på liknande vis begränsa bibliotekarien att delta i sin praktikgemenskap. I ett praktikgemensamt perspektiv läggs fokus vid praktikmedlemmens ständiga rörelse från eller mot ett perifert deltagande i praktikgemenskapen – en utveckling som relateras till individens kunskaps- och identitetsutveckling i relation till sin praktikgemenskap. I en sådan förståelse kan individen som inte är införstådd i den digitala informations- och medieorganisationen hållas tillbaka i sin yrkesutveckling. Den här processen är ett utvecklingsskeende som gäller samtliga medlemmar i egenskap av en praktikgemenskap. När en sådan rörelse mot periferin sker kollektivt i stor omfattning kan en kris inom praktikgemenskapen uppstå; en sådan kris kan då ligga till grund för gemensam utveckling (Thunborg 1999, s. 43; Lave & Wenger 1991, s. 29-31, 116). Carlsson (2013, ss. 11-14) och Lindberg (2015, s. 11-12) menar båda att en sådan kriskänsla som syns på bred front inom folkbiblioteken, och kan spåras till att samhällsvillkoren för bibliotekariens yrkesutövning har förändrats. Utvecklingen av digital informationsteknik utmanar bibliotekariens expertroll genom allmänhetens tillgång till avancerade informationssökningsverktyg. Enhetschef A och B uppmärksammar dessa villkor under sina respektive intervjuer. Enhetschef A har sett förändringen som har skett vid folkbiblioteket, och menar att "när det gäller fack måste man vara väldigt orienterad i samhället för att veta var man ska hänvisa folk, men internet har ju då inneburit att vi inte behöver svara på en massa frågor – hur många vargar finns det i Sverige nu; det [svaret] behöver jag inte leta upp åt någon, det kan de googla fram själva". Jag tolkar det som enhetschef A lyfter att denna typ av referensverksamhet tidigare har varit en stor del av hans dagliga praktik, men att det inte ser ut så längre. Enhetschef B uttalar sig med liknande mening om att:

Det finns flera olika sätt att se på det. På ett sätt har vårt jobb blivit – inte enklare, men vi har mer tillgång [till information] och har databaser, och ingångar till all världens information, och samtidigt så är vårt informationsmonopol brutet; man behöver inte gå till bibblan om man ska ta reda på någonting.

Enhetschef B

Enhetschef B menar vidare att utvecklingen visserligen att brutit bibliotekens informationsmonopol, men har också lett till "ett mer kvalificerat arbete, vilket kräver ett annat förhållningssätt. Man behöver jobba med frågorna att ta till sig informationen,

och inte bara tillhandahålla den. Till följd av sådan utveckling syns förändrade krav på bibliotekariens yrkesroll. Tonvikten läggs på bibliotekariens pedagogiska roll i relation till medborgarens digitala kompetens. I egenskap av informationsexpert menar bland andra Hansson et al. (2018, ss. 29, 12) och Lankes (2008, s. 679) att bibliotekarier är lämpade att anta denna pedagogiska roll. Vad som uppstår när sådan kompetens inte finns tillräckligt representerad bland de professionella verksamma vid biblioteken, är en diskrepans mellan yttre krav och verklighet som kan stå i vägen för en god utveckling vid folkbiblioteket (Carlsson 2013, ss. 11-14). När uppsatsens informanter på ett eller annat sätt resonerar kring internutbildningens syfte eller önskade utfall, framträder ett tydligt motiv som anknyter till utjämnandet av en upplevd digital klyfta bland medarbetarna. Informanterna relaterar återkommande sådana resonemang till medarbetarnas upplevda trygghet i användandet av digitala resurser. IKT-samordnare B och enhetschef B resonerar:

Vi ville att det skulle bli mindre avstånd mellan de som kan mest här och de som kan minst – de som känner sig trygga och de som känner sig otrygga; att vi skulle minska gapet däremellan och vi skulle skapa ett större självförtroende hos personalen; att när man är där nere så tycker man att det är okej att få de här frågorna så att man inte behöver bli stressad eller tycka det är jobbigt; en mer jämlik bas och att man kan känna sig lugn och trygg där nere.

IKT-samordnare B

Någon slags känsla av trygghet i kaoset hoppas jag; att känna att det är okej att inte veta allt, men ha en nyfikenhet och [känna] att jag vill veta mer, och att det digitala inte är ett separat spår några få sysslar med och blir experter på, utan det här är någonting som genomsyrar hela samhället och därmed någonting som vi alla behöver förhålla oss till.

Enhetschef B

Jag tolkar informanternas resonemang så att de menar att medarbetarnas förtroenhet med digitala resurser på ett sätt är avhängig deras självförtroende i användandet av sådana. Vad som är anmärkningsvärt är att bibliotekarierna verkar peka på att denna relation står i inbördes beroende. Genom större förtroenhet och praktisk insikt i hur digitala resurser används kan tryggheten i användandet av dessa öka, men användandet av dessa kan också öka om medarbetaren känner trygghet i att inte vara förtrogen resurserna. Greener och Wakefield (2015, ss. 260, 263-264) bekräftar en sådan observation, då de menar att professionellas självförtroende i relation till teknik är den avgörande faktorn för en god implementering av nya digitala verktyg i en verksamhet. IKT-samordnare A lyfter ett kommande utbildningstillfälle inom internutbildningen i fråga. Hen berättar att föreläsningens ämne är "digitalt självförtroende eller digital trygghet", och att en utgångspunkt i ämnet är digitala tjänster i större utsträckning standardiseras – det vill säga utgår från liknande tekniska systematik. IKT-samordnare A menar att medarbetare kan känna att "nu har jag precis lärt mig den här tjänsten och så byter ni, eller nu har ni bytt gränssnitt igen – fast i sitt fundament är det ändå det som man känner igen sen tidigare". Jag tolkar informantens resonemang så att hen menar att en bakomliggande förståelse för att digitala resurser är baserade på liknande funktioner kan bidra till en förtrogen attityd hos medarbetaren inför ny teknik. Vidare har Greener och Wakefield (2015, s. 266) sett att det finns hinder för en hållbar implementering av

ny teknik inom organisationer, också då medarbetare inte haft svårigheter i den konkreta användningen av digitala verktyg. En bakomliggande orsak verkade då vara att den nya teknikens kontext eller omkringliggande metoder för användning, inte var fullt greppbar för medarbetaren och hade därför inte syntetiserats i yrkesidentiteten. I ett praktikgemensamt perspektiv är en sådan syntetisering avgörande för om nya praktiska inslag – så som rutiner kringliggande digitala resurser, upptas inom en praktikgemenskap. Om inte relevans och därmed kringliggande mening av en ny praktik kommuniceras med tydlighet till praktikmedlemmen kommer en sådan vara svårare anamma i yrkesidentiteten. Artefakter – så som här avses digitala verktyg, intar inom en praktikgemenskap en medierande funktion genom att den inte enbart kommunicerar sin funktion mot praktikmedlemmen, utan också en historia och kontext inom vilken den utvecklats eller används. Nya artefakter och praktiker har ännu inte laddats med sådan mening och kan därför behöva konkretiseras genom externa visioner, kontexter och användningsområden (Lave & Wenger 1991, s. 58; Wenger 1998, ss. 5-7.)

Ett övergripande exempel på ett sådant sakförhållande tycker jag mig se i att det digitala biblioteket och relaterade digitala praktiker, implementerats men inte fullt syntetiserats inom praktikgemenskapen och den gemensamma yrkesidentiteten vid folkbiblioteket. Att så är fallet beskriver informanterna i olika led. Medan samtliga informanter på olika vis framför att de är av uppfattningen att digitaliseringen vid folkbiblioteket är en integrerad och grundläggande del i verksamheten, så framkommer ändå motsättande framställningar. IKT-samordnare B förmedlar att det fortfarande finns motvillighet bland folkbibliotekets bibliotekarier att utveckla den egna digitala kompetensen:

De stora utmaningarna är att få kollegor att förstå att det är viktigt att vi alla bör ha den här grunden; det är så det är nu – vi måste kunna det här och man har inget val att stå utanför och säga att det vill inte jag lära mig för att det ingår inte i mina arbetsuppgifter, eller jag tycker det verkar svårt; det är vår vardag, det ser ut så, och vi måste få med oss alla och det är inte alltid så lätt att få med sig alla.

IKT-samordnare B

Jag ser att IKT-samordnare B betonar att digitaliseringen vid biblioteket har gått så långt i sin utveckling att det är en oundgänglig del av folkbiblioteket som angår alla medarbetare; Mattern (2014) talar om att det digitala biblioteket ingår i den interna informationsinfrastrukturen. Därför menar Mattern (2014) att det är anmärkningsvärt att det digitala biblioteket fortfarande diskuteras i ett sammanhang för sig; som en parallell verksamhet till biblioteket. IKT-samordnare A har sett samma uppdelning:

Jag tror inte vi tjänar något på att prata om vårt fysiska bibliotek och vårt digitala bibliotek. Jag tror att prata om den uppdelningen gör att det fortfarande är ganska trögt att inom organisationen; vi pratar om att det är ni som har det digitala ansvaret eller det är ni som ska jobba med den digitala utvecklingen. Man glömmer hela tiden det man har infört. Men det blir fortfarande separerat och det blir oftast då det nya som blir separerat, och placeras i någon form av det digitala biblioteket- kontexten.

IKT-samordnare A

Jag tolkar resonemanget nedan som att IKT-samordnare A menar att kommunikativa uppdelningar mellan det fysiska och det digitala biblioteket bidrar till att en uppfattad gränsdragning fortsatt gör sig gällande. IKT-samordnare A pekar också på att det också existerar reella gränsdragningar i form av ansvarsfördelningar. IKT-samordnare A lyfter vad jag tolkar som att digitala tjänster inte prioriteras på samma sätt som fysiska resurser; "det finns ju vissa saker som alla blir upplärda inom när de börjar här; om man ändrar något i den fysiska miljön då informeras alla, men om vi köper in en ny digital tjänst så ställer man inte krav på att – nu har vi skaffat Pressreader, den förväntas du ta en timme till och skaffa ett konto och testa att ladda ner". Sådan kompetensutveckling som informanten talar om skulle kallas informell kompetensutveckling. Kock (2010, s. 115) menar att sådana kompetensutvecklande insatser som är integrerade i den dagliga verksamheten generellt är resurssparande för organisationen och leder till en hållbar utveckling hos personalen. Det digitala biblioteket och relaterade praktiker är som IKT-samordnare A beskriver som "det nya", således är integrerade rutiner för inläring inte fullt utvecklade i anslutning till dessa. IKT-samordnare A förklarar vidare att:

Så det var egentligen det vi tänkte först och sen kändes det som att det här borde ske naturligt och så blev det massa frågor om varför det inte sker naturligt – känner man inte att detta är en naturlig del av att vara anställd vid biblioteket? [...] Så då [tänkte vi] att det är kanske där vi ska börja; att synliggöra, inspirera och uppmärksamma att det här är något som slår igenom på alla plan i samhället och har ni inte sett det nu och känt det och upplevt det, så kanske de här nyckelpersonerna eller experterna kan synliggöra det. Och då började vi med de här föreläsningarna.

IKT-samordnare A

Jag tolkar IKT-samordnare A:s resonemang så att mentala eller reella gränsdragningar mellan de digitala och de fysiska praktikerna vid folkbiblioteket i fråga är påtagliga, och har varit ett bidragande motiv för internutbildningens riktning. Vidare utläser jag att informanten har upplevt vad Wenger (1998, ss. 5-7) kopplar till en brist på djupgående förståelse eller syntetiserande av omständigheter hos medlemmar i en praktikgemenskap. Det vill säga att även om ny teknik har introducerats och till viss mån anammats av folkbibliotekets bibliotekarieer, så kan en brist på engagemang i eller svårigheter att se teknikens vidgade mening, bli ett hinder i en effektiv upptagning av nya praktiker vid folkbiblioteket i fråga (Greener & Wakefield 2015, s. 266; Wenger (1998, ss. 5-7). Följaktligen har internutbildningens ämnesmässiga program varit övergripande. Internutbildningen har tagit – vad återkommande uppsatsens informanter formulerar som en "bred ansats". Enhetschef B beskriver att:

Det är lite vad som har varit ansatsen i det här med digitala workshops. Det har ju inte varit ett utbildningstillfälle i ett specifikt program eller tjänst, utan det har varit en större ansats; vad är det för samhälle vi lever i, hur har saker förändrats, var finns vi i detta, vad betyder det här för oss?

Enhetschef B

Jag tolkar Enhetschef B:s beskrivning av internutbildningens inriktning som att den övergripande ansats som tagits vill förmedla en slags kontextualisering av digitaliseringen, och folkbibliotekens potentiella funktion inom detta sammanhang. En

sådan konfrontation med externa föreställningar kring den egna praktikgemenskapen och yrkesrollen, kan vara avgörande för omformandet av yrkesidentiteter. Människor har förmågan att se sig själva som både subjekt och objekt. Således kan de genom att placeras i sammanhang där tillfälle ges att distansera sig från sig själva, omvärdera och utvecklas i den egna yrkesidentiteten, menar Thunborg (1999, s. 37). Den breda ansatsen framträder också i internutbildningens ämnen och utformning. Här syns en vidgad syn på vilka av digitaliseringens verkningar i samhället som är bibliotekens angelägenhet. En komprimerad översikt av internutbildningens ämnen, visar att dess ämnesmässiga spektrum rör sig mellan det praktiktäna till det samhällsutvidgade. De två observationer som utfördes inom ramarna för uppsatsen, exemplifierar denna breda ansats: Vid den första observationen var rubriken för utbildningstillfället *Framtiden skapas tillsammans*. Föreläsaren drev en tes kring bibliotekens globala funktion i framtiden utifrån informationens demokratisering genom internets framväxt. Vid den andra observationen som gjordes talade representanter från fackförbunden DIK och SKL om folkbibliotekens digitala arbetsmiljö och hur denna kan förbättras. Denna hade rubriken *Digital arbetsmiljö och Dela Digitalt*. Tilläggningsvis är framgår det tydligt att uppsatsens informanter förstår det egna kompetensutvecklingsbehovet genom sina användares behov. Ett utbildningstillfälle med rubriken *Svensken och den digitala kompetensen*, leddes av en medförfattare till Internetstiftelsens rapport *Svenskarna och internet 2017*, som kartlägger svenska folkets digitala medievanor (Internetstiftelsen 2018). IKT-samordnare A förklarar att tanken som låg bakom valet av ämne, var att "om vi ska prata om vår egna kompetens, så måste vi prata om var våra användare befinner sig". Vidare berättar IKT-samordnare B att även då utbildningstillfällets ämne var så kallat samhällsutvidgat, var det av största vikt att ämnet alltid sattes i relation till folkbibliotekets sammanhang. Idén om det situerade lärandet utgår från tanken att kunskap får sin mening genom det sammanhang den presenteras i eller i relation till. Således finns risken att vidlyftiga ämnen inom utbildningen upplevs för abstrakta, vilket blir ett hinder i meningsfull kompetensutveckling (Lave & Wenger 1998, s 34). Organisatörerna visar indirekt förståelse för sådan tveksamhet, och har följaktligen varit måna om att utbildningstillfällena alltid utgår från ett biblioteksperspektiv så att "det inte blir ur ett perspektiv som ingen här kan relatera till", menar IKT-samordnare B.

Att anta en breddad ämnesmässig ansats i internutbildningen i fråga, kan peka på att folkbiblioteket vill identifiera sin funktion inom den samhällsliga informations- såväl som sociala infrastruktur som det ingår i. Enhetschef B menar att en bred målgrupp innebär ett brett uppdrag:

Det är en del av folkbibliotekens kärna att vi gör många olika saker för många olika målgrupper. Vi är till för alla och vi har ett brett uppdrag och det innebär att vi måste jobba på många fronter. Det är också en utmaning – att räkna till för det. Inte göra allt och inte göra det som är andras uppdrag och samtidigt blir det svårare och svårare att se var den gränsen går.

Enhetschef B

Enhetschef B syftar på i ovanstående uttalande, är ett tema som återkommer i informanternas intervjuer. I takt med att samhället digitaliseras, har också

samhällstjänsterna digitaliserats. Till följd av att samhällets institutioner och myndigheter digitaliserar sina tjänster har ett stort behov av digitalt stöd uppstått bland medborgarna. IKT-samordnare B beskriver att:

Man känner att det är många som behöver ha hjälp med de tjänster som finns på nätet, och som kräver lite mer tankeverksamhet bakom dem om man kan uttrycka det så. Med blanketter som ska lämnas in, med ansökningar, med att få en utskrift på sin kontoutdrag och medhjälp att betala en räkning, eller liknande. Det är inte alltid det är så bekvämt för oss att hjälpa till med detta; vi har inte alltid kunskaperna.

IKT-samordnare B

Kanske är det här den digitala klyftan i samhället gör sig som mest konkret gällande. Folkbibliotekens arbete med medborgarens digitala kompetensutveckling är nära kopplad till dennas förmåga att kunna tillgodogöra sig den information som är nödvändig för att fullvärdigt kunna delta i demokratiska processer – och delta i samhället. Bibliotekslagen anvisar att folkbiblioteken ska "verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet" (SFS 2013: 801 7§). Med den utgångspunkten åläggs folkbiblioteken själva att avgränsa sin samhällsservice, och avgöra vilka uppgifter som är deras eller andra instansers uppdrag. Enhetschef B resonerar vidare:

Samtidigt tänker jag att ser man att vårt uppdrag är att rusta demokratiska samhällsmedborgare med de här förmågorna att kunna ta till sig information, så är det en del av vårt uppdrag – sedan behöver vi hjälpas åt inom samhället. Jag tror att biblioteket kan vara en arena eller en ingång, och där behöver vi hjälp från myndigheter eller andra samhällsfunktioner som digitaliserar sina tjänster. Vi behöver mötas halvvägs där och då är samverkan ett svar på hur man kan göra det.

Enhetschef B

Jag tolkar uttalandet så att enhetschef B anser att den här typen av samhällsservice ingår i folkbibliotekets uppgift, men att för att denna typ av verksamhet skall vara resursmässigt möjlig behöver biblioteket samverka med instanserna som de digitaliserade samhällstjänsterna utgår ifrån. Hen får medhållande från IKT-samordnare B som beskriver att framtida strategier för ett sådant arbete skulle vara att; "öppna upp för nya samarbetspartners och nya sätt att jobba".

Till följd av allmänhetens tillgång till digitala informationssökningsverktyg har pedagogiskt arbete kring digital informationssökning, källkritik och relaterade kompetenser hamnat i förgrunden i diskussionen kring folkbibliotekens samtida och framtida funktion. De politiska kraven och forskningssamfundets intresse för en sådan pedagogisk funktion är kännbara vid folkbiblioteken. Denna har kommit att bli en effektiv hävstång i bibliotekariens professionella utveckling och legitimering (Lindberg 2015, ss. 28, 30-32; Alneng 2017, ss. 8-9). Internutbildningens organisatörer berättar att de under utbildningens inledande fas inventerade aktuella ämnen som diskuterades vid folkbiblioteket inom bibliotekskontexten; "första terminen handlade mycket om källkritik, filterbubblor, etcetera", säger IKT-samordnare B. Ämnen som direkt kopplar till problematik som omger informationssökning under digitala förutsättningar syns i

internutbildningens program, så som *Faktaresistens*, *Algoritmer i samhället*, *Integritet och säkerhet på nätet*, m.fl. Flera utbildningstillfällen i internutbildningens program är akademiskt förankrade och leds av föreläsare från universitet och högskolor i Sverige eller utomlands; så är exempelvis fallet med *Algoritmer i samhället*. Liksom förekommer inom fler professioner, existerar en omtalad kunskapsklyfta mellan teori och praktik inom biblioteksområdet (Hansson et al. 2018, s. 32). Bibliotekslagens ändamål (SFS 2013:801 2§) är formulerad så att all offentligt finansierad biblioteksverksamhet tilldelas ett delat ansvar att främja intresset för folkbildning samt för forskning; följaktligen är kunskapsutbyte mellan forskningsvärlden och yrkesutövare av särskild vikt vid folkbiblioteken. Således kan internutbildningen i fråga betraktas som ett gränsöverskridande objekt som verkar för att sammanlänka två separerade praktikgemenskaper, och potentiellt bana väg för samverkan och kunskapsutveckling mellan praktikgemenskaperna (Lave & Wenger 1998, s. 104).

En märkbar positionsförflyttning av samhällets kulturinstitutioner är märkbar. I informationshänseende liknar verksamheter vid organisationer inom olika sfärer i högre grad varandra; informationskulturerna i samhället flyter samman. Folkbiblioteken befinner sig i en marknadskontext där de behöver konkurrera med offentliga såväl som privata marknadskrafter (Lindqvist & Söderlind 2009, s. 234; Carlsson 2013, s. 13). IKT-samordnare A beskriver att folkbibliotekets användare lever i en kontext där deras förväntningar baseras på en hög standard som utgår utifrån kommersiella marknadsprodukter:

Det finns sådana element på vår hemsida till exempel, som man kan känna inte motsvarar ett användarvänligt gränssnitt idag – och vi kan tappa folk på grund av detta. [...] Det uppstår väldigt snabbt en stor frustration när vi inte lever upp till de mest grundläggande förväntningarna på hur en digital tjänst ska fungera, och det här gäller ju också när vi köper in tjänster utifrån.

IKT-samordnare A

Den här typen av frågor som rör tekniska aspekter av digitala resurser är inte nödvändigtvis enbart tekniska. I en sociokulturell förståelse av tekniska verktyg är dessa sociala alster – sett utifrån den kontext de har konstruerats och för vilket ändamål. Således är tekniska frågor också sociala frågor. Ett tekniskt element så som det användargränssnitt som möter användaren, påverkar i vilken omfattning användaren kan motta och förstå den information som delges. Därtill spelar gränssnittets estetiska utformning en stor roll för hur användaren uppfattar institutionens identitet och grad av professionalitet – utformningen är en kommunikativ aktör i sig själv (Pomerantz & Marchionini 2007, ss. 518-519). "Vi har många olika roller tänker jag. En av mina stora utgångspunkter i det här arbetet har ändå varit att det är en väldigt diversifierad grupp människor som besöker folkbiblioteken, kanske större än någon annanstans i samhället", berättar IKT-samordnare A. I relation till folkbibliotekets diversifierade uppdrag och användare är frågor som rör användarorienterade tekniska frågor komplex. Att vara teknologiskt relevant har olika betydelser i olika kontexter. Inom demokratiseringsuppdraget ryms uppgiften att jämna ut kunskapsklyftor, således kan det sägas vara av största relevans att det digitala biblioteket framförallt möter människor

med särskilda och olika behov. Å andra sidan är därtill folkbibliotekets ändamål att främja kulturutövning och upplysning och folkbiblioteken strävar mot att vara en facilitator för självutveckling. De behöver möta användarens digitala kompetensnivå såväl som utmana den för att kunna stimulera användarens utveckling (Fichtelius 2017, ss. 426-42; Jones 2017, s. 246). Ett tekniskt utvecklingsarbete är kopplat till en förståelse av en organisations samhälleliga och sociala identitet. Inom en praktikgemenskap är en gemensam värdegrund som tydligt knyter an till organisationens långsiktiga mål, grundläggande för att stimulera vägar till att utveckla gemensamma yrkespraktiker (Wenger 1998, ss. 7-8, 116).

6 Slutsatser

I kapitlet presenterar jag de slutsatser som jag har dragit av studiens analys och resultat. Slutsatserna är delvis av sammanfattande natur, där de resonemang som har drivits i uppsatsens analys- och resultatkapitel har komprimerats. För tydlighets skull struktureras slutsatserna efter studiens forskningsfrågor, och sammanfattas i ett enskilt avsnitt. Därefter ges förslag till forskningsutveckling i ett avslutande avsnitt.

Slutsatserna som presenteras utgår från uppsatsens syfte och forskningsfrågor, samt Lave och Wengers (1991; 1998) teoretiska ramverk kring praktikgemenskaper. De centrala teoretiska begreppen som fokuseras är; mening, praktik, gemenskap, identitet, artefakter, gränsöverskridande objekt, den medierande aktören, samt perifert deltagande. Uppsatsens syfte är att bidra till en förståelse för hur folkbiblioteken arbetar för att stärka bibliotekariernas digitala kompetens och mer specifikt hur folkbibliotekarien förstår digital kompetens och hur detta ges uttryck i folkbibliotekets internutbildning.

Vilken innebörd tillskriver folkbibliotekarien digital kompetens?

Folkbibliotekariernas förståelse av digital kompetens är avhängig deras praktik och yrkesidentitet. De utgår i mindre grad från sig själva och deras individuella digitala kompetensutveckling i deras svar, och i större grad utifrån sin pedagogiska roll och det uppdrag folkbiblioteket har gentemot samhället och sina användare. I studien framträder att deras förståelse av digital kompetens är nära förenat med individens förmåga att delta i samhället. Således förstår bibliotekarierna digital kompetens som ett socialt deltagande. Detta kan förklara den bild som framträder av att bibliotekarierna på flera sätt förstår kraven på den professionella digitala kompetensen genom ett användarorienterat perspektiv. Att folkbibliotekarien anknyter digital kompetens till individens förmåga att delta i samhället tar olika uttryck. Det kan anta en mer eller mindre bokstavlig innebörd genom att avse kunskaper om hur man praktiskt lever i det svenska samhället. Företag, organisationer och myndigheter har till större del digitaliserat sin verksamhet och service, och bibliotekarien lyfter återkommande digital kompetens som en förmåga att använda dessa digitaliserade samhällstjänster. Folkbibliotekarien relaterar också digital kompetens till individens förmåga att förhålla sig källkritiskt till den representation av kunskap som finns på internet. Samt att förstå hur de kommersiella kunskapsbanker och söktjänster som vi använder påverkar sökresultat och vilken information som görs tillgänglig.

I stor utsträckning förstår bibliotekarien digital kompetens som en kunskap snarare än en förmåga. Bibliotekarierna uttrycker att det digitala självförtroendet är den avgörande faktorn i individens förmåga att använda digitala tjänster och verktyg. Bibliotekarien beskriver att ett arbete med att utveckla medborgarens digitala kompetens bör fokuseras runt att höja deras digitala basnivå, så att nästa steg i mötet med digitala tjänster och

verktyg inte är fullt så utmanade. Digital kompetens förstås inte enbart som teknisk kunskap om specifika digitala verktyg, utan också en förståelse för den digitala teknikens utveckling och omgivande omständigheter; så som den standardisering av digitala verktyg och tjänster som innebär att digitala tjänster och verktyg i högre grad utgår från likartade tekniska funktioner. Standardiseringen av funktionerna underlättar användarens anpassning till nya digitala verktyg och är i konsekvens ett gränsöverskridande objekt.

Det framträder att samtliga bibliotekarier har mer eller mindre olika förståelse av idén om det digitala biblioteket. Det framträder är en konkret förståelse där digital teknik, digitala tjänster eller digitaliserat material i olika konstellationer utgör det digitala biblioteket, men också tolkningar där resurser som vägleder användaren i användningen av det digitala biblioteket inbegrips – så som bibliotekarien. I ett sådant perspektiv framträder det digitala biblioteket som ett sociotekniskt system som innefattar tekniska informationslösningar såväl som social samverkan. Att bibliotekarien fokuserar sin förståelse av det digitala biblioteket genom dess funktion för användaren – och inte nödvändigtvis genom konkreta tekniska lösningar, ser jag som ett tecken på att de förstår sin professionella roll genom sitt folkbildande och demokratiserande uppdrag.

Hur förstår folkbibliotekarien sitt uppdrag med digital kompetens?

Bibliotekarierna betraktar arbetet med medborgarens digitala kompetensutveckling i ett demokratiserande perspektiv. Yrkesidentiteter skapas inom en praktikgemenskap genom att vissa föreställningar reproduceras i samspel med andra. I det här ljuset kan bibliotekslagen – och mer specifikt det demokratiserande uppdraget, ha verkat som ett meningsskapande gränsöverskridande objekt som förenat bibliotekariernas förståelse för deras gemensamma mål. Uppdraget med att stärka medborgarens digitala kompetens ses som en naturlig utveckling av folkbibliotekens uppdrag att verka för demokratisering i samhället, särskilt i anslutning till vad som i bibliotekslagen formuleras som att bibliotekens ska verka för fri åsiktsbildning. I relation till samtidens utmaningar som relaterar till fragmentering och åsiktpolarisering i samhället, styrs folkbiblioteket politiskt mot att ta en större roll i utvecklingen av medborgarens digitala kompetens. I med digitaliseringen i samhället har ett behov av pedagogiskt arbete kring digital informationssökning, källkritik och relaterade kompetenser hamnat i förgrunden. Bibliotekarien visar stor medvetenhet kring dessa diskurser och förmedlar att sådana frågor är folkbibliotekets angelägenhet.

Till följd av utbredningen av avancerad informationsteknik har bibliotekens informationsmonopol brutits, men också lett till kvalificerade praktiker vid folkbiblioteket som kräver att bibliotekarierna inte enbart tillhandahåller informationen utan också vägleder användaren i förståelsen av den och dess omständigheter. Bibliotekarierna inbegriper utjämnandet av digitala kunskapsklyftor som ett led i det övergripande demokratiserande arbetet med att utjämna kunskapsklyftor. De förstår delvis sitt pedagogiska uppdrag med medborgarens digitala kompetensutveckling som kompensatoriskt. I det här fallet kan också den kompensatoriska uppgiften fungera som ett gränsöverskridande objekt, genom bibliotekets och andra välfärdsprofessioners

ömsesidiga kompensatoriska funktion. I ett sådant arbete har ser bibliotekarien att det är nödvändigt att möta varje medborgares individuella behov genom att bistå den enskilde användaren med en bred uppsättning insatser kring digital kompetens. I dagsläget finns begränsade möjligheter att bistå med sådana individuella insatser, och ett behov av ett utvecklingsarbete kring sådana praktiker identifieras. I ett sådant arbete har bibliotekarien identifierat samverkan med andra aktörer som en central strategi. Detta särskilt i anslutning till pedagogiskt arbete som relaterar till individens möjlighet att använda digitaliserade samhällstjänster. Dessa tjänster utgår inte från bibliotekens egen verksamhet och är således artefakter med gränsöverskridande funktioner då de har blivit en central del av bibliotekspraktiken.

I relation till folkbibliotekets diversifierade uppdrag och användare, är frågor som rör digitalisering och teknik vid folkbiblioteket komplex. Jag ser att folkbiblioteket i fråga är insatta i olika digitala tjänster och verktyg som finns att tillgå, och är relevanta för deras verksamhet. Bibliotekarien intar en användarorienterad hållning i utvecklingen av det digitala biblioteket och digitala verktyg vid biblioteket. Det enskilda biblioteket har inte resurser att utveckla digitala lösningar som är avsedda enbart för det enskilda biblioteket. I stället köper folkbiblioteket i fråga i allt större utsträckning digitala tjänster från privata men väletablerade företag vars tjänster är utvecklade för bibliotek; således intar folkbiblioteket en unik position i en samhällelig digital kontext. Bibliotekarien återkommer till att avsikten med att införa digitala lösningar vid folkbiblioteket är att frigöra tid och resurser för att bibliotekarierna i större omfattning ska kunna ägna sig pedagogiska verksamheter och praktiker som ser till det mänskliga mötet. Vidare ser bibliotekarien att vara teknologiskt relevant för sina användare har olika betydelser i olika kontexter. Inom demokratiseringsuppdraget ryms uppgiften att jämna ut kunskapsklyftor, men också att vara en facilitator för medborgarens självutveckling. Folkbiblioteket behöver möta användarens digitala kompetensnivå såväl som utmana den för att kunna stimulera användarens utveckling – och utveckla verksamheter och program som speglar denna ingång.

Vilka intentioner hade folkbiblioteket med internutbildningen?

Bibliotekarierna uppfattar kompetensutveckling som en av bibliotekets direkta eller indirekta kärnverksamheter. I egenskap av en kvalitetssäkrande praktik möjliggör kompetensutveckling för bibliotekarierna att uppfylla sin professionella roll; och därmed röra sig mot ett större deltagande i praktikgemenskapen. Bibliotekarierna är de eniga om att den enskilda medarbetaren har ett delat ansvar med ledningen att utveckla den egna kompetensen och tillgodogöra sig kompetensutveckling. Ett tema som tydligt framträder i bibliotekariens förståelse av internutbildningen är att den är en del i en större kompetensutvecklande arbete vid biblioteket. Bibliotekarierna menar att internutbildningens breda ansats och formella organisation behöver kompletteras med kontinuerliga kompetensutvecklande insatser som ger medarbetarna mer specifik och praktisk kunskap – särskilt i anslutning till folkbibliotekets specifika digitala resurser. Jag identifierar att den kompetensutvecklande utmaningen ligger i att balansera formella och informella lärandeaktiviteter i organisationen. Att betrakta kompetensutveckling som del av kärnverksamheten vid biblioteket kan få konsekvensen att informell

kompetensutveckling integreras i den dagliga verksamheten. Jag ser att avgörande bakomliggande orsaker till att folkbiblioteket genomförde internutbildningen var medarbetarnas initiativtagande och pådrivande, samt att internutbildningen mottog externt ekonomiskt stöd. Följaktligen ser jag att det finns anledning att ifrågasätta om kompetensutvecklingens ställning som kärnverksamhet speglats i den enskilda internutbildningens organisation. Då grundläggande motiv som inte utgår från bibliotekets ledning, är bakgrunden till internutbildningens genomförande.

Digital kompetens identifieras som ett underutvecklat område vid folkbiblioteket. Den digitala klyfta som existerar i samhället gör sig även gällande inom folkbiblioteket. Uppsatsens informanter har sett att medarbetarnas digitala insikt och förmåga är ojämlik och påverkar medarbetarnas förmåga att delta i digitala verksamheter. Således har digitala kunskapsskillnader begränsat bibliotekarierna i möjligheten att delta i sin praktikgemenskap och röra sig från ett perifert deltagande i praktikgemenskapen. Sådan utveckling relateras till individens kunskaps- och identitetsutveckling inom sin praktikgemenskap. I en sådan förståelse kan individen som inte är införstådd i den digitala informations- och medieorganisationen hållas tillbaka i sin yrkesutveckling. Behovet av digital kompetensutveckling på bred front vid Sveriges folkbibliotek bekräftades av att internutbildningen tilldelades regionalt ekonomiskt stöd – detta bidrog till internutbildningens interna legitimering. Internutbildningens organisatörer förmedlar att den samhälleliga diskursen lade vikt vid folkbibliotekariernas pedagogiska roll i relation till medborgarens digitala kompetens – särskilt vad avser källkritiska förmågor i en digital kontext. I relation till sådana kompetenskrav, samt folkbibliotekets breda folkbildande uppdrag och diversifierade användargrupp, antogs en bred ansats i internutbildningens ämnesmässiga innehåll. Genom internutbildningens övergripande ansats vill organisatörerna förmedla en slags kontextualisering av digitaliseringen, och folkbibliotekets potentiella funktion inom detta sammanhang. Förhoppningen var att en digital omvärldsförståelse skulle bidra till en större digital självsäkerhet hos bibliotekarierna. Jag ser att en sådan tankegång inte är ogrundad då ett hinder för en hållbar implementering av ny teknik inom organisationer är att den nya teknikens kontext eller omkringliggande metoder för användning, inte blivit fullt greppbar för medarbetaren – och har därför inte syntetiserats i den egna yrkesidentiteten. Det vill säga att även om ny teknik har introducerats och till viss mån anammats av folkbibliotekets bibliotekarier, så kan en brist på engagemang i eller svårigheter att se teknikens vidgade mening, bli ett hinder i en effektiv upptagning av nya praktiker vid biblioteket. Nya praktiker vid organisationer kan därför behövas konkretiseras genom externa visioner, kontexter och användningsområden, via aktiviteter så som internutbildningen ifråga.

Mentala eller reella gränsdragningar mellan de digitala och de fysiska praktikerna vid folkbiblioteket i fråga har varit ett bidragande motiv för internutbildningens riktning. Kommunikativa uppdelningar mellan det fysiska och det digitala biblioteket bidrar till att en uppfattad gränsdragning fortsatt gör sig gällande. Förhoppningen har varit att en vidgad förståelse för digitaliseringens utbredda infrastruktur, skulle kunna lösa upp den bildliga och bokstavliga uppdelning mellan digitala och fysiska biblioteket, som sågs

som ett hinder för att alla inom organisationen ska kunna ta till sig digitala kompetenser. I detta kan avläsas att en form av förflyttning av ett djupgående förhållningssätt inom praktiken, som går tillbaka till hur individen uppfattar meningsskapande praktiker och ser på sin egen roll inom praktiken – och därmed också har blivit identitetsgrundat.

Internutbildningen planerades och organiserades av bibliotekets medarbetare med ett system- eller IKT-samordnande ansvar. Internutbildningens initiativtagare ingick i en inofficiell arbetsgrupp med fokus på digitalisering och IKT-samordning. Således ägde bibliotekarierna inom denna grupp medlemskap inom flera officiella och inofficiella arbetsgrupper inom praktikgemenskapen. Detta kan ha stimulerat initiativtagandet till internutbildningens genomförande genom att kommunikativa gränser inom praktikgemenskapen – så som mellan enheter, kunnat överbryggas. Bibliotekarierna använder sina dubbla medlemskap i olika praktikgemenskaper inom organisationens praktikgemenskap för att initiera kommunikativa lärandeaktiviteter som överför kunskaper inom en arbetsgrupp till praktikgemenskapen i stort – därmed antar internutbildningens organisatörer rollen av en medierande aktör. Ambitionen fanns att involvera övriga medarbetare vid folkbiblioteket i urformningen av utbildningen, genom att medarbetarna hade möjlighet att ge förslag till utbildningens ämnesmässiga innehåll. Jag ser att en sådan påverkansmöjlighet kan ha inneburit att deltagarna har bemött lärandesituationen som meningsfull genom att de har investerat i aktiviteten. Utbildningstillfällena filmades för att kunna distribueras internt till den personal som inte kunde närvara vid utbildningen. Det var uttalat obligatoriskt att se föreläsningarna i efterhand om man inte kunde närvara vid utbildningstillfället; detta var ett led i utbildningens motiv att bidra till en jämlikare digital kompetens vid biblioteket. En sådan gemensam kunskapsbas kan fungera identitetskapande över gränser inom praktikgemenskapen. Vidare möjliggjordes gränsöverskridning gentemot externa praktiker, genom att internutbildningen efterhand öppnades upp för deltagare inom kommunen och så småningom regionen. Att facilitera nätverkande och eventuell samverkan mellan folkbiblioteket och relevanta externa verksamheter, framträder som ett motiv i internutbildningens genomförande.

Hur har folkbibliotekariens förståelse av digital kompetens informerat internutbildningen?

I internutbildningens organisation och ämnesmässiga innehåll syns en vidgad syn på digital kompetens som speglar den breddade ansats som folkbiblioteket avsåg. Ämnes- och innehållsmässigt är internutbildningen varierad, men vidhåller alltid kopplingen till det digitala övergripande temat, samt utgår från en folkbibliotekskontext. Ett professionsperspektiv gör sig synlig i folkbibliotekariens förståelse av den egna digitala kompetensen, som i hög grad utgår från deras pedagogiska roll och folkbibliotekets demokratiserande uppdrag. I uppsatsens informanternas resonemang framträder det att bibliotekarien i digital kompetens, inbegriper en slags omvärldsförståelse för digitaliseringens implikationer i ett strukturellt samhälleligt perspektiv. Detta syns ämnesmässigt i internutbildningens sammantagna innehåll, och mer precist i enskilda utbildningstillfällen. så som i utbildningstillfället med rubrikerna Framtiden skapas tillsammans som kretsade kring bibliotekets framtida roll i det globaliserade samhället

där tillgången till information har demokratiserats. Genom en kontextualisering av digitaliseringen kan ny teknik bli mer greppbar för medarbetaren. Bibliotekarien framhåller att ett så kallat digitalt självförtroende indirekt inbegrips i digital kompetens. Den är en avgörande faktor i individens inställning till ny teknik, och följaktligen förmågan att använda digitala tjänster och verktyg. Kommunikativa uppdelningar mellan det fysiska och det digitala biblioteket kan stå i vägen för en god utveckling vid folkbiblioteket menar bibliotekarien. Att förmedla en vidgad förståelse för digitaliseringens utbredda infrastruktur, betraktades också som en strategi i lösa upp mentala eller reella gränsdragningar mellan de digitala och de fysiska praktikerna vid folkbiblioteket.

Folkbibliotekarien relaterar digital kompetens till individens förmåga att delta i samhället – att praktiskt och intellektuellt kunna orientera sig i samhällets digitaliserade verksamheter. Relaterat till folkbibliotekets uppgift att verka för kunskap kring informationsteknik, samt att bidra till fri åsiktsbildning – så som det anges i bibliotekslagen, ser bibliotekarien att det är folkbibliotekets angelägenhet att arbeta pedagogiskt med medborgarens källkritiska kunskaper i digital kontext. I internutbildningen framträder det att sådana ämnen upptar en prioriterad ställning. Särskilt i internutbildningens inledande fas, behandlades ämnen som rör digitaliseringens medföljande problematik, så som: Faktaresistens, Algoritmer i samhället, Integritet och säkerhet på nätet och Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Detta är aktuella ämnen som speglar vilka frågor som är framträdande i biblioteksdebatten i relation till digital kompetens. Relaterat till medborgarens praktiska möjligheter att delta i samhället, lyfter bibliotekarien återkommande individens förmåga att använda digitaliserade samhällstjänster, så som avser att offentliga och privata instanser i samhället till stor del har digitaliserat sin verksamhet och service. Jag kan inte se att denna komponent i bibliotekariens förståelse av digital kompetens, representeras i internutbildningen. Detta kan bero på att man inom folkbiblioteket inte har enats kring ansvarsfrågan för sådana verksamheter – således har sådana praktiker inte fullt kunnat upptas inom praktikgemenskapens yrkesidentitet.

Vidare förstår folkbibliotekarien sitt demokratiserande uppdrag i relation till att folkbiblioteket också ska bistå individen i självutvecklande syften. Folkbibliotekets diversifierade användargrupp innebär att biblioteket behöver utveckla verksamheter och program som kan möta och utmana flera olika digitala kompetensnivåer. Ämnen som representerar folkbibliotekets roll i medborgarens kulturutövande, snarare än i dess basala informationskompetens, framträder i utbildningstillfällena med rubrikerna Biblioteken i en digital och social värld, Kommunikation med rörlig bild, och Spelkultur på bibliotek. I dessa behandlas ämnen som handlar om de kommunikativa praktiker som har medföljt digitaliseringen av samhället, och därmed relateras till individens möjligheter att delta i samhällets olika sociala sfärer. Vidare var vissa av dessa utbildningstillfällen mer praktiskt orienterade och interaktiva. I fallet med Spelkultur på bibliotek, innefattade detta ett konkret interaktivt moment där deltagarna fick programmera och konstruera robotar. Bibliotekarierna ger uttryck för att de inte lyfter in systemförståelse, eller i större utsträckning teknisk kunskap om specifika

digitala tjänster och verktyg i digital kompetens. De relaterar i stället individens förmåga att interagera med digitala resurser till en slags grundläggande teknisk förståelse och förtrogenhet med digitala verktyg, som härleds till individens erfarenhet av digital standardisering. Utifrån den ingången till digital kompetensutveckling var organisatörernas ambition att inkludera praktiska moment där deltagarna fick teknisk erfarenhet av olika digitala resurser. Detta betraktades också som ett led i att stärka medarbetarens digitala självförtroende. Dock genomfördes sådana moment enbart i liten utsträckning i internutbildningen på grund av resursbegränsningar. I ett praktikgemensamt perspektiv är interaktion med tekniska verktyg inom praktiken av särskilt värde, då sådana är artefakter som kommunicerar gemensam praktik och historia till praktikmedlemmen och bidrar till ett minskat perifert deltagande i praktikgemenskapen. Nyintroducerade artefakter – som i fallet med internutbildningens robotar, agerar också som gränsöverskridande objekt genom att de ger deltagarna insikt i andra praktiker.

6.1 Sammanfattande slutsats

Min avsikt i uppsatsen i fråga har varit att bidra till förståelsen för hur folkbibliotekarien förstår digital kompetens och hur folkbiblioteket arbetar kompetensutvecklande för att stärka bibliotekariernas digitala kompetens. I uppsatsen behandlar jag vilka bakomliggande föreställningar kring digital kompetens som motiverat och styrt organisationen av en internutbildning med digital inriktning vid ett folkbibliotek i Sverige. I studien framträder att folkbibliotekariens förståelse av digital kompetens är nära förenad med deras praktik och yrkesidentitet. De förstår den egna digitala kompetensen i ett professionsperspektiv genom sin pedagogiska roll i medborgarens digitala kompetensutveckling – och betraktar denna rollen i ett demokratiserande perspektiv. Liksom inom andra välfärdsprofessioner, betraktar delvis folkbibliotekarien sitt pedagogiska uppdrag med medborgarens digitala kompetensutveckling som kompensatoriskt. Digital kompetens knyts till individens förmåga att delta i samhället. Sådan förmåga relateras till medborgarens förmåga att använda digitaliserade samhällstjänster; att förhålla sig sök- och källkritiskt till den information som finns på internet, samt att delta i digitala kommunikativa praktiker, som relateras till sociala och självutvecklande syften. Vidare framträder en övergripande ingång till digital kompetens hos folkbibliotekarien, där denna förstås som en kunskap snarare än en förmåga. Detta relaterar bibliotekarien till individens digitala självförtroende som betraktas som en avgörande faktor i individens förmåga att använda digitala tjänster och verktyg. Folkbibliotekariens vidgade förståelse av digital kompetens gör sig gällande i internutbildningen genom dess övergripande ansats. Internutbildningen betraktas som en utgörande del i folkbibliotekets kompetensutvecklande arbete, som behöver kompletteras med kontinuerliga och praktisknära insatser. Utifrån folkbibliotekets demokratiserande uppdrag och diversifierade användargrupp, antogs en bred ansats i internutbildningens ämnesmässiga innehåll. Avsikten var att förmedla en kontextualisering av digitaliseringen, och folkbibliotekets potentiella funktion inom detta sammanhang. Reella och kommunikativa gränsdragningar mellan digitala och fysiska praktiker vid folkbiblioteket, sågs som ett hinder för den digitala

kompetensutvecklingen inom organisationen. Den bakomliggande tanken var att en utvecklad digital omvärldsförståelse hos medarbetarna, skulle kunna bidra till att överbrygga gränsdragningar mellan det digitala och fysiska biblioteket och leda till en större digital självsäkerhet hos bibliotekarierna. Vidare var internutbildningen öppen för externa deltagare inom kommunen och så småningom regionen. Att facilitera nätverkande och eventuell samverkan mellan folkbiblioteket och relevanta externa verksamheter, framträder som ett motiv i internutbildningens genomförande.

Lave och Wengers (1991; 1998) teoretiska ramverk kring praktikgemenskaper har verkat i uppsatsen genom att lyfta hur lärande aktiviteter – så som internutbildningen vid folkbiblioteket i fråga, bidrar till att forma praktik och yrkesidentiteter inom en organisation. I ett praktikgemensamt perspektiv skapas yrkesidentiteter inom en praktikgemenskap genom att vissa föreställningar reproduceras i socialt samspel med andra. Genom att facilitera kompetensutvecklande praktik inom folkbibliotekets praktikgemenskap, förstås internutbildningen i uppsatsen som ett gränsöverskridande objekt i sig – och internutbildningens organisatörer som medierande aktörer. Genom olika gränsöverskridande objekt och praktiker inom internutbildningens kontext kan digitala kunskapsklyftor utjämnas bland bibliotekarierna. Därmed kan bibliotekarien vidare uppfylla sin professionella roll och röra sig från ett perifert deltagande i praktikgemenskapen, mot ett fullvärdigt sådant.

6.2 Förslag till forskningsutveckling

I föreliggande uppsats har organisationen av kompetensutvecklande aktiviteter varit central, och därmed är det organisatörernas perspektiv som har framkommit. Uppsatsens resultat hade troligtvis förmedlat helt andra infallsvinklar om deltagare i internutbildningen vid folkbiblioteket hade informerat studien. Därav hade det varit av intresse att lyfta deltagarnas perspektiv i sådana kompetensutvecklande aktiviteter – också med utgångspunkt i att forskning på kompetensutveckling inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet syns i liten representation. Särskilt ser jag att värdefulla insikter hade kunnat utvinnas om deltagarperspektivet studerades med vidgad tvärvetenskaplig ingång som kombinerade Lave och Wengers (1991; 1998) teorier kring praktikgemenskaper med ett kognitionspsykologiskt perspektiv. Den ingång till kunskapsutveckling som Lave och Wenger (1991; 1998) tar, handlar i stor utsträckning om den varseblivning som uppstår under interaktiva moment, så som i mötet med digitala artefakter. Detta är inte långt ifrån vad som studeras inom det kognitionsvetenskapliga fältet, och jag tror att sådana ingångar kan bidra med ytterligare insikter i vad som händer med människor i lärandesituationer. Vidare hade de resultat och slutsatser som utvunnits genom denna uppsats fått vidgad relevans om underlaget använts för generalisering inom forskningsfältet. Genom en studie som fokuserade ämnet genom en mer kvantitativt orienterad metod, hade värdefulla insikter och nya perspektiv på uppsatsens resultat framkommit – och kunnat bidra till en vidgad insikt i vilka strategier som syns vid svenska folkbibliotek i arbetet med digital kompetensutveckling.

Referenser

- Ahrne, G. och Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Alneng, M. (2017). *Folkbibliotek i förändring – navigera med medie- och informationskunnighet*. Lund: BTJ Förlag.
- Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber.
- Alvesson, M. och Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Attebury, R. (2017). The Role of Administrators in Professional Development: Considerations for Facilitating Learning Among Academic Librarians. I *The journal of Academic Librarianship*, vol. 43.
<https://doi.org/10.1080/01930826.2018.1468190>
- Axiell (u.å.). *Utskriftslösning för bibliotek*.
<https://www.axiell.se/produkter-tjanster/for-lantagare/utskrifter/> [2019-06-05]
- Axiell Media (2018). *Biblio – bibliotekets digitala böcker på ett ställe*.
<https://www.axiellmedia.com/bibliotekstjanster/biblio/> [2018-04-16]
- Bawden, D. (2001). Information and digital literacies: a review of concepts. I *Journal of Documentation*, 57(2).
<https://doi.org/10.1108/EUM0000000007083>
- Blom, K. och Tell, L. (2017). *Skolbibliotekarien som gränsöverskridare: En studie av skolbibliotekariers roll i skolans praktiklandskap*. Masteruppsats, Institutionen för kulturvetenskaper. Lund: Lunds universitet.
- Buckland, M. K. (1991). Information as Thing. I *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5).
[https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199106\)42:5%3C351::AID-ASI5%3E3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5%3C351::AID-ASI5%3E3.0.CO;2-3)
- Calhoun, E. och Joyce, B. (2010). *Models of professional development: a celebration of educators*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Calhoun, K. (2014). *Exploring digital libraries: Foundations, practice, prospects*. London: Facet.

Capurro, R. och Hjörland, B. (2003). The Concept of Information. I *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 37.
<https://doi.org/10.1002/aris.1440370109>

Carlsson, H. (2013). *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Dahlström, E. (1999) Manuel Castells tankar om informationsåldern. I *Sociologisk Forskning*, 36(4).

Datainspektionen (u. å.). *Dataskyddsförordningen GDPR*.
<https://www.datainspektionen.se/lagar--regler/dataskyddsförordningen/> [2018-04-22]

DIK (2011). *Rapport från arbetsgruppen om bibliotekariens framtida yrkeskompetens (rapp.)*. Stockholm: Saco.

Eriksson, C. och Zetterlund, A. (2008). Den svenska biblioteksgeografin. I *Svensk Biblioteksforskning*, 17(1).

Fichtelius, E., Enarson, E., Hansson, K., Klein, J. och Persson, C. (red.) (2017). *Den femte statsmakten: Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Stockholm: Kungliga biblioteket.

Greener, S. och Wakefield, C. (2015). Developing confidence in the use of digital tools in teaching. I *The Electronic Journal of e-Learning*, 13(4).

Gärdén, C. och Nowé Hedvall, K. (2014). *Lärande i biblioteket – Utvärdering av KUB-projektet (rapp.)*. Karlstad: Region Värmland.

Hansson, J., Hedemark, Å., Kjellman, U., Lindberg, J., Nolin, J., Sundin, O., och Wisselgren, P. (2018). Bibliotekarieprofessionen idag. I *Profession, Utbildning, Forskning, Biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession (rapp.)*. Stockholm: Kungliga Biblioteket.

IFLA (2016). *IFLA:s riktlinjer för kontinuerlig professionell utveckling – principer och best practice (rapp.)*. Haag: IFLA.

Internetstiftelsen i Sverige (2018). *Svenskarna och internet 2017 (rapp.)*. Stockholm: Internetstiftelsen i Sverige.

Internetstiftelsen i Sverige. (2019). *Svenskarna och internet 2018* (rapp). Stockholm: Internetstiftelsen i Sverige.

Johannsen, C.G. (2017). *Staff-Less Libraries: Innovative Staff design*. Cambridge, MA: Chandos Publishing.

Jones, E. (2017). The Public Library Movement, the Digital Library Movement, and the Large-Scale Digitization Initiative: Assumptions, Intentions, and the Role of the Public. I *Information & Culture: A Journal of History*, 52(2).
<https://doi.org/10.1353/lac.2017.0009>

Kock, H. (2010). Kompetensutveckling i företag – motiv och drivkrafter; Kompetensutveckling – strategier och metoder; Kompetensutveckling på arbetsplatsen – sammanfattande slutsatser och reflektioner. I Kock, H. (red.) *Arbetsplatslärande – att leda och organisera kompetensutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Kulturrådet (2009). *Betänkande av Kulturutredningen: Förnyelseprogram* (SOU 2009:16). Stockholm: Kulturrådet.

Kungliga biblioteket (2015). *Biblioteksplaner och dess uppföljning*.
<http://www.kb.se/bibliotek/Statistik-kvalitet/Uppdrag-planer/> [2018-08-14]

Lankes, D. R. (2008). Credibility on the internet: shifting from authority to reliability. I *Journal of Documentation*, 64(5).
<https://doi.org/10.1108/00220410810899709>

Lave, J. och Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate peripheral Participation*. New York: Cambridge University Press.

Limberg, L., Sundin, O. och Talja, S. (2012). Three Theoretical Perspectives on Information Literacy. I *HUMAN IT*, 11(2).

Lindberg, J. (2015). *Att bli bibliotekarie: Informationssökning och yrkesidentiteter hos B&I-studenter och nyanställda högskolebibliotekarier*. Diss. Borås: Högskolan i Borås.

Lindqvist, M. och Söderlind, P. (2009). *Informationskompetens: En grundbok*. Stockholm: Santérus Förlag.

Ljungberg, E. (2017). *Digital skillshare: Förstudie 2017* (Rapport). Malmö: Region Skåne.

Lloyd, A. och Talja, S. (red.) (2010). *Practising information literacy: bringing theories of learning, practice and information literacy together*. Wagga Wagga, NSW: Centre for Information Studies, Charles Sturt University.

Macevičiūtė, E., Nilsson, K., Wilson, T., Bergström, A. och Höglund L. (2014). The Case of the E-Book in “Small Language” Culture: Media Technology and the Digital Society. I *Knygotyra*, vol. 62.
<https://doi.org/10.15388/kn.v62i0.3608>

Mattern, S. (2014). Library as Infrastructure, i *Places Journal*, June 2014.
<https://placesjournal.org/article/library-as-infrastructure/> [2018-03-10]
Not: Artikeln saknar sidnumrering därför har detta ej kunnat anges i texten.

Mikoteket (2017). *Om Mikoteket*.
<https://mikoteket.se/om> [2018-04-11]

Mikoteket (2017). *Mikoteket*.
<https://mikoteket.se> [2018-04-11]

Pilerot, O., Hammarfelt, B. och Moring, C. (2017). The many faces of practice theory in library and information studies. I *Information Research*, 22(1).

Pomerantz, J. och Marchionini, G. (2007). The digital library as place, i *Journal of Documentation*, 63(4).
<https://doi.org/10.1108/00220410710758995>

Regeringsbeslut 1:62. *Uppdrag till Kungl. biblioteket om digitalt kompetenslyft*. Stockholm: Kulturdepartementet.
<https://www.regeringen.se/4b00cb/contentassets/f443204d687e45ae9d00084ae77029ef/uppdrag-till-kungl.-biblioteket-om-digitalt-kompetenslyft> [2018-04-20]

Regeringskansliet (2017). *Digital satsning på biblioteken för stärkt källkritik*.
<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/09/digital-satsning-pa-biblioteken-for-starkt-kallkritik/> [2018-04-20]

Regeringskansliet (2017:2). *Mål för digitaliseringspolitik*.
<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/digitaliseringspolitik/mal-for-digitaliseringspolitik/>[2018-07-20]

Region Skåne (2017). *Digital skillshare – att dela för att lära digitalt på bibliotek*.
<https://utveckling.skane.se/om-regional-utveckling/nyheter1/kultur/2017/digital-skillshare--att-dela-for-att-lara-digitalt-pa-bibliotek/> [2018-04-11]

Renman Claesson, K. (2012). Boken, författare och läsaren – en upphovsrättslig reflektion. I *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* (SOU 2012:10). Stockholm: Litteraturutredningen.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 1993:1617. *Ordningslag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1960:729. *Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Sinclair, T. N. (2017). Building a Learning Organization in a Public Library. I *Journal of Library Administration*, 57(6).
<https://doi.org/10.1080/01930826.2017.1291183>

SKL (2018). *Nu lanseras Dela Digitalt*.
<https://skl.se/naringslivarbetedigitalisering/digitalisering/nyhetsarkivdigitalisering/arkivdigitalisering/nulanserasdeladigitalt.10643.html> [2018-04-11]

Steiner, A. (2012). Läsarnas marknad, marknadens läsare: Reflektioner över litteraturens materiella villkor. I *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* (SOU 2012:10). Stockholm: Litteraturutredningen.

Svenska Unescorådet (2006). Unescos folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest 1994. I *Svenska Unescorådets skriftserie*, 1/2006. Stockholm: Svenska Unescorådet.

Svensk biblioteks förening (2014). *Bibliotekens internationella manifest* (rapp.). Stockholm: Svensk biblioteks förening.

Stover, M. (2004). The Reference Librarian as Non-Expert: A Postmodern Approach to Expertise. I *Reference Librarian*, 87(88).
https://doi.org/10.1300/J120v42n87_10

Sundin, O. (2004). Användarundervisning inför informationssökning i yrkeslivet: En kunskapsöversikt. I *HUMAN IT*, 7(2).

Sundin, O. (2012). Att hantera kunskap och information i den digitala samtiden. I *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* (SOU 2012:10). Stockholm: Litteraturutredningen.

Thunborg, C. (1999). Lärande av yrkesidentiteter: En studie av lärare, sjuksköterskor och undersköterskor. I *Linköping Studies in Education and psychology*, nr. 64. Linköping: Linköpings universitet.

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning Meaning and Identity*. New York: Cambridge University Press.

Bilagor

Bilaga 1: Blankett för informerat samtycke

I enlighet med de forskningsetiska riktlinjer som gäller för vetenskaplig publicering vid HT-fakulteterna, Lunds universitet, följer här kort information till dig som deltagare i ett studentarbete.⁸

För närvarande arbetar jag på min masteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap. Uppsatsens preliminära titel är *Digital kompetensutveckling: En fallstudie av kompetensutbildningen för personalen vid [organisationens namn]*. Uppsatsen är en fallstudie av internutbildningen med fokus på digital kompetensutveckling vid Stadsbiblioteket i Lund. Uppsatsens ansats är att lägga grunder för utveckling inom forskningsfältet biblioteks- och informationsvetenskap, och fungera som ett diskussionsunderlag för framtida biblioteksutveckling. Det finns inga kända risker med studien.

Inom ramen för fallstudien kommer det empiriska materialet att samlas in genom intervjuer och observationer. Intervjuerna uppskattas ta 45-60 minuter med varje informant. Med informantens godkännande ljudinspelas intervjun. Informanterna erbjuds att ta del av transkriberingen av deras intervju. Informanternas namn kommer i den publicerade uppsatsen att anonymiseras genom att deras namn ersätts med koder. Koderna kommer att avspegla roll och/eller befattning inom organisationen. Organisationsnamnet (d.v.s [organisationens namn]) kommer ej att anonymiseras.

Ansvar och kontakt

Helena Landström, Student vid ABM-masterprogrammet, Lunds universitet: [E-mail] [;] [Telefonnummer]

Uppsatsens handledare är Olof Sundin, professor i informationsvetenskap och biträdande prefekt vid Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

⁸ Lunds universitet (2017). *Lathund för etikprövning vid ht-fakulteterna*. Lund: Etikprövningsnämnden.

Deltagande

Som deltagare i ett studentarbete vid Lunds universitet, samtycker jag i att:

- Jag har fått information om projektet och vad min medverkan innebär och fått tillfälle att ställa frågor.
- Jag är medveten om att mitt deltagande är helt frivilligt, och att jag kan avstå från att delta eller när som helst avbryta mitt deltagande utan att ange några skäl.

Deltagarens underskrift:

Namnförtydligande:

Datum [dag-månad-år]: _____

Intervjuarens underskrift:

Namnförtydligande:

Datum: [dag-månad-år] _____

Bilaga 2: Intervjuguide 1

Intervjuguide 1: Systembibliotekarie

Utveckla samtalet genom:

Förklara och utveckla frågor.

Du berättade om [...] kan du berätta lite mer om det?

Menar du att [...] ?

På vilket sätt?

Inledningsvis

Presentera fallstudiens syfte och intervjuens disposition.

Informera om informerat samtycke (informationsbrev).

Om personen

- Vad har du för utbildningsbakgrund?
- Hur länge har du varit verksam inom yrket?
- Vad har du för titel/yrkesroll här på biblioteket?
- Vilka enheter och arbetslag ingår du i?

Digitaliseringen

- Vilka digitala förändringar ser du i samhället de senaste 10 åren?
(Vilka sociala effekter tror du dessa kan ha?)
- Hur tänker du att biblioteket behöver förhålla sig till sådana förändringar?
- Hur har folkbiblioteken och yrket påverkats av digitaliseringen?
(Vad har fallit bort inom yrket till följd av digitaliseringen?)
- Vad innebär digital kompetens för dig?
- Vad är det digitala biblioteket för dig?

Yrkesroll

- Anser du att arbetet med kompetensutveckling ingår i bibliotekets kärnverksamhet?
- Vet du om det finns inskrivet i något av bibliotekets styrdokument att ni ska arbeta med digital kompetensutveckling?
- Hur ser du på folkbibliotekens uppdrag i utvecklingen av medborgarnas digitala kompetens?
- Vilka utmaningar ser du i arbetet med att utveckla bibliotekariernas digitala kompetens (vid den egna arbetsplatsen)?
- Hur upplever du att bibliotekariernas digitala kompetens möter kraven utifrån (från politiskt håll) och inifrån (organisationen)?

Internutbildningen

- Varifrån kom initiativet till internutbildningen?
(Vad motiverade och inspirerade er till att organisera utbildningen?)
- Hur resonerade ni kring vad för innehåll ni ville ha i internutbildningen?
(Vad finns med – vad finns inte med?)
- Har ni använt er av några styrdokument, forskning, eller liknande för att informera organisationen av utbildningen?
- Vilka förutsättningar har styrt er?
(Hur upplever du att ekonomiska förutsättningar har påverkat utbildningen?)
(Hur upplever du att praktiska (resurser, digitala verktyg, etc.) förutsättningar har påverkat utbildningen?)
- Vad var syftet med utbildningen – vad ville ni uppnå?
(Hur ser du att ni lyckats eller inte lyckats med vad ni ville uppnå?)
- Kommer utbildningen att fortsätta och hur vill du att den ska utvecklas?

Avslutningsvis

Finns det något de vill tillägga?

Tacka och informera om uppföljning.

Bilaga 3: Intervjuguide 2

Intervjuguide 2: Enhetschef

Utveckla samtalet genom:

Förklara och utveckla frågor.

Du berättade om [...] kan du berätta lite mer om det?

Menar du att [...] ?

På vilket sätt?

Inledningsvis

Presentera fallstudiens syfte och intervjuens disposition.

Informera om informerat samtycke (informationsbrev).

Om personen

- Vad har du för utbildningsbakgrund?
- Hur länge har du varit verksam inom yrket?
- Vad har du för titel/yrkesroll här på biblioteket?
- Vilka enheter och arbetslag ingår du i?

Digitaliseringen

- Vilka digitala förändringar ser du i samhället de senaste 10 åren?
(Vilka sociala effekter tror du dessa kan ha?)
- Hur tänker du att biblioteket behöver förhålla sig till sådana förändringar?
- Hur har folkbiblioteken och yrket påverkats av digitaliseringen?
(Vad har fallit bort inom yrket till följd av digitaliseringen?)
- Vad innebär digital kompetens för dig?
- Vad är det digitala biblioteket för dig?

Yrkesroll

- Anser du att arbetet med kompetensutveckling ingår i bibliotekets kärnverksamhet?
- Vet du om det finns inskrivet i något av bibliotekets styrdokument att ni ska arbeta med digital kompetensutveckling?
- Hur ser du på folkbibliotekens uppdrag i utvecklingen av medborgarnas digitala kompetens?
- Vilka utmaningar ser du i arbetet med att utveckla bibliotekariernas digitala kompetens (vid den egna arbetsplatsen)?

Internutbildningen

- Varifrån kom initiativet till internutbildningen?

(Vilken var din reaktion på förslaget?)

- Hur såg beslutsfattandeprocessen kring utbildningen ut?

- Vad motiverade er till att genomföra utbildningen?

(Hade ni några utredningar, styrdokument, eller liknande i åtanke när ni bestämde er för att genomföra utbildningen?)

- Vilken roll har du haft i organisationen av internutbildningen?

(Har du kommit med input kring innehållet i internutbildningen?)

- Vilka förutsättningar har styrt er?

(Hur har de ekonomiska förutsättningarna påverkat utbildningen?)

- Vad var syftet med utbildningen – vad hoppades ni att den skulle leda till?

(Hur ser du att utbildningen mött dina förväntningar?)

Avslutningsvis

Finns det något de vill tillägga?

Tacka och informera om uppföljning.